

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**HABERMAS'IN KAMUSAL ALAN KAVRAMI
BAĞLAMINDA AVRUPA PARLAMENTOSU
SEÇİMLERİ ANALİZİ**

Doğa MIRCIOĞLU

185030019

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Altuğ GÜNAR

Bandırma 2021

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

HABERMAS'IN KAMUSAL ALAN KAVRAMI
BAĞLAMINDA AVRUPA PARLAMENTOSU
SEÇİMLERİ ANALİZİ

Doğa MIRCIOĞLU
185030019

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Altuğ GÜNAR

Bandırma 2021

ETİK BEYAN

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (10/12/2021).

Tezi hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Doğa MIRCIOĞLU

İmzası

ÖZET

HABERMAS'IN KAMUSAL ALAN KAVRAMI BAĞLAMINDA AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİ ANALİZİ

Doğa MIRCIOĞLU

Avrupa Parlamentosu kurulduğu tarihten itibaren birçok disiplin içerisinde incelenme fırsatı bulmuştur. Geçirdiği dönüşümler ve demokrasi açığı sorunu konuya ilgisi olanların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu bağlamda tezin problemi Avrupa Parlamentosu seçimlerinin yıllara göre kıyaslandığında azalan bir oranla gerçekleşmesi olarak belirlenmiştir. Tezin temel amacı Avrupa Parlamentosu seçimlerinde yaşanan düşük katılımı Habermas'ın kamusal alan kavramıyla mercek altına almaktır. Literatürde ayrı ayrı olarak hem seçimler incelenmiş hem de Habermas'ın çalışmaları araştırılmıştır. Ancak çalışma kamusal alan kavramıyla seçimleri incelemesi bağlamında literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Tezin sorusu vatandaşların seçimlere neden düşük düzeyde katıldığı ile ilgilidir. Bu sebeple tezin ortaya attığı hipotez Avrupa Parlamentosu'nun kamusal alan olarak görülebileceği ancak verimli düzeyde çalışmadığı varsayımıyla kurulmuştur. Tezde kullanılan yöntem ikincil verilere dayanılarak yapılan betimsel analiz yöntemidir. Çalışmada Habermas'ın kamusal alan kavramıyla kastettiği analizler ortaya konulmuş, Avrupa Parlamentosu'nun tarihi, hukuki, iktisadi ve sosyolojik gelişimleri incelenmiş ve son olarak kamusal alan kavramı ile Avrupa Parlamentosu seçimleri birleştirilmiştir. Tezde elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Avrupa Parlamentosu'nun Habermas'ın analiz ettiği siyasi kamusal alana benzetilebilmesinin mümkün olduğu iddia edilebilir niteliktedir. Dolayısıyla demokrasi açığına sebep olan ana sorunun Habermas'ın olmasını beklediği gibi bir siyasi kamusal alanın yetersizliği varsayımıdır. Mevcut soruna çözüm olarak Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılan vatandaşların eleştirel rasyonel bir tutumla özdeşleştikleri takdirde Avrupa Parlamentosu içinde siyasi kamusal alanın gelişiminde başat aktör olabileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Kamusal alan, düşük katılım, demokrasi açığı, Avrupa Parlamentosu, Habermas

ABSTRACT

**ANALYSIS OF THE EUROPEAN PARLIAMENT ELECTIONS IN THE
CONTEXT OF HABERMAS' CONCEPT OF PUBLIC SPHERE**

Doğa MIRCIOĞLU

Since its foundation, the European Parliament has had the opportunity to be studied in many disciplines. The changes it has undergone and the problem of the democratic deficit have managed to attract the attention of those interested in the subject. In this context, the problem of the thesis is that the European Parliament elections are held with a decreasing rate when compared to years. The main objective of the thesis is to examine the low turnout rates in the elections for the European Parliament with Habermas's notion of the public sphere. In the literature, both elections and Habermas's studies have been examined separately. However, this study aims to contribute to the literature related to the study of elections with the notion of the public sphere. The question of the thesis is the reason for low voter turnout rates. For this reason, the hypothesis put forward by the thesis is based on the assumption that the European Parliament can be seen as a public space but cannot function efficiently. The method used in this thesis is that of descriptive analysis based on secondary data. The study analyzes what Habermas means by the notion of the public sphere, examines the historical, legal, economic, and sociological developments of the European Parliament, and finally links the concept of the public sphere to the elections to the European Parliament. Evaluating the findings obtained in this thesis, one can claim that it is possible to compare the European Parliament with the political public sphere analyzed by Habermas. Therefore, the main problem that causes the democracy deficit is the assumption of the inadequacy of a political public space, as Habermas expects it to be. As a solution to the current problem, it is emphasized that the citizens who participate in the European Parliament elections can be the leading actor in the development of the political public sphere in the European Parliament if they identify themselves with a critical rational attitude.

Key Words: Public sphere, low turnout, democratic deficit, European Parliament, Habermas

ÖNSÖZ

Habermas'ın kamusal alan kavramı ile incelenmesine dair çok fazla kaynak bulunmadığı için bu çalışmanın temel hedefi düşük katılıma Habermas'ın kamusal kavramıyla yaklaşmak ve mevcut literatürü genişletmek olmuştur. Habermas'ın 1962 yılında kaleme aldığı “*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*” adlı eserini tekrar düşündürmek için yazılan bu tez aynı zamanda zamanını aşan analizleriyle de günümüz siyasi atmosferine ışık tutabilecektir. Tezin yazım aşamasında elbette herkes gibi ben de birçok zorluk yaşadım. Ortaya bir eser çıkartmanın hem zor hem de tatlı paniğini birebir yaşadığımı itiraf etmeliyim. Ancak her zaman yapıcı eleştirileriyle yanımda olan, eksikliklerimi düzeltmek için çabalayan ve demoralize olduğum durumlarda beni ayağa kaldıran çok kıymetli ve çok değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Altuğ GÜNDAR'a teşekkürlerimi borç bilirim. Bana bu süreçte öğütleriyle hem bir abi hem de bir hoca olan danışmanımla kurduğum diyaloglar neticesinde çalışmanın güzel olan tüm tarafları ona ait, tüm kusurlar ise bana aittir. İlaveten jüri hocalarım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Emre YILDIRIM'a ve Sayın Doç. Dr. İlhan ARAS'a kıymetli katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Benim için bu süreçte ellerinden geleni yapan hem maddi hem de manevi desteklerini her zaman arkamda hissettiğim iki değerli hazineme annem Aynur MIRCIOĞLU'na ve babam Yusuf MIRCIOĞLU'na çok teşekkür ederim. Bu çalışmayı onlara ithaf ediyorum. Son olarak tezin yazım sürecinde moralim düşük olduğunda beni güldürmeye çalışan, her daim yanımda olan ve onlarla iken çok şanslı hissettiğim canım dostlarım ve diğer ailem olan Melike BELLİOĞLU'na, Tuğba SARGIN'a, Seviye BELLİOĞLU'na, Günnur MANAV'a ve Utkuhan YILDIRIM'a çok teşekkür ederim. Tez sürecinde onların desteğini almak, hissetmek benimle birlikte üzüldüklerini ve sevindiklerini görmek bu tezin sevgiyle yazılmasını sağladı. Benim için sevginin rengi pembe ve her şeyin pembeleşmesi dileğiyle.

Doğa MIRCIOĞLU

Bandırma

10/12/2021

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar.....	ix
GRAFİKLER.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALAN VE HABERMAS

1. KAMUSAL VE KAMU KAVRAMLARININ İNCELENMESİ.....	7
2. KAMUNUN TOPLUMSAL YAPILANMASINDA BURJUVA ETKİSİ	9
3. KAMUNUN TOPLUMSAL YAPILANMASINDA BURJUVANIN DEĞİŞİMİ VE NEDENLERİ.....	11
3.1.Kültür Tüketicileri Etkisi	13
3.2. Kamunun Özel Alanla Oluşturduğu Füzyon Etkisi	16
3.3.Özeli Toplumsal Alanla Oluşturduğu Zıtlaşım Etkisi.....	17
4. SİYASİ KAMUSAL ALANIN ORTAYA ÇIKIŞI	18
5. SİYASİ KAMUSAL ALANIN DEĞİŞİMİ VE NEDENLERİ.....	20
5.1.Seçmen Davranışları Faktörü.....	21
5.2. Reklam Ekonomisi Faktörü.....	23
5.3. Sosyal Devlet Faktörü	25
5.4. Aleniyetin Dönüşüm Faktörü.....	26
6. HABERMAS'IN KAMUSAL KAVRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA PARLAMENTOSU

1. AVRUPA PARLAMENTOSU FİKRİNE KATKI SAĞLAYAN TEMEL DÜŞÜNÜRLER.....	32
2. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN GELİŞİMİ	35
3. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN YETKİ VE SORUMLULUKLARINDA AB METİNLERİ.....	39
3.1.Paris Antlaşması ve Roma Antlaşmaları'nda Avrupa Parlamentosu.....	40
3.2.Avrupa Tek Senedi'nde Avrupa Parlamentosu.....	41
3.3.Maastricht Antlaşması'nda Avrupa Parlamentosu.....	42
3.4.Amsterdam Antlaşması'nda Avrupa Parlamentosu	43
3.5.Nice Antlaşması'nda Avrupa Parlamentosu	44
3.6.Lizbon Antlaşması'nda Avrupa Parlamentosu.....	45
4. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN DİĞER KURUMLARLA OLAN İLİŞKİSİ VE GÖREVLERİ.....	47
5. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	49
6. AVRUPA PARLAMENTOSU'NDAKİ SİYASİ GRUPLAR	51
6.1. Avrupa Halk Partisi (European People's Party/EPP).....	52
6.2. Sosyalistler Ve Demokratlar İlerici İttifakı (Group Of The Progressive Alliance Of Socialists And Democrats In European Parliament/S&D).....	53
6.3. Avrupa Muhafazakarlar ve Reformistler Grubu (European Conservatives and Reformists/ECR).....	54
6.4. Avrupa'yı Yenile (Renew Europe Group)	55
6.5. Kimlik ve Demokrasi (Identity and Democracy/ID)	56
6.6. Yeşiller ve Avrupa Özgür İttifakı (Group Of The Greens/European Free Alliance Greens/EFA).....	57
6.7. Avrupa Birleşik Solu/Nordik Yeşil Sol (Confederal Group of The European United Left-Nordic Green Left Gue/NGL).....	58
7. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN ULUSAL PARLAMENTOLAR İLE OLAN BENZERLİK VE FARKLILIKLARI.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİ VE SİYASİ KAMUSAL ALAN İLİŞKİSİ

1. AVRUPA PARLAMENTOSU’NUN ULUS DEVLET SİYASİ KAMUSAL ALANINDAN ULUS-ÜSTÜ SİYASİ KAMUSAL ALANINA DOĞRU DÖNÜŞÜMÜ.....	62
2. AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİ.....	63
2.1.1979 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	64
2.2.1984 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	66
2.3.1989 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	68
2.4.1994 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	69
2.5.1999 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	71
2.6.2004 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	73
2.7.2009 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	75
2.8.2014 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	78
2.9.2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri.....	81
3. AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİNE OLAN DÜŞÜK KATILIMDA KAMUSAL ALAN ETKİSİ VE DEMOKRASİ AÇIĞI KORELASYON İLİŞKİSİ.....	83
4. AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİNİN KAMUSAL ALAN İÇİNDE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ PARADİGMASIYLA İNCELENMESİ	90
5. HABERMAS’IN ÇÖZÜM ÖNERİSİ: YÖNLENDİRİCİ ALENİYETTEN ELEŞTİREL ALENİYETE GEÇİŞ	91
SONUÇ.....	95
KAYNAKLAR	98

TABLÖLER

Tablo 1: Habermas'ın 18.yy'da Burjuva Toplumu İle Başlayan Kamusal Alan Döngüsü	9
Tablo 2: 1979 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları	59
Tablo 3: Üye Ülkelerin 1979 Yılı Seçimlerine Katılım Oranları.....	60
Tablo 4: 1984 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları	61
Tablo 5: Üye Ülkelerin 1984 Yılı Seçimlerine Katılım Oranları.....	62
Tablo 6: 1989 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları	63
Tablo 7: Üye Ülkelerin 1989 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları.....	64
Tablo 8: 1994 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları	65
Tablo 9: Üye Ülkelerin 1994 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları.....	66
Tablo 10: 1999 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları	67
Tablo 11: Üye Ülkelerin 1999 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları.....	68
Tablo 12: 2004 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları.....	70
Tablo 13: Üye Ülkelerin 2004 Yılına Göre Katılım Oranları	71
Tablo 14: 2009 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları	72
Tablo 15: Üye Ülkelerin 2009 Yılına Göre Katılım Oranları	73
Tablo 16: 2014 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları	75
Tablo 17: Üye Ülkelerin 2014 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları.....	77
Tablo 18: 2019 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları	78
Tablo 19: Üye Ülkelerin 2019 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları.....	79
Tablo 20: 2009 AP Seçimlerine Katılan Vatandaşların Oy Verme Sebepleri	87
Tablo 21: 2009 AP Seçimlerine Katılmayan Vatandaşların Oy Vermeme Sebepleri....	88
Tablo 22: 2014 AP Seçimlerine Katılan Vatandaşların Oy Verme Sebepleri	88
Tablo 23: 2014 AP Seçimlerine Katılmayan Vatandaşların Oy Vermeme Sebepleri....	89
Tablo 24: 2019 AP Seçimlerine Katılan Vatandaşların Oy Verme Sebepleri	90
Tablo 25: 2019 AP Seçimlerine Katılmayan Vatandaşların Oy Vermeme Sebepleri....	90
Tablo 26: Avrupa Parlamentosu'nun Medya Gücünü Kullanmasındaki İletişim Mantiğı	93

GRAFİKLER

Grafik 1. Yıllara Göre AP Seçimlerine Olan Katılım Yüzdeleri	81
---	----

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
ABİDA	: Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ALDE	: Avrupa için Liberaller ve Demokratlar İttifak Grubu (Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe)
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
AP	: Avrupa Parlamentosu
ARC	: Gökkuşluğu Grubu: Yeşil Alternatif Avrupa Bağlantıları Federasyonu, Agelev–Ecolo, Avrupa Topluluğuna Karşı Danimarka Halk Hareketi ve Avrupa Parlamentosu'nda Avrupa Özgür İttifakı Grubu (Rainbow Group: Federation of the Green-Alternative European Links, Agelev-Ecolo, the Danish People's Movement against Membership of the European Community and the European Free Alliance in the European Parliament)
ARE	: Avrupa Radikal İttifak Grubu (Group of the European Radical Alliance)
ASYM	: Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası
ATS	: Avrupa Tek Senedi
bknz	: Bakınız
CDI	: Bağımsız Grupların ve Üyelerin Teknik Koordinasyon ve Savunma Grubu (Group for Technical Coordination and Defence of Independent Groups and Members)
COM	: Komünist ve Müttefikler İttifakı (Communist and Allies Group)
DEP	: Avrupa İlerici Demokratlar Grubu (Group of European Progressive Democrats)
DR	: Avrupa Hakları Grubu (Group of the European Right)

ECR	: Avrupa Muhafazakârlar ve Reformistler Grubu (European Conservatives and Reformists)
ED	: Avrupa Demokratik Grubu (European Democratic Group)
E	: Avrupa Uluslar Grubu-Koordinasyon Grubu (Europe of Nations Group-Coordination Group)
EED	: Demokrasilerin ve Çeşitliliklerin Avrupası Grubu (Group for a Europe of Democracies and Diversities)
EEP-ED	: Avrupa Halk Partisi ve Avrupa Demokratları Grubu (Group of the European People's Party and European Democrats)
EFD	: Avrupa Özgürlük ve Demokrasi Grubu (Europe of freedom and democracy Group)
EFDD	: Avrupa Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Grubu (Europe of Freedom and Direct Democracy Group)
ELDR	: Avrupa Liberal, Demokrat Reform Partisi Grubu (Group of the Liberal, Democrat Reform Party)
EPP	: Avrupa Halk Partisi (European People's Party)
EPRS	: Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi (European Parliament Research Service)
EUCD	: Hristiyan Demokratların Avrupa Birliği (European Union of Christian Democrats)
FE	: İleri Avrupa Grubu (Forza Europa Group)
FRONTEX	: Avrupa Dış Sınırlarda Operasyonel İş Birliği Yönetimi (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Border)
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
Green/EFA	: Yeşiller ve Avrupa Özgür İttifakı (Group of the Greens/European Free Alliance)
GUE	: Avrupa Birleşik Sol Grubu (Group for the European United Left)
GUE/NGL	: Avrupa Birleşik Solu/Nordik Yeşil Sol (Confederal Group of the European United Left-Nordic Green Left)
ID	: Kimlik ve Demokrasi (Identity and Democracy)

IND/DEM	: Bağımsızlık Demokrasi Grubu (Independence/Democracy Group)
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
L	: Liberal ve Demokratik Grup (Liberal and Democratic Group)
LDR	: Liberal ve Demokratik Reformist Grup (Liberal and Democratic Reformist Group)
NEI	: Yeni Uluslararası Takımları (Nouvelles Equipes Internationales)
NI	: Bağımsız Üyeler (Non-attached Members)
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları
PPE	: Avrupa Halk Partisi Grubu (Group of the European People's Party)
PSE	: Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu (Group of the Party of European Socialist)
RDE	: Avrupa Demokratik İttifak Grubu (Group of the European Democratic Alliance)
S	: Sosyalist Parti (Socialist Group)
S&D	: Sosyalistler ve Demokratlar İlerici İttifakı (Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in European Parliament)
TDI	: Bağımsız Üyeler Teknik Grubu-Karma Grup (Technical Group of Independent Members-mixed group)
UEN	: Ulusların Avrupası için Birlik Grubu (Union for Europe of the Nations Group)
V	: Avrupa Parlamentosu'nda Yeşil Grup (The Green Group in the European Parliament)
Verts-ALE	: Yeşiller Grubu/Avrupa Serbest İttifakı (Group of the Greens/European Free Alliance)

GİRİŞ

Toplumsal düzen denilince genelde kurum ve yapıların birlikte hareket etmesi ve birbirleriyle olan ilişkilerinin düzenlenmesi gelmektedir. Son derece çok boyutlu olan toplumsal düzenin inşası için belli başlı faktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçlar listesi devletler arasında şekillenebileceği gibi kurumlar arası etmenleri de oluşturabilmektedir. Beşeriyetin her daim hüküm sürdüğü alanlarda bu ihtiyaç faktörlerinden biri de kamusal alan olarak görülebilir. Çünkü toplumsal düzene şekil veren sosyal bilimlerin amacı, beşeri olan her alanı kamusalığa çevirip bireylere düşüncelerini ifade edebilme imkanı sunabilir. Daha iyi bir düzen nasıl elde edilir? İnşa edilen yapıların işlerlik kazanması için ne gibi çözüm önerileri gereklidir? Mevcut teoriler yeterli midir? Yeterli değilse düzeni sağlamak, dünyayı şekillendirmek ve açıklamak için ne gibi alternatif teoriler üretilmelidir? Tüm bu soruları açıklamaya çalışan sosyal bilimler bu bağlamda bizlere çeşitli tartışma platformları sunar. Tüm bu tartışma platformlarını oluşturan ise kamusal alanın varlığıdır. Bireyler kendilerini ifade edebildiği takdirde toplumun bir parçası olabilmektedirler. Aksi takdirde söz hakkı verilmemiş insanların kamusal alanın öznesi konumuna gelmesi pek beklenemez. Dolayısıyla kamusal alan bazı araştırmacılar tarafından sosyal bilimlere konu olmuş ve araştırılmaya ihtiyaç duymuştur.

Kamusal alan Habermas'a göre toplumsal düzende değişen paradigmalardan meydana gelmekle birlikte vatandaşların eleştirel rasyonel bir tutumla görüşlerini ve savlarını ortaya atabildikleri alan, mekan, yapı, kurum ve kuruluşları kapsayan alan olarak betimlenebilmektedir. Habermas'ın son çalışmalarına bakıldığında daha çok iletişimsel eylem teorileri, söylem etiği ve siyasi teoriler gibi konularla ilgili çalıştığı bilinse de doktora tezi olan kamusal alan çalışması burjuvanın oluşumunu ve nasıl şekillendiğini açıklaması bakımından son derece önemlidir. Ona göre kamusal alanın evriminde kilit rol oynayanlar ise burjuvazinin ortaya çıkışı, gazete ve kahvehanelerin kurulması, kamu ve özel alan arasındaki ilişkilerin ortaya çıkışı gibi sebepler kamusal alan kavramının kuramsal arka planını oluşturmaktadır. Burjuvazi, kapitalizm ve demokrasi kavramlarıyla kamusal alan döngüsünü açıklaması Habermas'a çok yönlülük katarak onun disiplinlerarası bir çalışma yapmasına fırsat tanımıştır. Burjuvazinin oluşumu,

kapitalizmin ortaya çıkmasını sağlayarak aynı zamanda kamusal alandaki dönüşümleri başlatmış, bu dönüşümler de demokratik atılımları etkilemiştir.

Avrupa Birliği (AB), demokratik atılımların modern dönemlerdeki en iyi savunucularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda AB'nin ana organlarından biri olan Avrupa Parlamentosu'na (AP) önemli bir rol atfedilmektedir. AP'nin doğrudan seçimler yoluyla vatandaşların sesi olarak temsil edilmesi demokrasinin uygulanabilirliğinin ölçülmesi bakımından ehemmiyet taşımaktadır. AB'nin temel organlarından biri olan AP, Birliğin kuruluşundan itibaren bir takım değişimlere maruz kalmıştır. Bu değişimlerde küreselleşmenin etkisiyle birlikte ulus devlet formundaki halk seçimleri yerine AP'ye halkların bileşimini temsil eden bir yapı kazandırılarak kamusal alan oluşturması amaçlanmıştır. Ancak ilk defa 1979'da gerçekleşen seçimlerde zamanla bir azalma olduğu gözlenmiş, sadece en son gerçekleştirilen 2019 seçimleri bir önceki seçimlere göre artış göstermiş olsa da "Avrupa Halkı" yaratımı beklenen etkiyi gösterememiştir. AP seçimlerindeki düşük katılım göz önünde bulundurulduğunda AP'nin demokrasi sorunuyla yüzleştiği iddia edilebilir. Vatandaşların tam olarak temsil edilmesini güçleştiren demokrasi açığı, AP gibi önemli bir kurumun işlevselliğini sorgulatabilir. Bu bağlamda tezin temel problemi AP seçimlerine gösterilen katılımın düşüklüğüdür.

Tezin temel probleminin AP seçimlerine yönelik düşük katılımın olduğunu belirledikten sonra düşük katılımın Habermas'ın "kamusal alan" kavramıyla açıklanabileceğini iddia eden tezin konusu kamusal alan kavramını ele almak, AP'nin yapısı, işleyişi ve görevlerini açıklamak ve son olarak AP seçimleriyle birlikte vatandaşların kamusal alanda ne kadar temsil edilebildiğini ispatlamak olmuştur. "Habermas'ın Kamusal Alan Kavramı Bağlamında Avrupa Parlamentosu Seçimleri Analizi" başlığını taşıyan tezin temel amacı AP seçimlerine yönelik katılımın azlığı Habermas'ın kamusal alan kavramı bağlamında açıklayarak tartışmak, analiz etmek ve mevcut çözüm önerilerini ele almaktır.

AP seçimlerine olan düşük katılım sorunsalını açıklayan, AP seçimlerini analiz eden ve AP'den bağımsız bir biçimde Habermas'ın düşüncelerini inceleyen çok sayıda değerli eser literatürde mevcut halde bulunmaktadır. Filiz Çulha Zabcı (1997) "Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt" başlıklı tezinde Habermas ve

Arendt'in kamusal alan kavramları birtakım farklılıklar içerse de her iki düşünürün de özgürlük kavramına yaptığı vurguyu tartışmış ve normatif kategori olarak kamusal alanın ilkelerinin aslında bir sorunsala yol açtığı, kamusal alanın bu haliyle ütöpik bir mekanda vuku bulacağı sonucuna ulaşmıştır. Besim F. Dellaloğlu (1997) tarafından yazılan "Toplumsal Yapının Yeniden Biçimlenmesi Habermas Üstüne Bir Çalışma" adlı tezde Habermas'ın son derece zengin bilgi birikimi ve ortaya attığı kavramları bir bütünlük içinde nasıl ele aldığı açıklanmış, bilgi kuramın toplumsal kuram olduğu iddia edilerek Habermas'ın "anayasal yurtseverlik" kavramı ile Almanya'nın birleştirilmesi meselesi tartışılmıştır. Ömer Turan (2004) "The Triangle of Publicness, Communication and Democracy in Habermas's Thought" isimli çalışmasında Habermas'ın kamusalılık, iletişim ve demokrasi arasında kurduğu üçgeni açıklamaya çalışmış ve Habermas'ın süreklilik ve bütünlüğe işaret ettiği noktaları incelemiştir.

Can Mindek (2008) tarafından yazılan "Avrupa Birliği'nde Demokrasi Açığı Sorunu ve Avrupa Parlamentosu" başlıklı tez AP içindeki demokrasi sorununun sadece AP'nin yetkilerinin arttırılmasıyla mümkün olmadığını altını çizmiş, aynı zamanda parti gruplarının ulus üstü kimliklere tutunmasını, yönetişimin güçlendirilmesi ve vatandaşlar ile olan seçim bağlantısının kuvvetlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Mustafa Bağcı (2010) "Avrupa Parlamentosu Seçimlerine Düşük Katılımın Nedenleri" isimli çalışmasında AP seçimlerine yönelik düşük katılımı incelemiş ve vatandaşların AP'yi yeterince iyi tanımadığı, seçmenlerin seçimleri ikincil seçim olarak görmeleri ve AP'ye yönelik güvensizliğin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sertan Akbaba (2013) ise "Post-National Dimension in the European Union and Euroscepticism: The Case of Eurosceptic Party Group in the European Parliament" başlıklı tezinde Avro-Kuşkuculuk kavramını açıklayarak AP içindeki bu ideolojiyi benimseyen parti gruplarının farklı görüşlere ışık tutması bağlamında AB bütünleşmesinin demokratik, şeffaf ve katılımcı yönünü desteklediğini savunmuştur.

Markete Canayaz (2015) "Voter Turnout in the 2009 European Elections: Media Coverage and Media Exposure as Explanatory Factors" adlı çalışmasında 2009 AP seçimlerine olan düşüklüğün vatandaşların bilgilendirilmesinin eksik olduğunu belirterek kitle iletişim araçlarına daha çok maruz kalan Batı ve Orta Avrupa üye devletlerinin Doğu Avrupa üye devletlerine göre seçimlere katılma olasılığının daha fazla olduğu sonucuna

ulaşmıştır. Arda Görkem Yatağan (2016) “Avrupa Parlamentosu’nda Siyasi Gruplar: Oluşum, İşleyiş ve Partilerin Geleceği Tartışmasındaki Yerleri” adlı tez çalışmasında AP içindeki siyasi partilerin ideolojik tutumlarını ve benimsedikleri görüş ve kampanyaları derin bir biçimde analiz ederek siyasi grupları Avrupa projesinin olmazsa olmazları olarak nitelemiştir. Çağkan Felek (2018) “Small States in the European Union: Political Representation in the European Parliament and the Council of the European Union” başlıklı tezinde AB üyesi küçük devletlerin büyük devletlere kıyasla ülke nüfusu, idari kaynakların kısıtlılığı ve temsilcilerin yasama davranışları gibi etkenlerden kaynaklı AP temsilcilerinin küçük devletlerdeki seçmenlerle olan ilişkilerinin daha yakın olmasına dikkat çekmiştir.

Ayhan Ünlü (2020) “Habermasçı Kamusal Alanın İmkânı: Sosyal Medya Üzerine Bir İnceleme” isimli yazdığı tezde bilginin dezenformasyona uğradığını belirterek günümüzdeki sosyal medya platformlarının Habermas’ın bahsettiği türden bir kamusalığa geçit vermediğinin altını çizmiştir. Görüldüğü üzere yapılan çalışmalar ya salt bir biçimde Habermas üzerine yoğunlaşmış ya da AP seçimleri incelenmiştir. Bu çalışma ise Habermas’ın kamusal alan kavramı ile AP seçimlerini sentezlemektedir. Genel olarak seçimlere etki eden faktörleri genelde kimlik üzerinden açıklamaya çalışan eserler literatürde mevcut bulunsa da bu çalışma düşük katılımı açıklarken farklı bir noktaya dikkat çekmiş AP’nin kamusal alan olarak görülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Zaman zaman elit tabanlı olduğu iddia edilen AB’nin demokratik yönetimlerinde burjuvazinin kökenlerine inmek ve kapitalist düzeni anlayabilmek adına halen geçerliliğini koruyabilen Habermas’ın kamusal alan kavramıyla birleştirilmesi AP seçimlerine olan düşük katılımın derinden incelenmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda yazılan tez, AP seçimlerini kapsamlı bir biçimde analiz ettiği için önem taşımaktadır.

Çalışmada kaynak taraması yapılarak betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu şekilde elde edilen veriler oluşturulan başlıklar bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın nitel bir yapıda olması bu yöntemin tercih edilmesinin temel nedenidir. Tezin araştırma evreni AP’nin içindeki işleyişi, görevlerini, yapısını anlatan ve daha çok siyasi parti gruplarını kapsayan bir alanı temsil etmektedir. İlaveten kamusal alan kavramı Avrupa kıtasını kapsamakta Habermas’ın da bahsettiği gibi burjuvanın ilk ortaya çıktığı yerler olan Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa’yı ele almaktadır. Bu bağlamda Birleşik

Krallık, Almanya ve Fransa örneklemelerinden hareketle AB'ye mevcut üye olan ulus devlet vatandaşlarının hepsini kapsayan AP siyasi parti grupları tezin örneklemeine dahil edilmiş, başka kamusal alanlara dahil olan kurum ve kuruluşlara yer verilmemiş, AP içindeki siyasi parti gruplarıyla kamusal alan ilişkisi açıklanmıştır. Çalışmada veriler ikincil kaynaklara başvurular yapılarak elde edilmiş ve kamusal alan ve AP seçimleri arasındaki korelasyon çeşitli grafik, sayılar ve değerler üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Habermas'ın kamusal alan kavramı bütün yönleriyle incelenip AP seçimlerindeki demokrasi açığı ilişkisiyle olan korelasyon açıklanmıştır. Tez gerek AP'yi açıklaması gerekse de kamusal alan kavramını açıklaması ile oldukça yoğun terimlerin varlığını kapsamaktadır.

Demokrasiyi bir ilke olarak benimseyen AB üye ülke vatandaşlarının AP seçimlerine yönelik düşük katılımı kamusal alan kavramıyla tartışmak tezin kuramsal tartışmasını oluşturmaktadır. Tezin temel araştırma sorusu AB üyesi vatandaşların AP seçimlerinde beklenen katılımı neden gerçekleştiremediği olgusudur. Tezin diğer alt soru grupları ise Katılığım düşüklüğü nelere yol açabiliyor? Vatandaşların katılım konusundaki isteksizliğine neden olan faktörler nelerdir? Birlik gerçekte halkları temsil eden bir entegrasyon mu yoksa Eurocrats Avrupası mı? Seçimlerdeki kamusal alana vatandaşların dahil olamaması başka çıkar gruplarının işine mi yarıyor? Habermas'ın kamusal alan kavramı demokrasi açığına ne gibi çözüm önerileri sunuyor? olarak söylenebilir. Buna bağılı olarak tezin hipotezi vatandaşların AP'yi tam anlamıyla kamusal alan olarak görememeleri, seslerinin duyulabildiğı bir platform olarak benimseyememeleri olarak gösterilebilir.

Çalışmanın birinci bölümünde Habermas'ın kamusal alan kavramı tartışılmış, burjuvanın günümüz kamusal alandaki etkisi incelenmiştir. Burjuvanın hem toplumsal kamusal alanda hem de siyasi kamusal alandaki değişimleri ve bu değişimlerin nedenleri Habermas'a göre araştırılmış ek olarak Habermas'a karşıt düşüncelere de yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde AP'nin oluşumunda rol alan temel düşünörlere, AP'nin AB metinlerindeki işlevlerine ve yapısına, AP'nin Birlik içindeki diğer kurumlarla olan ilişkisine, AP içindeki siyasi parti gruplarına ve AP'nin ulusal parlamentolarla farklılık ve benzerlikleri araştırılmıştır. Kısacası AP tarihsel, hukuki, iktisadi ve sosyolojik açılardan incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise AP

hem uluslararası hem de ulus üstü siyasi kamusal alanı olarak görülmüş, sırasıyla 1979'dan beri tüm AP seçimleri araştırılmış, düşük katılımı demokrasi açığının kamusal alan ile ilişkisi tartışılmış ve müzakereci demokrasi kavramı incelenerek Habermas'ın çözüm önerisi olan eleştirel aleniyet ilkesi incelenmiştir.

Sonuç olarak AP seçimleri hem ulusal hem de ulus üstü özellikleriyle benzersiz bir siyasi kamusal alan olarak görülebilir. Ancak kitle iletişim araçlarının yanlış kullanımı manipülasyona yol açarak vatandaşların seçimlerdeki bilinç düzeyini etkilemiştir. Ayrıca demokrasi açığının oluşmasında sadece vatandaşların değil parti gruplarının ve AB'nin teknokratik yapısının etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Vatandaşların siyasi kamusal alan olarak AP'de gerçekten temsil edilebilmeleri için rasyonel tutumlara geri dönülmesi gereklidir. Bu bağlamda Habermas'ın eleştirel aleniyet ilkesi işlerlik kazandıkça AP'deki demokrasi açığı azalacak, vatandaşlar politik söylemlere rasyonel bir biçimde daha aktif katılacaklardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALAN VE HABERMAS

1. KAMUSAL VE KAMU KAVRAMLARININ İNCELENMESİ

Kamu kavramı günümüzde “belirli bir grup insanla sınırlı olmaktan ziyade genel olarak insanlarla ilgili olanı” anlatmak için kullanılmaktadır (dictionary.cambridge.org, t.y.). Bu noktada kamusal alan “kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer” olarak ifade edilebilir (tdk.gov.tr, t.y.). Kamuoyu ise “bir topluluğun tutumlarında görülen baskın olma durumu: halkın kolektif iradesi” olarak tanımlanabilmektedir (merriam-webster.com, t.y.). Günümüzdeki tanımlarından yola çıkılarak bakıldığında bu üç kavramın birbirlerinden farklı ancak birbirleriyle bağlantılı bir biçimde ilerlediği gözlemlenebilmektedir. İlk önce kamu oluşturulur, oluşturulan kamu, kamusal alanı yaratır ve bahsi geçen kamusal alan müzakere sisteminde önemli işlevleri yerine getirir, kamusal alan ise sorunları, iddiaları ve çıkarları dile getirmesi ve gündemi belirlemesi için kamuoyunu üretir (Chambers, 2020: 8-9).

Jürgen Habermas¹ için “kamusal alan” kavramı incelenmesi gereken önemli bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal alan Habermas’ın ortaya attığı bir terim olmamakla birlikte Fransız Devrimi² öncesinde ve sonrasında yaşanan olaylara göre

¹ Jürgen Habermas 1929 yılında Düsseldorf’ta orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Genç yaşına rağmen felsefeyle ilgili olan Habermas, başlarda Martin Heidegger’in çalışmalarını araştırmış, bir süre sonra Heidegger’ın Nazi Partisi’ne olan üyeliğini eleştirmiştir. Daha sonra ise Herbert Marcuse’nin erken dönem Karl Marx çalışmalarını araştıran Habermas, iki yıl sonra Theodor W. Adorno’nun asistanı olarak Frankfurt’ta göreve başlamıştır. Habermas Almanya’nın önemli bilimsel düşünce kuruluşu olan Max Planck Enstitüsü’nde müdürlük yapmış, Almanya ve AB için entelektüel fikir önerilerinde bulunmuştur. Özellikle AB için anayasal yurtseverliği savunduğu ve milliyetçi düşüncelerin AB’ye ne kadar zarar verebileceği hakkındaki tartışmaları önemlidir. Çalışmalarını Eleştirel Teori düşünce sistemi ile yürüten (zaman zaman ekolden farklılıkları olsa da) Habermas’ın çalışma alanları; pragmatik teorisinin anlamlandırılması, iletişimsel rasyonalite teorileri, sosyal teoriler, söylem etiği ve siyasi teorileri kapsadığı söylenebilir. Habermas düşüncelerinde Marksist yöntemi benimseyerek kapitalizm ve liberalizme ciddi eleştiriler getirmiş, aynı zamanda Marksist düşüncedeki eksikliklerin giderilmesine yön vermeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda yazarın savaş psikolojisinden etkilenmiş olduğu hesaba katıldığında Habermas’ın çalışmalarında genel olarak demokrasi düzeninin en iyi şekilde nasıl uygulanabilirliğinin tartışıldığı görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Finlayson, 2005: 13-21).

² 1789 yılında yaşanan Fransız Devrimi hem günümüz dünyasını anlamada hem de geçmişin şekillendirdiği ulus devletin yapısını anlamada bize önemli bakış açıları kazandırmaktadır. Bu sebeple birçok disiplin içinde incelenmiştir. Fransa’nın o dönemdeki yönetimine bakıldığında orta sınıf ve yoksullardan alınan vergilerin aristokrat sınıftan alınmadığı, bunun üzerine 14. Louis’in müsrif denebilecek harcamaları yüzünden halk temsilcileri, bazı soylular ve ruhban sınıfı kralla görüşme talebinde bulunmuşlardır. Ancak Kral 14. Louis tarafından Ulusal Meclis’in kurulmasına yönelik talep reddedilmiş ve bazı kişiler idam ettirilmiştir. Bunun üzerine halk Bastille Hapishanesi’ni basmış ve isyan başlatmıştır. Devrimciler kendi

yorumladığı ve sistemleştirdiği bir kavram olarak da görülebilmektedir (Blanco, 2019: 2202). Habermas, Hegel ve Marx'ın sosyolojik tartışmalarını kamusal alan kavramı ile yeniden yapılandırma amacı taşımış olsa da kavram sivil toplum adı altında ilk olarak Hobbes ve Locke'un eserlerinde ortaya çıkmış, özellikle Locke, 1689 yılında "*Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*" adlı eseri ile din özgürlüğü için dinin kamusal yaşamdan ve kamu otoritesinden bağımsız olması gerektiğini iddia etmiş, Kant ise kamusal alanı demokrasinin ahlaki meşrutiyetini sağladığı gerekçesiyle savunmuştur (Gunaratne, 2006: 101-102). Habermas'ın kamusal alana olan ilgisi konunun entelektüeller arasında popüler olmasından öte, postmodernitenin etik ve siyasal sonuçlarını daha iyi analiz etmek içindir (Benchimol, 2001: 477). Kavramın Habermas'a göre incelenmesi AB'nin kurumlarına dahil olan üye devlet vatandaşlarının reflekslerinin ölçülebilmesi adına ehemmiyet taşımaktadır. 1962 yılında "*Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*" adlı eseriyle öne çıkan Habermas döneminin üstünde bir analizle kamusal alan kavramının nasıl evrimleştiğini açıklamıştır.

Kamusal alan kavramını tarihsel bir dönüşüm olarak gören Habermas, kavramın kökünü inceleyerek kamusal ve kamu arasındaki anlam karmaşasına dikkat çekmiştir. *Kamu* kavramının *kamusaldan* önce kullanılmaya başladığını belirten Habermas kavramların ilk olarak Antik Yunan şehirlerinde "*(koine) polis*" alanında oluşarak meclis görüşmelerini andıran "*lexislerde*", savaş ya da savaş oyunlarının olduğu "*praxislerde*" ve pazar meydanları olarak bilinen *agorada* gerçekleştiğini belirtmiştir (Habermas, 2018: 57-60). Dolayısıyla Habermas için kamu ve kamusal kavramlarının tarihsel epistemolojileri Antik Yunan ile başlamıştır. Yoksul-zengin ve köle-özgür ayrımlarına bağlı sınıfsal bir yapılanmayı temsil eden Antik Yunan için kamu kavramı bireylerin

üzerlerinden vergi muafiyetinin kaldırılmasını sağlamış, keyfi tutukluluğa yol açacak herhangi bir kısıtlamayı yasaklamıştır. Yaşananlar üzerine Fransa'daki aristokrat sınıfı diğer ülkelerden (özellikle Avusturya ve Prusya) yardım istese de halk tekrardan ayaklanmış ve kralın idam edilmesini sağlayarak cumhuriyeti kurmuştur. Bu devrimin bir diğer önemi ise Theroigne de Mericourt isimli kadının protestolara sekiz bin kadınla birlikte gelmesidir. Tarihte son derece önemli olan bu adım kadınların rolünü gözler önüne serse de kadınlar için o dönemde yenilik yapılmamış, daha sonradan 1791 yılında Olympe de Gouges, Kadın Hakları Bildirgesi'ni yayınlamıştır (Brazier, 2019: 109-110). Bu sebeple kadınların yardımı olmadan yaşam haklarını bile kazanamayan erkek bireyler olarak halk, inşa ettikleri ulus devletin patriyarka (ataerkil düzen) ile iç içe geçmesini sağlamış ve kadınların her daim mücadelesinde patriyarkaya (ataerkil düzene) karşı en başından beri yalnız olduklarını bizlere göstermiştir.

oikos 'taki despotluğuna paralel olarak özgürlük alemini temsil ederken, kamusal kavramı ise özel olmayan alanlardaki prensipler olarak kullanılmıştır (Habermas, 2018: 60-61).

Antik Yunan şehir devletlerinden sonraki dönemlere bakıldığında ise karşımıza Roma İmparatorluğu çıkmaktadır. Romalılar, Antik Yunan geleneğinden esinlenerek geliştirdikleri kamusal-özel ayrımı ile kamunun iki alanda da özneler arası etkileşimde rol oynamasını sağlamışlardır (Habermas, 2018: 61). Bir diğer ifadeyle Habermas'a göre Roma İmparatorluğu'nda kamusal kavramı kamu kavramının nesnesi konumunda kullanılmıştır.

Feodal düzende ise kavramların kullanım biçimlerinin değişmeye başladığı görülmüştür. Feodal toplumlarda toprağa bağlı egemenliğin özgürlük sağladığı gerekçesiyle topraktaki hakimiyet kamusallaşmış ancak bu hakimiyet Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu'ndaki gibi patriyarka (ataerkillik) egemenliğinde özel bir durum taşımaktan ziyade temsili kamu olarak nitelendirilmiştir (Habermas, 2018: 62-64). Habermas'a göre feodal toplumlarda "soylu" davranış kodları statüyü belirleyerek kamusalığa neden olmuştur (Habermas, 2018: 66-67). Bir diğer ifadeyle feodalizmde toplumun belli bir kısmının üstünde egemenlik kuran bireylerin kamusal sıfatı taşıdığı söylenebilmektedir. Sonuç olarak Habermas kamusal alanı açıklarken kavramın ilk çağlardan başlayarak kullanımına dikkat çekmiş ve burjuva etkisine kadar kamusal ve kamu kavramlarının anlam karmaşalarını incelemiştir.

2. KAMUNUN TOPLUMSAL YAPILANMASINDA BURJUVA ETKİSİ

Burjuva toplumu hiç kuşkusuz Habermas için önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü savunduğu argümanında burjuva yaşam biçimini baz alarak kamusal alan kavramını sistemleştirmeye gayret etmiştir. Bu sebeple Habermas'a göre kamusal alan üç şekilde ilerlemiştir; birincisi burjuvanın artan ekonomik özgürlüğüne paralel ilerleyen sivil toplumla özdeşleşip özel hukuk haklarıyla devletten ayrılmasına dayanan tarihsellik süreci, ikincisi ise devlet ve ekonomiden bağımsız olarak tartışabilen rasyonel potansiyele sahip halkın kendisinin oluşturduğu kamusalılığı sağlayan normatif süreçtir. Böylece tarihsel ve normatif bileşenlerle ilerleyen kamusal alan bireysel ihtiyaçlar için iletişim alanı sunmuş ve üçüncüsü olan sosyolojik sürecin başlaması ise modern yaşamlardaki

farklılaşmalarla birlikte kamusal alanın gelişimine zemin hazırlamıştır (Wheeler, 1995: 68).

İktisadi sonuçların ve sınıfsal ayrımların daha da belirginleştiği burjuva toplumunda kamusal kavramı ilk kez günümüzdeki anlamına benzer yansımalar göstermiştir. Ticari ilişkilerdeki etkileşimin neden olduğu özel ekonomik faaliyetler bahsi geçen kamusalda gerçekleşmiş, mal dolaşımının serbestleşmesi ile birlikte aile içi iktisadın hudutları dışına çıkarak genel çıkarı tanımlamıştır (Habermas, 2018: 81).

Habermas'a göre kamusal olan, toplumsal düzenlemede değişen paradigmalardan meydana gelmektedir. Bunlardan ilki kapitalizmin ilk evrimi olan merkantalist yönetimin neden olduğu mal dolaşımının serbestliği olurken, ikinci unsurunu ise basın olarak belirlemiş ve basının siyasal gazeteler olarak ortaya çıkmasını ticaret ile uğraşan kişilerin varlığına yani burjuvalara bağlamıştır (Habermas, 2018: 83). Başka bir biçimde ifade edildiğinde etkileşimin artmasına dayalı oluşan iletişim kanalları (serbest ticari ilişkiler ve basın) Habermas için kamusal alan kavramının başat unsurlarını oluşturmaktadır.

Habermas, burjuva etkisinden söz ederken yeni kurulan ekonomik operasyonların verimli ve düzenli bir biçimde etkileşime girmesi adına merkantalist politikaların yasaların düzenlenmesini sağlayarak ticari ilişkileri burjuva adına öngörülebilir ve güvenilir hale getirmeye çalıştığından bahsetmiştir (Amiradakis, 2019: 153). Habermas'a göre ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler kamunun kendi kendisini eğitmesini sağlamış ve böylece kamuoyunda eleştirel bir bilinç gelişip burjuva kamusalılığı ortaya çıkmıştır (Amiradakis, 2019: 154).

Habermas, burjuva toplumunun oluşumunda kamu kurumlarının hala aristokratik bir yanının olduğunu öne sürmüştür, konserlerde, tiyatrolarda ve müzelerdeki topluluğu kamusal olarak nitelendirerek burjuva toplumuna geçişteki öneme vurgu yapmıştır (Habermas, 2018: 117). Ona göre çekirdek aile alanının dışarıya açılması, bireyci tutumların aleniyete kendiliğinden muhtaç olduğunun gerçeği, okuma yazma oranındaki artışların ve eleştiri kültürünün ortaya çıkmasını sağlayan salon, kahvehane³ ve akşam

³ Kahvehanelerin başlangıçta kamusal alanın oluşmasındaki önemine vurgu yapan Asaf-Bar Tura, günümüzde gelişen teknolojiler ile birlikte (örneğin kafelere laptop ile gelinmesi) kamusal alandaki iletişimin değişimini incelemiştir. Bu bağlamda kahvehanelerin bireylerin bir topluluğa katılımındaki rolü, bir diğer ifadeyle öznel kamusal alanın içine dahil olabilmesindeki etkisini araştırmıştır (Parker ve Austin: 2011: 5).

yemeği davetlerinin kullanımının yaygınlaşması burjuva kamusal alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Habermas, 2018: 126-127). Bu bağlamda burjuva toplumu demokrasiye geçişte iki alana ihtiyaç duymuştur; birincisi edebi kamusal alan (kültürel olarak kendini eğiten bireylerin roman, gazete, mektup gibi edebi eserleri tartışabildiği alan) iken, ikincisi siyasi kamusal alandır [patriyarkil (ataerkil) mülkiyete dayalı sınıfsal toplumun ortak çıkarları ve hükümet faaliyetlerini tartışabilmek adına oluşturduğu alan] (Jensen, 2001: 134).

Burjuva, devletin karşısında ayrı bir otorite olarak biçimlenerek ve artan ticari faaliyetlerle birlikte var olma çabası göstererek kamusal alanın öznesi konumuna gelmeyi başarmış, gazete ve dergiler aracılığıyla topluma ilişkin düşünceleri eleştirel düzeyde tartışarak kamusal alana sahip çıkmıştır (Habermas, 2004: 98). Bu bağlamda burjuva kamusal alanı pek çok insanın çeşitli sorunları rasyonel bir biçimde tartışabilmek adına ulaşabildiği bir platform olarak kullanılmıştır (Gunaratne, 2006: 104). Kapitalizmin yükselişiyle ortaya çıkan burjuvazi, devletin otoritesine karşı çıkarak kamusal hesap verilebilirlik ilkesinin uygulanmasında önemli bir rol oynamıştır (Gunaratne, 2006: 96). Bu sebeple kamusal alandaki burjuvanın rolünü tartışan Habermas, kavramı açıklarken burjuvanın gelişimi ile kamusal alan döngüsü içerisinde hemen hemen aynı ivmede gerçekleşen ilerlemeyi gözler önüne sermeyi amaçlamıştır.

3. KAMUNUN TOPLUMSAL YAPILANMASINDA BURJUVANIN DEĞİŞİMİ VE NEDENLERİ

Bireyler tarih boyunca toplumsal hareketlenmeyi başlatırken belli başlı birtakım yapılanmalar ile ilerlemiştir. Marx ve Engels'in çalışmaları incelendiğinde insanın temel ihtiyaçları (yeme, içme, barınma gibi temel fonksiyonlar) üretim ihtiyacını ortaya çıkarmış, ikinci olarak temel ihtiyaçların giderilmesinden sonra yeni ihtiyaçların üretilmesi söz konusu olmuş ve üçüncü olarak bireylerin kendilerini yeniden üretme ihtiyacı (aile olma isteği) toplumsal yapılanmanın zeminini oluşturmuştur (Marx ve Engels, 2017: 19-20). Bu analizden mütevellit üretim ilişkilerine dayalı araçların kullanımının toplumsal yapılanmada katalizör etkisi yarattığı öne sürülebilir niteliktedir. Ancak Habermas, Marx ve Engels'ten farklı olarak aile ve üretim ilişkilerine dayalı

araçların yanına dilin önemini ekleyerek “simgesel serimleme, çalışma süreci ve karşılıklılık temelinde etkileşim” ile vurgu yapmaktadır (Habermas, 2019: 9).

Zamanla aile kavramının dönüşümü iktisadi ve siyasi yapılanmalarla birlikte değişmiş ve burjuva olarak nitelendirilen sınıfsal aidiyet/ilişkinlik ortaya çıkmıştır. Burjuva toplumu üretici güçlerin gelişimi ile birlikte oluşmuş, bir taraftan yaşamı ticarileştirip endüstriyellemeye katkı sağlayarak dışarıdan bütüncül bir devlet görünümü sağlarken bir taraftan da içeride kendini devlete karşı devlet benzeri bir oluşum olarak yapılandırmıştır (Marx ve Engels, 2017: 29). Dolayısıyla tarihsel süreçte önemli bir konumda olan burjuva toplumunun Habermas’ın kamusal alan kavramında da başat aktör olması şaşırtıcı değildir.

Tablo1. Habermas’ın 18.yy’da Burjuva Toplumu ile Başlayan Kamusal Alan Döngüsü

Özel Alan	Kamusal Alan	Kamu Erkinin Alanı
Burjuva Toplumu (Mal değişimi ve toplumsal emeğin alanı)	Siyasal Kamu	Devlet (“Polis”in alanı)
	Edebi Kamu (Kulüpler, Basın)	
Çekirdek Ailenin İçsel Alanı (Burjuva entelijensiya) [münevverler]	(Kültürel mal pazarı) “Şehirler”	Saray (Soylu-saraylı toplum)

Kaynak: Habermas, 2018: 97.

Tablo1’de görüldüğü üzere Habermas burjuva toplumu ile başlayan süreçte kamusal alanın nasıl şekillendiğini betimlemiş ilk olarak ticaretle başlayan değişim süreci çekirdek ailenin biçimlenmesini sağlamış devlet ve devlet erkindeki gruplardan farklı bir yapılanmaya giden burjuvanın zamanla siyasal kamu içindeki konumlanışını kültürel mal pazarların ve edebi kamunun ortaya çıkmasıyla açıklamış ve devletten ayrı bir otorite olarak var olmaya çalıştığını iddia etmiştir. Habermas’a göre burjuva kamusal alanı 1750’lerde görünür olmaya başlamış, kamusal akıl yürütme süreci (örneğin sanat jürilerinin ortaya çıkışıyla birlikte sanat eleştirisinin yaygınlaşması) ile birlikte mekanın dönüşümünü kapsayarak (örneğin salonun kullanımı değişerek kamusal topluluk oluşturan özel şahısların mekanı haline gelmiştir) şekillenmiştir (Habermas, 2018: 113-119).

Habermas'a göre burjuva kamusal alanının önemi rasyonalitenin temelini oluşturan belirli bir öznelilik anlayışına sahip değerlerden yararlanabilmesi ve bu değerleri ifade edebilme olgusudur (Johnson, 2001: 219). Bir başka biçimde, burjuva toplumunun kendini ayrı bireyler olarak ifade edebilme yeteneği ve ortaya atılan düşüncelerin birtakım değerleri besleyebilmesine gidilen süreç kamusal alanın oluşmasına önemli bir katkı sunmuştur. Ancak zamanla edebi kamunun siyasal kamudan ayırt edilememesi üzerine kültürel yozlaşmaya dayalı tüketim refleksleri, kamusalın özel ile olan birleşimi ve özel olan ailenin toplumsal alanla çatışması gibi sebepler burjuva olgusunun değişimini gerçekleştirerek toplumsal yapılanmadaki dönüşümlere neden olmuştur (Habermas, 2018: 297-304). Böylece bahsi geçen nedenler (burjuvanın kültür tüketicilerine dönüşmesi, kamusal ve özel olanın füzyonu, özel ve toplumsal olanın zıtlaşması) burjuva kamusal alanında köklü değişikliklere yol açarak var olan yapılanmada birtakım bozulmalara yol açmış, Habermas ise mevcut durumun yarattığı atmosferi gün ışığına çıkarma gayreti içerisine girmiştir.

3.1. KÜLTÜR TÜKETİCİLERİ ETKİSİ

Toplumlar, liberalleştikçe serbest piyasa döngüsünün içinde kaynaşmaktadırlar. Artan karşılıklı ticari faaliyetlerin çeşitliliğine kapılan yaşam tarzları bireylerin üzerinde ihtiyaç itkisine neden olmaktadır. Tüm yaşama baskın gelen piyasa yasaları kamusal topluluğun içine nüfus ettikçe akıl yürütme faaliyeti aşırı tüketime dönüşmüş, böylece edebi kamunun içi boşalmış, kitle iletişim araçlarının yayılımı ile birlikte özü çürümüş bir kültür doğmuştur (Habermas, 2018: 277-283). Bir başka biçimde ifade edilmek istendiğinde yeni doğan kültürün sahibi olan bireyler akıl yürütme faaliyetini kaybederek aşırı tüketimin haz ilkesiyle özdeşleşmiştir.

Habermas kitle iletişim araçlarının yayılımı noktasında, temsili hükümetleri içeren yeni kurumsal formların yaratılması, yöneticilerin hesap vermesi gereken kamuoyunun meşrulaştırılması, basın gibi önemli unsurların şeffaflığının artırılması için bağlı olduğu Frankfurt Okulu'nun⁴ mirasını alarak toplumsal rasyonalizasyonun ilerici ve

⁴ Frankfurt Okulu üyelerinin önde gelen isimleri Max Horkheimer, Herbert Marcuse ve Theodor W. Adorno'dur. Habermas ise Frankfurt Okulu'nun ikinci kuşak temsilcileri arasındadır. Frankfurt Okulu'nun ana teması bilimsel teoriler ile eleştirel teoriler arasındaki ayrıma odaklanmaktır, çünkü onlara göre bilimsel bilgiler bazen araçsallaştırılıp manipülasyona açık hale getirilirler. Frankfurt Okulu düşünürleri bilimsel teorilerin deney sonuçlarına bağlı olarak bilgi verdiğini savunurken eleştirel teorilerin ise daha kapsamlı

özgürleştirici potansiyellerini ortaya çıkaran modernitenin diyalektik bir eleştirisini yapmıştır (Garnham, 2007: 203-204). Bir diğer ifadeyle Habermas, kamusal alan kavramının dönüşümünü açıklarken bir taraftan eleştirel teoriye bağlı bir diyalektik telkin getirmiş, bir taraftan da uzlaşmayı sağlama noktasında yanlış yönelimlere sebep olan kültürel dönüşümü açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca bir kültürün başka kültürler karşısında erimemesi için o kültürü benimseyen bireylerin edime yönelik gücünü gösterip başka kültürleri ikna etmesiyle mümkün olabileceğini tartışmıştır (Habermas, 2019: 14).

Habermas’a göre herhangi bir bilgiye ulaşmak ve bu bilgiyi gerek sözlü gerek yazılı ve gerek dilsel gerek de dilsel olmayan sembollerle anlatan eylemler rasyonel olabilmektedirler (Habermas, 2019: 32). Rasyonel-eleştirel ya da argümantasyon olarak da adlandırılan bu tür bir rasyonalite, kamusal alana katılımı ego merkezli bireyci çıkarların savunulmasından öte ortak bir anlayışa ulaşma eylemleriyle koordine edilmelidir (Dahlberg, 2005: 111). Bu sebeple meseleyi derinlemesine incelemeye çalışan Habermas, Lukacs’ın “Şeyleşme ve Proletarya’nın Bilinci” makalesine atıfta bulunmuştur. Lukacs, kendini ifade edebilen öznelerin kapitalist düzen içindeki meta ilişkilerine bakıldığında, bir tür önyargıda bulunduğunu, dolayısıyla bu tür önyargıların hem kendimizi hem de başkalarını manipüle etme imkanı yaratarak şeyleşmeye sebep olduğunu açıklamıştır (Habermas, 2019: 461-462).

Habermas’a göre kültür hem biçimsel hem de içerik olarak meta haline gelmeye başlayınca kamusal topluluğun yerini kültür tüketicileri almış, böylece kitle iletişim araçlarının etkisiyle birlikte burjuva kamusalındaki edebi ve aleni ilkeler, yeni kamusal toplulukta işlevlerini yitirmişlerdir (Habermas, 2018: 284-291). Bu durum kamusal alan nezdinde kültürün bizatihi kendisinin sığlaşmasına neden olarak var olan bireylerin davranışındaki değişikliklere (eleştirel rasyonel düşünme becerisinin yavaşlaması ve

olduğunu aynı zamanda inanç ve tutumların, arzu ve isteklerin altında yatan bilinçdışını ortaya çıkarmaya çalıştığını iddia etmektedirler. Onlara göre eleştirel teoriler “dönüşlü” oldukları için “kendi kendilerine gönderme” yapabilirler. Frankfurt Okulu’nun bütün üyeleri kendi teorilerinin ideolojik, inanç ve tutumlardan arınması gerektiği konusunda hemfikirdirler, bu sebeple pozitivist bilgilerin kesinliği iddiasında olmasını ya da “akıl” ile ulaşılan her sonucun kesin ve doğruluk payını tartışır. Çalışmalarında kültür ve modernite temalarını hedef alan Frankfurt Okulu üyeleri genelde bu noktalarda karamsar ve umutsuz bir tablo çizmektedirler. Habermas’ı ekolden farklılaştıran en önemli nokta, modernite olgusuna eleştirel yaklaşması ancak Frankfurt Okulu’nun diğer üyelerinden farklı olarak modernitenin iyileştirici potansiyellerine yapmış olduğu vurgulardır. Sürecin karamsar halde işlediği konusunda hemfikir olan Habermas, çözüm arayışlarında Frankfurt Okulu üyelerine göre umut edici önerileriyle farklılık göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Geuss, 2018: 88-147).

edebi tartışmalarda aktif rol üstlenerek gelişim süreci ve umumi bir şekilde halka açık platformlarda tartışabilme kapasitesinin azalması) yol açmıştır.

Habermas, 1981 yılında yazdığı “*İletişimsel Eylem Kuramı*” adlı eseri ile de konuyu pekiştirmiştir. Ona göre iletişimsel eylem kuramı, en az iki öznenen oluşan bireylerin ister yazılı ister sözlü yorumlayabildikleri eylemlerin bütününe kapsamaktadır (Habermas, 2019: 134). Bu durumla bağlantılı olarak siyasi mücadele devam ettiği sürece yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı kültürel alanın “*yaşam dünyası*” ile “*sistem dünyası*” arasında bocalama yaşadığını ve bir dizi kültürel tatminsizliklerin yaşandığını dolayısıyla bir tür meşruiyet krizine dönüştüğünü iddia etmiştir (Garnham, 2007: 204). Habermas, yaşam dünyasını özel ve kamusal olarak ikiye ayırmış, yaşam dünyasındaki özel alana çekirdek aileyi kamusal alana ise kamuoyu ile ilgili olanı dahil etmiştir, sistem dünyasında ise ekonomi ve devletin refah devleti olarak kendisini inşa etmesiyle birlikte yaşam dünyasının para ve iktidar medyası aracılığıyla sömürüldüğünü, yaşam dünyasına birtakım çıkar gruplarının empoze ettiğini vurgulamıştır (Gunaratne, 2006: 96).

Habermas çalışmalarında Marksist düşünceyi yeniden yorumlayarak iletişimsel çerçeve yaratmış, bu bağlamda kamusal alan kavramı “*sistem dünyası*” ve “*yaşam dünyası*” arasındaki ayırmadan dolayı piyasa ve devlet müdahalesinin çakışmasını ele almış ve “*sistem dünyası*” piyasanın güçlü yönlerini ortaya çıkarırken, “*yaşam dünyası*” ise piyasaya ters bir biçimde devlet ve sosyal grupların pragmatik faaliyetlerine ortam hazırladığı sonucuna ulaşmıştır (Gaynor ve O’Brien, 2017: 31). Bu bağlamda kamusal alanda temsil edilen bireylerin pragmatik faaliyetleri kültürel diyalogların farklılaşmasıyla sonuçlanmış, bireylerin serbest piyasa ile birlikte geçirdiği evrimler bir nevi kültür tüketicilerine dönüşmeleriyle sonuçlanmıştır. Böylece kültür tüketicilerine dönüşen bireylerin toplumun herhangi bir kamusal alanında temsil edilirken mevcut potansiyellerinin altında bir tutum sergilemelerini tartışan Habermas’ın, var olan yeni toplumsallaşmadaki yanlışların bilincine varılması gerektiğinin altını çizdiği iddia edilebilir niteliktedir.

3.2. KAMUNUN ÖZEL ALANLA OLUŞTURDUĞU FÜZYON ETKİSİ

Habermas, kamunun özel alanla olan ilişkisini devletin işlevinin değişmesine bağlı olarak farklı roller üstlenmesine bağlamıştır. Ona göre burjuva kamusu, devlet ile toplum arasında beslenmiş, özeline içinde kalarak gelişmiştir ancak toplumun gittikçe devletleşmesine paralel olarak burjuva kamusunun dayandığı yapılar iç içe geçmeye başlamıştır (Habermas, 2018: 251-252). Böylece iç içe geçen yapılar birbiriyle entegre olarak burjuva kamusunun özü değişime uğramıştır. Burjuva kamusalığında özel ve kamunun artık yararlı bir şekilde uygulanamadığını belirten Habermas, bunun böyle olmasının ana nedenini toplum üzerinde giderek güçlenen özel gruplara bağlamıştır (Amiradakis, 2019: 156).

Başlangıçta liberal politikaların işlevsizleşmesinden kaynaklı devletin değişen rolünün etkisi az olsa da zamanla devletin toplumsal yapılanmasının hemen hemen her alana müdahalesi burjuva kamusalığının alanının özel ve kamu arasında kaynaşmasına neden olmuştur (Habermas, 2018: 253). Özellikle devlet ve toplum, kurumsal bir biçimde tanımlanmak istendiğinde parlamentonun işlevsel iki aracı olarak kaynaşmış ve bu durum da belirsizliğe yol açmıştır (Nathans, 1990: 620). Bu alanın giderek yaygınlaşmasıyla birlikte devletin ve toplumun kurumları birbirine bağlanmış, yeni bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi kazanmış ve sosyal hukuk normları getirilmiştir (Habermas, 2018: 261).

Habermas'a göre sosyal devlet yapılanması ile birlikte yasal normlar gitgide yerlerini sözleşmelere bırakmış, bu sözleşmeler sözde özel hukuka dayandırılrsa da kamusala daha çok benzemişlerdir, ayrıca devletin kamu alanı özel alana geçmiş ve özel hukuk da kamulaştırılmıştır (Habermas, 2018: 265). Dolayısıyla Habermas bu iç içe geçmişliğin kaynaşmasında hukuksal normların ve Roma hukuku mirasının dönüşümüne değinerek devlet yapılanmasının önemine vurgu yapmıştır.

Habermas kamunun özel alan ile olan füzyonunu açıklarken devletin değiştiğine dikkat çekmiş ve devletin aldığı biçimin işlevselliğinin kamusal alandaki etkilerini çözümlemeye çalışmıştır. Habermas'a göre refah devleti özel ve kamu arasındaki kaynaşmada önemli bir rol üstlenmiş, demokrasinin kitlelere yayılımı noktasında başarılar elde etmiş olsa da uygulamadaki birtakım yanlış yönlendirilmelerle eşitliği tam

olarak sağlayamamıştır. Bu sebeple kamusal alanın yeniden yapılandırılması bir taraftan ekonomik üretkenliği sağlarken bir taraftan da idari gerekliliklerin yerine getirilmesini kolaylaştıracaktır (Hohmann, 1998: 359).

3.3. ÖZELİN TOPLUMSAL ALANLA OLUŞTURDUĞU ZİTLAŞIM ETKİSİ

Özelin toplumsal olanla çatışmasına geçmeden önce sermayenin hareket döngüsünün bilinmesi elzem olmakla birlikte Habermas'ı anlamamıza yardımcı olacaktır. Bilindiği üzere Karl Marx, sermayenin dolaşımının nasıl işlediğini sistemleştiren ilk eleştirel teorisyendir. Bu bağlamda David Harvey onun analizlerini açıklayabilmek için *“Marx, Sermaye ve İktisadi Aklın Cinneti”* kitabında sermayenin hareketini suyun döngüsüyle metaforlaştırmış, suyun hareketindeki biçim değişiklikleri (aynı hızda olmayan katı hal, sıvı hal ve gaz halin değişimi) ile sermayenin hareketleri (para ilk önce sermaye olarak kendini gösterir, metalaşp üretim sistemlerinden geçerek piyasada satılmak üzere tekrar farklı hallere bürünür) arasında benzerlik kurmuş, ancak su döngüsünün ana kaynağını (güneş) sabit olarak görürken sermayenin ana kaynağının değişkenliğine dikkat çekmiş ve sermayenin katlanarak büyüdüğünün altını çizmiştir (Harvey, 2017: 18-19).

Sermayenin katlanarak büyümesi ise belli bir süre sonra büyük sanayi şirketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuş, çalışma hayatında mevcut olan bireylerin özel ve toplumsal alandaki konumlarında birtakım değişiklikler yapmıştır (Habermas, 2018: 266). Bir diğer ifadeyle ekonomik faaliyetlerin pazar alanlarını genişletmesiyle büyüyen sermaye daha büyük firmaların ortaya çıkmasına neden olmuş böylece büyüyen şirketlerin işçi sayısına olan ihtiyacı, bir zamanlar burjuva ya da çiftçi olan kesimin işçi sınıfına dahil olmasıyla sonuçlanarak mesleki farklılıklara yol açmış ve farklılaşan meslek kolları bireylerin tutum ve davranışlarında değişikliklere yol açarak kamusal alandaki davranış kodlarını şekillendirmiştir.

Başlarda özgürleşmeyi bir araç olarak kullanan burjuvazi, kamusal alanda kendi özel çıkarları ve toplumun çıkarları arasında kılık değiştirerek kamusal alanın parçalanmasına sebebiyet vermiştir. Böylece gelişmiş toplumlardaki sınıfsal yapılanma daha da güçlenerek kamusal alanda söylem, tahakkümden bağımsız bir tartışma niteliğini

yitirmiştir (Hohendahl ve Silberman, 1979: 93). Bir başka biçimde burjuvanın toplumsal değişiminde oynamış olduğu rol özel ve toplumsal alanın zıtlaşmasına neden olmuş, kamusal alanın toplumsal yapılanması zedelenmiştir.

Habermas'a göre meslek alanının özerkleşmesiyle birlikte burjuva ailesi üretim fonksiyonlarını tüketim fonksiyonlarına çevirmiş, böylece temel ihtiyaçlar ve eğitim görevlerini giderek yitirmiş, gelir ve boş zaman tüketicilerine dönüşerek kamusalın güvencesi altına girmiştir (Habermas, 2018: 269-271). Bir diğer ifadeyle bir zamanlar eleştirel rasyonel bir tutumda kalmayı başarabilen bireyler tüketici rolüne geçince bazı davranışları çelişkilere sebep olmuş ve değişen rollerinin birbirlerine tamamen zıt olması sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Böylece ailenin sorumluluğunda olan görevler yavaşça kamusalın hükmüne girerek özel ve toplumsal arasında bir tür zıtlaşmaya sebebiyet vermiştir.

Habermas'ın analizinde çağdaş kapitalist toplumlardaki kitle iletişim araçları, bir zamanlar rasyonel halkı eskiden özel olan bireyleri pasif ve özelleştirilmiş kitleye dönüştürerek yozlaşmaya neden olan mevcut durum bir taraftan ailenin özel alanlarında bir taraftan da kamusal alan olarak nitelendirilen özel sektörlerde bireyleri rasyonel söylemlerinden uzaklaştırmıştır. Bu şekilde kimlikler yeniden şekillenmiş, çoğu zaman da dejenere bir biçimde görüşlerin manipülasyona açık hale gelmesiyle sonuçlanmıştır (Ku, 2000: 222). Bir diğer ifadeyle burjuvanın kendini oluşturduğu eleştirel kimlik kamusal ve özel alanda karışmış, evde ve kamusal olan yerdeki rasyonel tavır ve tutumlar birbirleriyle çelişmiştir.

4. SİYASİ KAMUSAL ALANIN ORTAYA ÇIKIŞI

Habermas siyasal işlev gören kamunun oluşumunu açıklarken devletin yürütme organı, parlamento ve yasama organı, bürokrasi, adli mahkemeler, kamu hizmeti kurumlarının siyasi sistemdeki önemine vurgu yapmış aynı zamanda devletin işlevsel sistemlerini kapsayan ekonomik hizmetlerin (köprü, yol, ulaşım hizmetleri) toplumsal düzeni sağladığını öne sürmüştür. Siyasi kamusal alan, devlet ve sivil toplum arasında aracı bir rol üstlenmesi gereken bir oluşum olarak vuku bulmuştur (Hove, 2009: 24). Böylece siyasi kamusal alan, devlet erkleri ve vatandaşlar arasında köprü görevi görerek

var olan mevcut sorunları tartışmalarını ve taraflar arasında birbirleriyle diyalog kurmalarını sağlamıştır.

Habermas, kamunun siyasal fonksiyonlarından bahsederken Avrupa'yı ikiye ayırmış, ilk olarak Birleşik Krallık'ı daha sonra ise Kıta Avrupa ülkelerini incelemiştir. Bu bağlamda edebi kamu ile siyasal kamu arasında bağlantı kuran Habermas'a göre kamunun siyasal işlevi ilk defa Birleşik Krallık'ta ortaya çıkmış, devletin aldığı kararlarda rol almak isteyen bireylerin akıl yürüten kamusal topluluğa dönüştüklerini ve böylece o dönemdeki meclislerin modern bir parlamentoya dönüşmesinde paylarının büyük olduğunu belirtmiştir (Habermas, 2018: 135).

Habermas diğer Avrupa devletlerine kıyasla Birleşik Krallık'ın siyasal kamudaki öncülüğünü kağıt, metal ve tekstil şirketlerinin ortaya çıkmasıyla beraber yaşanan kuşaklar arası çatışmaya bağlamış ve akıl yürüten kamusal topluluğa dahil olan bireylerin parti çekişmesinde maşa olarak kullanılmasına vurgu yapmıştır (Habermas, 2018: 136-137). Bir başka biçimde seçimi kazanmak isteyen partilerin belli bir kitle oluşturmaya amaçladığını belirterek partiler arası rekabette bireylerin kamusal alana daha fazla dahil olması tartışılmıştır. Özellikle bankanın kurulması kapitalizmin seyrini değiştirmiş, ön sansür uygulaması da akıl yürütme eyleminin basın içinde yer almasını sağlamış ve parlamenterleşme ile birlikte siyasal kamunun devletin bir kolu olarak görülmesi amaçlanmıştır (Habermas, 2018: 137).

Kıta Avrupa'sına bakıldığında Habermas özellikle AB'nin kurucu üye devletleri olan Fransa ve Almanya'yı kendi örneklemine dahil etmiştir. Fransa'da zümre meclisinin olmayışı ve etkili bir siyasal gazeteciliğin zayıflığı Birleşik Krallık'a göre siyasal kurumsallaşmayı geciktirmiştir (Habermas, 2018: 148-154). Almanya'da ise durum biraz daha farklılık göstermiştir. Almanya'da zümresel sınıflar arasındaki ayrımın fazla olması Birleşik Krallık'tan farklı olmasına neden olmuş, üstelik Almanya'da burjuva toplumundan sayılmak için tahsilin ön planda olması ve soyluluğun saray ile bağlarının hala kuvvetli olması nedeniyle de Fransa'dan farklı bir seyir izlemiştir (Habermas, 2018: 155). Böylece siyasi kamusal alan sistemin yarattığı ekonomik ve sosyal eşitsizliklerden kaynaklanan çatışmaları kapsamına almış ve bir tür platform haline gelerek tartışma sahası yaratmıştır (Gross, 2006: 309-310). Avrupa'da oluşan burjuva öznesi, kapitalist

sistemdeki eşitsizlikleri siyasal kamusallığa taşımış ve sistemdeki aksaklıklarla beraber siyasal kamusallığa dahil olarak alanı genişletmiştir.

Siyasal kamunun oluşumunda izlenen seyirlerde birtakım farklılıklar mevcut olsa da Avrupa ülkeleri parlamenterleşme yolunda epey yol katetmiş ve çağın gereklerine uygun izdüşümlerini takip etmişlerdir. Dolayısıyla siyasal işlevi olan kamu devlet içinde normatif bir oluşum olarak belirmiş, yasa tasarılarında rol oynayan bireylerle sıkı bir işbirliğine girmiş ancak yasa tasarılarının uygulanması egemenliği sağlarken parlamento ile kamusal topluluk arasındaki muhafazakarlığı koruduğu için aynı zamanda çelişkili bir durumla karşılaşmıştır (Habermas, 2018: 158-169).

5. SİYASİ KAMUSAL ALANIN DEĞİŞİMİ VE NEDENLERİ

Habermas'a göre kamusal alan herhangi bir yerden göreceli olarak bağımsız olup mekandan kopuk bir alanı temsil etmiştir, çünkü kamusal alan sosyal diyalogun olduğu her yerde var olabilir (Cassegard, 2014: 691). Bir başka biçimde kamusal alan tartışma ortamının olduğu her alanda vuku bulabilir, böylece kamusal alan parlamenterlerin olduğu mecliste oluşabileceği gibi organizasyon amaçlı toplanan grupların olduğu her alanda kurulabilir. Habermas, kamusal alanı analiz ederken kavramı mekanikleştirmeye yani bir anlamda araçsallaştırmaya ihtiyaç duymuştur. Böylece alenilik, müzakerecilik ve ortak çıkar gibi araçları kullanarak kavramı açıklamaya çalışmış, ancak Habermas kamusal alan kavramını sadece siyasi alanı tanımlamak için kullanmamıştır, ona göre kamusal alan toplumun dahil olduğu her yerde ortaya çıkabilmektedir ve toplumun dahil olduğu her alanda bahsi geçen ilkelerin işlevsel olması üzerinde durulması gereken bir meseledir (Buschman, 2019: 773).

Habermas'a göre siyasal işlev gören kamusal alanın yaratılabilmesi adına gerekli ön koşul müzakereci demokrasinin işlerliğidir, bu bağlamda müzakereci demokrasinin kamusal alan paradigmasında üç temel avantajının olduğu ileri sürülebilir niteliktedir. Birincisi müzakereci demokrasi normatif bir yaklaşıma sahip olup, anayasal devletin meşruiyetini güvenceye alır, siyasi çatışmaları çözmek için bireylerin rızasına dayalı rasyonel çerçeve sağlar, ikincisi sosyolojik gözlemi hesaba katarak toplumdaki bireylerin değerlerinin (ahlaki, siyasal ve işlevsel) çeşitliliğinde farkındalık yaratır, üçüncüsü

parlamenter kurumsallaşmanın ve sivil toplumun kamusal alandaki konumunu meşrulaştırır (Gimmler, 2001: 23-24).

Siyasal işlev gören kamusal tartışma ağlarına göre süreç oluşumu başlatır, toplumsal sorunları tartışır, hükümetin daha iyi politika yürütmesi adına çözüm önerileri sunarak hükümet kararlarının meşrutiyetinin uygulanmasında büyük bir rol oynar (Jensen, 2001: 137). Bu bağlamda demokrasi adına başlatılan süreçlerde siyasi kamusal alanın varlığı önemle üzerinde durulması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumlar, siyasi işlevlerini yerine getirirken belli başlı süreçlerden geçerek mevcut kurumsallaşmadan faydalanmışlar ve gerekli alt yapıyı sağlamak için toplumsal sistemi çözümlemeye çalışmışlardır. Habermas’a göre kamusal alan sosyal bir oluşum olarak üyelerinin özerkliğine yani burjuvaların özel mülkiyetine ve mahrem alanlarına bağlı olmakla birlikte, bu bağımsızlığı kazanan her birey kamusal alanda eleştirel ve rasyonel tartışmalara katılma hakkına sahip olmuş demokratikleşmeye giden süreci başlatarak siyasi kamusalılığı oluşturmuştur (Clements, 2010: 375). Bu bağlamda Habermas’a göre geniş toplumsal değişimlere neden olan burjuvazi ilk başlarda kahvehane, salon ve siyasi dergileri kullanarak feodal düzene meydan okumuş, böylece kamunun açık uçlu, eleştirel argümantasyonlarından doğan fikir birliği ve tartışmalarına zemin hazırlayarak siyasal işlev gören kamusalılığı yaratmıştır (Benson, 2009: 176). Habermas, siyasal işlev gören kamusalılığın değişimini birtakım etkilere bağlamıştır. Bu etkilere bakıldığında seçmen davranışlarının, reklam ekonomisinin, sosyal devletin oluşumunun ve aleniyetteki dönüşümün olduğu söylenebilmektedir.

5.1. SEÇMEN DAVRANIŞLARI FAKTÖRÜ

Demokrasi ile yönetilen devletlerde kamusal alanın siyasi işlevinin sağlanabilmesi adına genel manada halkın vatandaş olarak seçimlere katılabilmesi, kendi değer ve yargılarına hitap eden bir partiyle uyumlanabilmesi gerekmektedir. *Vatandaşlık* kavramı genelde özel ve kamusal faaliyetlerde politik idareyi temsil ettiği için günümüzdeki anlamı ile değerlendirildiğinde sınıf konumlarına bakılmaksızın tüm bireyleri kapsamına alarak hukuki bir statüye sahip özne sıfatı olarak karşımıza çıkmaktadır (Jessop, 2008: 166). Peki günümüze değin vatandaşlık kavramının özü evrim

geçirmiş midir? Vatandaşlık statüsü tüm bireyleri kapsamakta mıdır? Dahası vatandaşlık statüsü verilen bireyler kamusal alanda gerçek manada temsil edilirler mi? Çalışmasında tüm bu sorulara cevap bulmaya çalışan Habermas siyasal işlev gören kamusal alanın değişim nedenlerinden birini seçmen davranışları olarak belirlemiştir. Liberalleşme ile yaşanan demokratik atılımlar yavaş yavaş seçimlere katılma oranlarında artıma yol açmış ve burjuva yönetiminin belki de en iyi tarafı olan demokrasi ilkesinin işlerliğini hayata geçirmede başarı göstermiştir.

Habermas'a göre burjuva toplumundaki politik ve kültürel unsur vatandaşların faaliyeti ve özel tecrübesiyle sağlanmıştır, onun kamusal alan teorisi dışarıdan müdahale edilmeyen fikir tasarımlarından oluşmalı ve sosyal katılımı sağlamaya çalışmalıdır (Duelund, 2010: 27). Habermas kamusal alanı özel ve genel güç arasında bir orta yol olarak tanımlamaktadır, bu alanda halka açık toplantılar aracılığıyla kamuoyunun özgür sosyal diyalogları vardır ve devlet iktidarına karşı eleştirel bir bilincin var olması gerektiğine inanmaktadır (Jinrong ve Enyi, 2011: 346). Bu açıdan bakıldığında eleştirel bir bilince sahip her seçmen siyasi kamusal alanda kendini özgür bir biçimde ifade ederek politik söylemlere katkıda bulunacaktır.

Habermas, modern demokrasinin burjuva toplumunda oluşmaya başladığını belirtse de kapitalist toplumların demokrasi açığına işaret etmiş, müzakere ilkesinin olmadığı bir toplumda kurulacak olan siyasi kamusal alanı eleştirmiştir (Downey ve Mihelj, 2012: 339). Bu bağlamda eleştirel müzakere yeteneğinden yoksun bireylerin kurduğu demokratik ortamdaki siyasi kamusal alanın işlevsizliği Habermas için önemle üzerinde durulması gereken bir sorundur. Çünkü Habermas'a göre kamusal alan eşit ve entegre olmuş demokratik toplumlarda işlevselliğini sürdürebilmektedir ve kamusal alan sayesinde vatandaşlar siyasi iktidarlara karşı rasyonel ve eleştirel bir tutumla demokrasiyi uygulanabilir kılmaktadır (Jinrong ve Enyi, 2011: 346).

Habermas'a göre burjuva yaşamı ile gerçekleşen seçimlere katılımındaki artışlar halkın önemli bir kısmının siyasi kamusal alana dahil olmasını sağlamış, ancak seçmen kamusunun özünün değişimi seçmen davranışlarındaki durgunluğa yol açmıştır (Habermas, 2018: 343-350). Bu durgunluk seçim zamanında partilerin ideoloji ticareti yaptığı sahalarda kitle iletişim araçlarının sağladığı manipülasyonla birlikte artış gösterse de burjuva yaşamındaki gibi akıl yürüterek sağlanan katılımdan yoksun olmuştur

(Habermas, 2018: 351-352). Bir diğ er ifadeyle kamusal alan üzerinde bilince yönelik uygulanan manipülatif reklamlar iletişim ağlarının hızı ve geniş kitlesiyle birlikte halkın seçim davranışlarını etkileyerek oy veren vatandaşların seçeneklerinde yönlendirici bir etki yaratmıştır.

Habermas seçmen davranışlarının tercihlerinde karamsar bir tonlamayla kamusal toplulukta vatandaşların gerçekte kararlara katılmadan yoksun olduklarını hatta katılma yeteneklerinin bile ellerinden alındığını iddia ederek rasyonel bir tavrın gerekliliğinin sağlanmasını savunmuştur (Habermas, 2018: 360). Habermas'ın rasyonel tavırdan kastı vatandaşların karar alma süreçlerinde aktif bir rol oynayabilmesi adına oluşturulan kamusal alanda  zg r, adil ve eşit bir biçimde davranışlarda bulunmayı sergileyebilmeleri adına sağlanan koşulların iyileştirici potansiyellerini ortaya çıkarmayı ifade etmektedir. Dolayısıyla katedilen süreçler mümkün mertebede eleştirel bir gözle rasyonel davranmanın kamusal alandaki yararını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

5.2. REKLAM EKONOMİSİ FAKTÖRÜ

Siyasal işlev gören kamusalılığın değişim nedenlerinden biri de reklam ekonomisi faktörüdür. Ancak reklam ekonomisine geçmeden önce basının dönüşümünden bahsetmek konunun anlaşılabilir olması açısından doğru bir yaklaşım olacaktır. Habermas'a göre kamusalılığın siyasi işlevinin değişmesi basının dönüşümünde gerçekleşmiştir, telgrafın icadı, redakt rlerin yayıncılık faaliyetlerinin özgürlük alanlarının giderek daralması, siyasal gazetelerin varlığının çoğalması gibi nedenler gazeteciliğin düzenli bir biçimde meslek halini alarak ticarileşmesine neden olmuştur (Habermas, 2018: 305-311).

Kamusal alan ilk başlarda Marxist düşüncenin yoğunlaştığı sınıfsal toplumsallaşmayı bütünleştirici bir işlev üstlenmiş, kamu disiplini sağlayarak devlet gücü ve piyasa ekonomileriyle insan yaşamının koordinasyonunu sağlamış olsa da özel kuruluşların zamanla kamu ve özel alan ayrışmasındaki değişen rolleriyle birlikte kamusal alan rasyonel tartışma ortamından ziyade reklam alanı haline gelmiştir (Gunaratne, 2006: 104-105). Bir başka biçimde kamusal alan reklam ekonomisinin alanına göre şekillenerek eleştirel düşünce sistemini uygulayamaz olmuştur.

Burjuva kamu modeli akıl yürüten kamusal toplumun birimlerini devletin müdahalelerine karşı kendine özel bir alan yaratarak evrimleştirmiştir, fakat artan sermaye yoğunluğu ve medyanın gelişimiyle (bir zamanlar özel şahısların akıl yürütmesiyle oluşturulan basın artık kitle iletişim araçları tarafından kontrol edilmeye başlanmış) birlikte burjuva siyasi kamu modeli devletin bizatihi kendisinin yönetiminde olan alana geçmiş, böylece burjuva kamusalının siyasal işlevi devletin tekelinde yoğunlaşarak devletin bir organı lehine dönüşmüştür (Habermas, 2018: 313-315). Dolayısıyla burjuva kamusalılığı burjuvanın bizatihi kendisinin yarattığı sermayenin girdabında sürüklenerek görünüşte daha kalabalık ancak içi boş bir alan haline gelmiştir.

Habermas'ın analizinde burjuva kamusal alanı medyanın gelişimi ile birlikte sadece çıkar sağlamayı düşünen bireylerin alanı haline gelmeye başlamıştır. Böylece burjuva toplumu, yaşam mücadelesi vermeyi amaçladığı kamusal alanda yayın evlerinin sahiplerinin ticari çıkar sağlama hedeflerine yenik düşerek özgür ve etkili tartışma ortamlarını kaybetmiştir (Kleinstüber, 2001: 105). Bir diğer ifadeyle burjuva, bir zamanlar özgürlüğünü duyurmak için inşa ettiği kamusal alanının ticarileşmesini sağlayarak kendi yıkımını başlatmış, tartışma ortamının işlevsizliğine sebep olmuştur.

Fiyat rekabetinin artan şiddetiyle birlikte reklamların sayısındaki artış katlanarak büyümüş, böylece reklamlar tüketiciye ulaşmak için kamusal alanın içine dahil olup niteliğinin değişmesine sebep olmuştur (Habermas, 2018: 316-319). Habermas'a göre reklam ekonomisi sadece basın organlarını ele geçirmemiş aynı zamanda kendi basını da yaratmıştır, böylece nüfus ettiği kamusal alanın kendine has meşruiyetini kaybetmesine neden olmuştur (Habermas, 2018: 318-321). Küreselleşmenin düzensiz akışı kitle iletişim araçları ile kamusal alanın çok yönlü doğasının içine işlemiş, demokrasi açığındaki deliğin büyümesine sebebiyet vermiştir (Couldry ve Dreher, 2007: 96-97). Sonuç olarak Habermas, sivil toplum ve medya arasındaki bağlantıya vurgu yaparak medyanın kamusal alan içinde tarafsız bir biçimde kalmasını savunduğu için takdir edilmiş, ancak bir taraftan da medyanın siyasal işlev gören proaktif rolünü küçümsediği için eleştirilmiştir (Benson, 2009: 182).

5.3. SOSYAL DEVLET FAKTÖRÜ

Liberal devletin sosyal devlete dönüşümünü kamusal alan kavramıyla analiz eden Habermas, liberal anayasanın sadece devlet ve toplumu düzenlemek olmadığının altını çizmiş, toplumsal olan her şeyi denetleme maksadı olduğunu iddia etmiştir (Habermas, 2018: 362). Bir başka biçimde var olan liberal hukuk toplumsal sınıfsallaşmayı mümkün mertebede düzenleme ihtiyacını hesaba katarak burjuva alanını devletin karşısında başlı başına bir erk olarak inşa etmek istemiştir. Ancak bu durumun ütöpikliğine değinen Habermas seçme hakkına nail olan burjuvanın kamusal alanda gerçekleşen özel ilişkilerin ayrımlaşamayacağını aksine burjuvanın düalist bir kimliğe bürünmesini tartışmıştır (Habermas, 2018: 362-363).

Sosyal devlet yapılanmasında burjuvanın düalist bir kimliğe bürünmesindeki paya dikkat çeken Habermas, liberal anayasada olduğu gibi sosyal devletin de toplumsal olan her şeyi belirleme ihtiyacı duyduğunu buna bağlı olarak da kurumları ve organlarıyla kamusal olan her alana yayıldığını belirterek bir tür oligopole yol açtığını iddia etmiştir (Habermas, 2018: 364-368). Bu bağlamda Forsthoﬀ ile hemfikir olduğunu belirterek sosyal devletin vergi almasını özeline denetlenmesi olarak algılamış, devletle işbirliği yapan partiler ve örgütlerin demokratik katılımındaki hakimiyetine vurgu yaparak toplumun “*yeniden feodelleşmesinin*” altını çizmiştir (Habermas, 2018: 370-372). “*Yeniden feodelleşen*” modern toplum da pasif özneler üreterek sistemi propaganda gibi araçlarla manipölasyona açık hale getirip zayıflatmıştır (Finnegan ve Kang, 2004: 386).

Kamusal alan kavramı düşünüldüğünde sadece belirli bir nüfusu, vatandaşların oy oranını temsil eden bir meclis olarak değil aynı zamanda meclisteki her sesin bağımsız olmasını ve ifade özgürlüğünü kapsamalıdır. Kamusal alan sadece medya demek değil, basın özgürlüğünü ve medyanın tekelleşmesini önleyen bir alandır. Kamusal alan özeline korunması, din ve vicdan özgürlüğünü kurumsal çerçevede düzenlemeye çalışan bir alan olarak görülmelidir (Jensen, 2001: 135). Bu bağlamda siyasal işlev gören kamusal alan sosyal devlet sınırları içinde toplumun her kesimine hitap ederken birtakım aksaklıklar yaşamıştır.

Siyasal işlev gören kamusal alanın dönüşümünün gerçekleşmesinde sosyal devletin de payının olduğunu belirten Habermas, bu dönüşümde sosyal devletin hem mekânsal

hem de kurumsal niteliklerini kendi kendine evrimleştirerek kamusal alanı örgütlerin manipölasyonuna açık bıraktığını tartışmış ve böylece kitlelerin medya aracılığıyla etkileyen değil etkilenen bir topluma dönüştüğünü savunmuştur (Habermas, 2018: 373-378). Bir diğer ifadeyle Habermas sosyal devlet bünyesindeki etkili örgütlerin toplumu yönlendirmedeki vurgusuna dikkat çekmiş olup mevcut aksaklıkların yapı taşlarını analiz etmiş, sosyal devletin konumlanışındaki eksik yerleri gün ışığına çıkarma gayreti içerisine girmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa merkezli devletlere bakıldığında sosyal devletin oluşumunda etkili olan sosyalist ve komünist partilerin parlamentodaki üye sayılarının artışı, seçmenlerin yönünün değiştiğini göstermiş olsa da bu partiler zamanla gerçek amaçlarını (özgürleşmiş bir toplum hayali) kaybederek yalnızca birtakım değişiklikler barındıran reformcu partilere dönüşmüşlerdir (Bottomore, 2016: 66). Bir diğer ifadeyle mevcut sistemin girdabına kapılan sosyalist ve komünist partiler Avrupa’da gerçek amaçlarından saparak toplumun var olan ilkelerini değiştirmek yerine onları benimsemişlerdir. Habermas ise bu sistemsel sorunu açıklamak için sosyal devletin aksaklıklarına değinme maksadıyla sosyal devleti kamusal alanda inceleme amacı taşımıştır.

Habermas, sosyal devletin oluşmasında önemli rol oynayan işçi sınıfı hareketlerinin şirketler ve hükümet arasında sözleşmeler sağladığını ve işçileri piyasanın acımasızlığından koruduğunu iddia etmiş olsa da sınıf ayrımının tamamen ortadan kalkmadığını ve kapitalizmin başka krizlere her zaman açık olabileceğini savunmuştur. Dolayısıyla modern ulus devlet döngüsünde iktisadi yaşam büyük ölçüde hükümetlerin ve şirketlerin tekelinde bulunduğu için piyasa krizleri bir anda siyasal krizlere dönüşme riskine sahip “meşruluk krizi”nin ortaya çıkmasına neden olabilmektedirler (Giddens, 2018: 174-175).

5.4. ALENİYETİN DÖNÜŞÜM FAKTÖRÜ

Habermas, siyasi kamusal alanın dönüşümünde aleniyet ilkesine büyük bir önem vermiştir. Bu sebeple kamusal alanın siyasi işlevinin dönüşüm nedenlerinden biri de aleni olanın değişimidir. Devlet kurumlarının, örgütlerin ve partilerin basın ile olan temaslarına atıfta bulunan Habermas, kamusal alanda parlamentonun uzlaşma kabiliyetlerini

yitirdiğini ve hatta bazı partilerin hukuki bir örgütlenme biçimini bile sağlayamadığını iddia etmiştir (Habermas, 2018: 324-329). Bu bağlamda toplumun her kesimini kapsamaması gereken kamusal alanın belli başlı grupların yönetiminde cereyan etmesi aleniyeti işlevsizleştirmiştir.

Habermas'a göre aleniyet mevcut olan bir durumu kamusal akıl yürütme ile herkesin önünde tartışmaya açık hale getirmelidir, aksi takdirde çıkar gruplarına hizmet etmeye başlarsa aleniyet hem teoride hem de pratikte anlamını yitirir (Habermas, 2018: 331-332). Bu bağlamda rasyonel bir tutumu savunan Habermas kimi yazarlara göre son rasyonalist olarak görülmüş Weber'in etkisinde kaldığı iddia edilmiştir. Çünkü Weber'in rasyonel tanımını kullanarak kavramı kamusal alan içinde yeniden adlandırmış, rasyonellik ve akılcılık arasında işbirliğine dayalı bir ilişki kurmaya teşebbüs ederek eleştirel toplumun temellerini tarihsel-hermenötik (tarihsel yorumsamacılık) bir yaklaşımla ele almıştır (Gunaratne, 2006: 102). İşte bu nedenledir ki aleniyet günümüzde reklamlara bağlı kamusal topluluğu etkileyerek bir tür siyasal baskınlık kurmada propaganda aracı haline dönüşmüştür (Habermas, 2018: 332-335). Dolayısıyla açıklık ve şeffaflığın sağlanmasına yardımcı olan aleniyet ilkesi kamusal alanın içinde dönüşmeye başlamıştır.

Kamusal alandaki siyasi işlevin dönüşümüyle birlikte aleniyetin eleştirel özelliği zamanla kaybolmuş, aleniyetin yönlendirici bir niteliğe bürünmesine sebep olmuş, böylece parlamento tartışmalarında müzakerelerin kalitesi azalmış, eleştiriden ve denetimden eksik kalmış bir kamusal alanın varlığı söz konusu olmuştur (Habermas, 2018: 340-344). Özetle Habermas için siyasi tartışma ortamlarındaki katılımı özel çıkarların ön planda tutulmadığı bilakis eleştirinin mümkün olduğu topluma fayda sağlayan bir kamusal alanın varlığı inşa edilmelidir. Habermas'ın kamusal alandaki değişime ilişkin görüşleri literatüre bir anlayış kazandırmaya çalışmış ve kamusal alanın gerçekte ne şekilde işlemesi yönünde fikir tasarımları sunmuş, bu sebeple kitle iletişim araçları, teknolojileri ve aşırı tüketime bağlı öngörülü ifadeleriyle bugünkü dijital çağın kamusal alandaki yapısal dönüşümlerini anlamamız için yol gösterici olmuştur (Amiradakis, 2019: 163).

6. HABERMAS'IN KAMUSAL ALAN KAVRAMINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Habermas, kamu kuruluşlarındaki ilişkilerin merkezine demokrasiyi oturtmuş, kamusal alanda etkili bir eleştirel rasyonel söylem geliştirmek için toplumun özel alanı içindeki sosyal ve kültürel temelleri araştırmayı hedeflemiştir. Bireylerin kamusal alan içinde geçirdiği dönüşümlerden bahsederek sosyal ve tarihsel perspektiften kraliyet ile burjuva arasındaki ilişkileri ve günümüze değin gelişen bireylerin toplum ve devletle ilişkilerini incelemiştir (Ku, 2000: 221-222). Bu bağlamda toplumda filizlenen kurumların ve bireylerin birbirleriyle olan etkileşimlerini araştırdığı, burjuvanın kamusal alandaki tutum ve davranışlarının tarihsel süreçteki etkisini göstermeyi hedeflediği öne sürülebilir niteliktedir.

Habermas kamusal alan kavramını çözümlerken sosyal bilimlerin çeşitli dallarından yararlanmış, hukuki, sosyal ve ekonomik bileşenlerle kavramın yapısını incelemeye çalışmıştır. Böylece Habermas'ın kamusal alan kavramı pek çok yazar tarafından incelenip masaya yatırılmıştır. Kimi yazarlara göre kamusal alan kavramına başka bir boyut kazandırmış olup taraftar kazanırken kimi yazarlara göre de kavramın çözümlenmesi eksik kalmış olup eleştiri oklarının hedefi haline gelmiştir. Bu bağlamda Habermas'ın kamusal alanı tartışmaya açık bir noktaya gelerek meseleyi gözlem altına alan yazarların ilgisini çekmeyi başarmıştır.

Habermas, Anthony Giddens'a göre tipik Alman tarzı temel kuramcı olarak ifade edilmiştir ve Habermas'ın İngilizce konuşulan ülkelerde bu kadar çok benimsenmesinde ve anlaşılmasında Britanya ve ABD'li toplum düşüncesini çalışmalarına dahil etmesini gerekçe göstermiştir (Giddens, 2018: 157). Çalışmasında Marx'ın etkisi altında kaldığını belirten Giddens, Habermas'ın birçok bakımdan Marx'tan ve marksizmden ayrıldığı noktaların da olduğunu iddia etmiştir. Giddens'a göre Habermas, devrimin Marx'ın öngördüğü biçimde gerçekleşmeyeceğini, Sovyetler Birliği'nin sadece sosyalist toplumdaki bir tür bozulmaya dönüştüğünü ve Marx'ın bilim olarak gördüğü bu çalışmaları kendisinin aynı bir biçimde görmediğini düşünmüş ve Habermas'ın 20. yy.'da kuram ve pratiğini bir araya getirme iddiasında olduğunu öne sürmüştür (Giddens, 2018: 159-160).

Tom Bottomore'a göre ise Habermas'ın Frankfurt Okulu içerisinde ayrı bir önemi vardır. Çünkü Bottomore, Habermas'ın tarihsel materyalizmi yeniden inşa sürecine girdiğini vurgulamış, Habermas'ın Adorno ve Horkheimer'dan farklı olarak "kültür endüstrisi"ne çalışmasında daha az vurgu yaparken, işlediği konuları daha çok siyasi ve ekonomi temelli oluşumlarla açıklamaya çalıştığını iddia etmiştir (Bottomore, 2016: 87-90). Bottomore, Habermas'ın kamusal alan kavramının açıklamalarını incelediğinde kültür temalarının daha az işlendiğini öne sürmüştür.

Oscar Negt ve Alexander Kluge'a göre Habermas'ın kamusal alanı demokratik eşitlik, kamusal akılcılık ve söylemsel katılım aracılığıyla burjuva ve genel yurttaşların aristokrasi ve kraliyet arasında başka bir güç olarak yer edinmesini anlatmıştır. Habermas'ın orta yol olarak baktığı kamusal alana Negt ve Kluge burjuvazinin diktatörlüğü olarak bakmışlar ve işçi sınıfının ancak kamusal alanın dışına çıkarak muhalefette bulunarak böylece eleştirel kimliklerini sağlamlaştıracaklarını iddia etmişlerdir (Jacobson, 2017: 71). Bir diğer ifadeyle Habermas'ın burjuva ile başlattığı kamusal alana zamanla işçi sınıfının da dahil olduğunu öne sürmüşler ve işçi sınıfının haklarının burjuva karşısındaki mücadelesini Habermas'ın bahsettiği kamusal alanın dışına çıkarak gerçekleştirebileceğini savunmuşlardır.

Hans J. Kleinstüber ise Habermas'ın gerçekte Avrupa çıkarlarıyla ilgilenmediğini savunmuş, bunun yerine Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya'yı neden özel olarak incelediğini okuyucuya açıklamadığı için eleştirmiştir. Ona göre Habermas kamusal alandan ziyade sadece feodal sınıfla çatışma halinde bulunan burjuvanın tarihini inceleme amacı taşımıştır (Kleinstüber, 2001: 98). Ayrıca Kleinstüber, Habermas'ın Avrupa'daki farklı kültürel yapıların ve tutumların üzerinde durmadığını öne sürerek bu konuda kamusal alan ile ilgili çok az hassasiyet gösterdiğini iddia etmiştir (Kleinstüber, 2001: 98-99). Bir diğer ifadeyle Habermas'ın üstü örtülü bir biçimde Avrupa'nın kültürel çeşitliliğini hesaba katmadığını dile getirerek Avrupa'yı homojen bir yapıymış gibi gösterdiğini savunmuştur.

Nancy Fraser, Habermas'ın kamusal alan teorisinde vatandaşların rasyonel tutumu ilkesinin geçersizliği üzerinde durmuştur. Fraser'a göre kamusal alanda vatandaşların rasyonel bir şekilde tartışması bireylerin statü farklılıklarından dolayı tartışmanın rasyonel işlevselliğini deforme ederek imkansız hale getirmektedir. Statüye

dayalı ilişkilerin kamusal alanda güçsüz diyalogları başlatacağını iddia ederek, Habermas'tan farklı olarak kamusal alanın güçlü ve zayıf kamusal alan olarak ikiye ayrılmasını, zayıf kamusal alanda daha çok sivil toplum kuruluşlarının etkili olmasını, güçlü kamusal alanda ise hükümet kararlarını etkileyebilecek potansiyeldeki bireylerin tartışmasını savunmuştur (Jacobson, 2017: 71).

John P. McCormick, Habermas'ın kamusal alan incelemesini ele alırken eserin eleştirel teorisinin güzel örneklerinden biri olduğunu vurgulamış ve hukukun üstünlüğüne olan duyarlılığının altını çizmiştir (McCormick, 2015: 8-9). Ancak McCormick, Habermas'ın 19. yy'daki liberal anayasal devlete nazaran çağdaş toplumdaki katılımcı sosyal devleti savunmasını gündeme getirerek Habermas'ın ahlaki pratik bir tutumda olduğunu ifade etmiştir (McCormick, 2015: 35). Tüm bu sebeplerden yola çıkarak McCormick, Habermas'ın Avrupa'daki kamusal alan ile ilgili yeni bir iddia ortaya atmadığını, sadece Weber'i yeniden ele alan bir tarih felsefecisi olduğunun altını çizmiştir (McCormick, 2015: 26). Bir diğer ifadeyle ona göre Habermas kamusal alan kavramıyla olması gereken sosyal devletin ilkelerini benimsemiş olsa da kendinden önceki Weber'in etkisinde kalmış ve onu yeniden yorumlamaya yeltenmiştir.

Patrick O'Mahony ise Habermas'ın kamusal alan formülasyonunu desteklemiş olsa da Habermas'ın normatif kaygıyla hareket ettiğini, böylece kamusal alan çözümlemesinde kendini sınırlandırdığını iddia etmiştir. Ayrıca O'Mohony, Habermas'ın kamusal alanda yeni normların nasıl ortaya çıktıklarını ve nasıl ilk etapta sosyal grupların özneler arası deneyimin bir parçası haline geldiklerini açıklayamadığını öne sürmüş ve kamusal alanda açık politik formülasyondan önce başlangıçta toplumun herhangi bir yerinde meydana gelen süreçleri ele alması gerektiğini savunmuştur (Jacobson, 2017: 74). Bir diğer ifadeyle O'Mohony, Habermas'ın sonuç odaklı olduğunu düşünmüş ve problemin çözüm aşaması olan sadece rasyonel tartışmanın gerekliliği üzerinde durduğunu iddia etmiş, ancak sürecin nasıl ve ne şekilde ilerlediğini açıklamada yetersiz kaldığını iddia etmiştir.

Agnes S. Ku'ya göre Habermas halkı özel ve kamusal olarak ikili bir biçimde analiz etmiş, bu çerçevede gerçekleşen yapısal ilişkileri mekânsal ve kurumsal olarak açıkladığını dile getirmiştir. Ku'ya göre Habermas kamusal kavramıyla sivil toplumdaki bireyler arasında tartışma ortamının uygunluğu üzerinde durarak kamuoyunun devlete

karşı özerk bir alan yaratmasını ele almıştır. Ona göre Habermas bu noktaya kadar başarılı olsa da kavramın çelişkili sonuçlarını (örneğin sivil toplumun içinde özeline kamusal alanda var olması) tam olarak açıklayamadığı gerekçesiyle kamusal alanın çözümlemesi eksik kalmıştır (Ku, 2000: 218-219).

Habermas'ın ise bazı eleştirileri dikkate aldığı gözlemlenebilmektedir. Örneğin Habermas, eserinin 1990 yılındaki önsözüne feminist perspektifin eleştirilerini dikkate alarak kadınların siyasi kamusal alandaki mücadelelerini eklemiş, Carol Pateman'ın ortaya attığı tezin (vatandaşlık hakkı olgusunda patriyarkanın imtiyazsız erkekleri dışlaması ile kadınların dışlanmasının arasındaki farka değinerek 20.yy'ın kadınların siyasi katılımındaki rollerini hesaba katmış) önemine dikkat çekmiştir (Habermas, 2018: 22). Ayrıca kitle iletişim araçlarının siyasal açıdan kamusal topluluk içinde kültür tüketme meselesine ve kitlesel kamusal topluluğun bazı eleştirel potansiyeline olan bakış açısını o zamanlar fazla karamsar bulduğunu ifade etmiştir (Habermas, 2018: 34).

Habermas'a yönelik eleştirilere bakıldığında kamusal alan kavramıyla birçok yazarın eserindeki süreçlerin gelişimini, nasıl ve hangi şartlarda oluştuğunu incelediklerini söylemek mümkündür. Bu bağlamda kavramın Habermas tarafından incelenmesi de etki düzeyinin daha da artmasına sebebiyet vermiştir. Söz konusu değerlendirmeler gözlemlendiğinde kavramın gelişmesinde oynadıkları rolün de önemi bir hayli yüksektir. Sonuç olarak kamusal alanın gelişimi toplum nezdinde gerek sivil toplum kuruluşlarının ve özel bireylerin oluşturduğu kamusal alanlara gerekse de devlet ve devlet organlarının oluşturduğu kamusal alanlara fayda sağlayacağı iddia edilebilir niteliktedir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA PARLAMENTOSU

1. AVRUPA PARLAMENTOSU FİKRİNE KATKI SAĞLAYAN TEMEL DÜŞÜNÜRLER

AP, AB'nin ana organlarından biri olarak zamanla gelişim gösteren ve belli süreçlerden etkilenen bir ulus üstü oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. AP, yapısı itibariyle AB'nin kurulmaya başladığından beri özellikle kurumlar arasındaki etkileşimde önemli roller üstlenerek Birliğe etkide bulunmaktadır. AP'ye yönelik geçmişten günümüze dek çok çeşitli düşüncelerin olduğu söylenebilse de AP'nin tarihsel gelişiminde federalizmi savunan bir akış tercih edilmiş ve AP'nin gerçek bir güce kavuşması için (yurttaşların Avrupa'sının sağlanması için) ulus üstü kimliğe ulaşmasındaki düşünceler ele alınmıştır. Bu düşüncelere bakıldığında karşımıza Claude-Henri de Saint Simon çıkmaktadır. Napolyon Savaşları'nın verdiği dehşetin üstesinden gelinebilmesi adına gerçekleştirilen ve uluslararası bir şekilde toplanan Viyana Kongresi'nin yerine bu dönemde Claude-Henri de Saint Simon, Avrupa'da günümüzdeki AP'ye benzer bir oluşumun temellerinin atılması gerektiğini savunmuştur (Schipper ve Van der Vleuten, 2008: 5).

Claude-Henri de Saint Simon'a göre restorasyon fikri ne Fransa'da ne de Avrupa'da barışı sağlayacak, aksine Viyana Kongresi yeniden düzeni sağlama noktasında başarısız olacaktır (Bernstein, 1948: 87). Claude-Henri de Saint Simon'a göre parlamenter sistem bütün siyasi biçimlerin en makulü olmakla birlikte halkların ve ulusların işbirliği içinde olduğu yüksek bir düzene geçiş aşaması olarak tanımlanmıştır (Bernstein, 1948: 88). Bu bağlamda Claude-Henri de Saint Simon, kamuoyunun gücünü kavrayarak temsil ve danışmaya inanmış, oluşturmak istediği parlamentonun üreticiler toplumunun ihtiyaçlarına göre tasarlanmasını savunmuştur (Lonescu, 1973: 31-32).

Kıta Avrupası'nda yaşanan savaflara tanıklık eden diğer yazarlar gibi Claude-Henri de Saint Simon da Avrupa'da barışın kalıcı olmasını sağlamak için düşüncelerini bu perspektifle inşa etmiştir. Dolayısıyla iletişimin önemini kavrayan Claude-Henri de Saint Simon Panama Kanalı'ndan esinlenerek Avrupa halklarını yakınlaştırmaya çalışan projeleri desteklemiş (örneğin Fransa'nın İspanya'ya Madrid Denizi'nde kanal açması için destek olmasını savunmuş), ancak Fransız Devrimi bu projeleri engellemiştir

(Pollinger, 1943: 476). Fransız Devrimi'nin patlak vermesiyle birlikte olgunlaşan ulus devletin bariyerleri onun düşüncelerinin hayata geçirilmesinde engel teşkil etmiştir. Dolayısıyla tarihin akışında değişen aktörler ve bu aktörlerin başlatmış olduğu fikirlerle beraber AP'nin ulus üstü görünümünden ziyade ulus devlet temaları içinde gelişmiş olduğu ve zamanla günümüzdeki yapısına kavuştuğunu iddia edebilmektedir.

AP'nin kurulmasında fikirlerinden beslenen bir diğer düşünür Jean-Jacques Rousseau'dur. Rousseau, Avrupa'da federalizmin kurulabilmesi için var olan devletlerin baskı yolu ile kendi egemenliğinden vazgeçmesinin mümkün olacağını savunmuştur, çünkü Rousseau'ya göre devletler belli koşullara bağlı olarak egemenliklerini devretmede isteksiz davranacaklardır ve federasyon ancak baskı yoluyla gerçekleşebilir (Çınar, 2017: 64). Avrupa'da federalizmin kurulup kurulamayacağını analiz eden bir diğer düşünür Immanuel Kant'tır. Kant'ın federatif düşüncesi üye devletlerin hepsinin cumhuriyet rejimiyle yönetilmesine vurgu yapmış ve federatif yönetimde her devletin otonom yapısının korunacağını belirtmiştir (Çınar, 2017: 66).

AP'ye giden süreçte rolü olan bir diğer düşünür Victor Hugo'dur. Victor Hugo, "Avrupa Birleşik Devletleri" ifadesini kullanarak ulus devlet parlamentolarının federatif bir yapıya geçmesini savunmuştur (Van Middelaar, 2014: 4). Pierre-Joseph Proudhon ise Avrupa'nın güçlü olabilmesi için federatif bir görünüme kavuşması gerektiğini ifade eden, federalizmin ilk teorisyeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, 2008: 109). Pierre-Joseph Proudhon'a göre benzer federatif toplumlar, savunma savaşları riskini ortadan kaldırmaya da kolektif ekonomiler yoluyla saldırgan savaşlardan kurtulabilmeyi sağlamakta ve toplumun her kesiminin çıkarlarını temsil ettikleri gerekçesiyle barışçıl değişikliklerde daha esnek bir görünüm arz etmektedir (Prichard, 2007: 642). Bu nedenle Pierre-Joseph Proudhon, Avrupa için en iyi siyasi yönetimin federalizm olduğu görüşünü savunmuştur.

Tüm bu görüşlerin savunulmasına karşılık Avrupa, federatif⁵ bir siyasi birlikten ziyade ulus devlet yapılanması olarak kümelenmiş, rekabetin yarattığı atmosferle birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın bizatihi aktörleri olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Birinci

⁵ Birinci Dünya Savaşı'na kadar temel düşünürlerin fikirlerinden azade ulusların bazı federatif birlik olma girişimleri de mevcuttur. Bu sebeple federatif dokuya örnek verilebilecek önemli gelişmelerden biri 1819 tarihli liberal bir teşebbüs olarak bilinen Maassen Tarifesi'dir. İkincisi ise Alman eyaletlerinin iktisadi alanlarda birlik olmasını sağlayan Zollverein'dir (Dinç ve Karataş, 2020: 24).

Dünya Savaşı, Avrupa'daki ulus devlet formunda birtakım değişikliklere neden olmuştur. İlk olarak serbest ticaret uygulamaları sınırlandırılmış, savaş ekonomileri salt devlet kontrolü altında toplanmış ve buna bağlı olarak büyük borçlanmalar yaşanmış, ulusçuluk ilizyonu ile Kıta, Birlik olmaktan ziyade daha da parçalanmıştır (Berend, 2015: 64-72).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ise Coudenhove-Kalergi, devletlerin Avrupası'ndan ziyade halkların Avrupası modeli üzerinde durarak Pan-Avrupa söylemini ortaya atmıştır (van Middelaar, 2014: 4). Bu modele göre Avrupa'daki devletleri birleştirmek yerine Avrupa'da yaşayan insanların aralarındaki bağ kuvvetlendirilmelidir. Bu düşünce sistemi ortaya atıldığı yıllarda (1920'lerde) çok fazla raket görmese de ileride de bahsedileceği gibi AB'nin şekillenmesinde büyük payı olan devlet yöneticileri ve bürokratlar tarafından önemseneyecektir.

1920'li ve 1930'lu yıllarda Avrupa'ya bakıldığında birtakım değişim göstergeleri mevcuttur. Öncelikli olarak filizlenen parlamenter rejimler ve bu rejimlerin birbiriyle iç içe geçmesine neden olan milliyetçilik ve tüm bunların sebep olduğu ulus devlet yapılanmasındaki iktisadi değişimi görmek AP gibi ulus üstü yapılara geçişi anlamada yardımcı olacaktır.

Değişim döngüleri birtakım parametrelere ev sahipliği yapmıştır. İktisadi değişimin ilk göstergesi gümrük tarifeleridir. Savaş ekonomisinin getirdiği kendine yeterlilik prensibi ve buna bağlı olarak gümrük tarifelerindeki şiddetli artışlar, ulus devletlerin kendi gıda stoklarını güvenceye almak istemesi, tarımsal himayecilik, ticari kısıtlamalar, kambiyo denetimleri, ithalat kotaları, dış ticaretin ruhsata bağlanması ulusal ekonomilerin güçlenmesine neden olmuştur (Berend, 2015: 79-80). Değişim döngülerindeki siyasal yapılanmalara bakıldığında ise sosyal demokratlar ve diktatoryal partilerin oylarındaki artış göze çarpmaktadır. Bir tür denetimli piyasa teorisini savunan sosyal demokratlar ulusal parlamentolarda oy oranlarını arttırmıştır. Örneğin Eduard Bernstein ve Rudolf Hilferding gibi sosyal demokratlar kapitalizmin Marx'ın varsaydığı olasılıkta ilerlemeyeceğini ve kapitalizmin kendi içinde yok edilmesi fikirlerini savunarak parlamento reformlarını teşvik etmişlerdir (Berend, 2015: 80). Diktatoryal partilere bakıldığında ise devletin tekelinde olan iktidar aygıtlarının kontrolsüzce kullanılması, ekonomik milliyetçiliğin mutlak denetimi, kendi partileri dışındaki tüm siyasal partilerin yasaklanması için verilen uğraşlar ve sendikaların millileştirilmesine dayalı yukarıdan müdahaleleri kapsayan kararlar alınmıştır (Berend, 2015: 122-123).

Kurulan ideolojik parti ve gruplarının oy oranları bu bağlamda zaman zaman artış gösterebildiği gibi azalan bir ivmeye de tanıklık edebilmektedir. Ancak AB kurulmadan önce Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'na sebep olan milliyetçilik tutumu kıtanın dört bir yanını sarmakla birlikte parçalanmış bir yeryüzünün kitlesel düşmanlarını, uzlaşmacı ve müzakereci diyaloglar bir araya getirmiştir. Bu müzakereci diyalogların başat aktörleri olarak Jean Monnet, Robert Schuman, Şansölye Konrad Adenauer ve Dean Acheson gösterilebilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerine bizatihi şahitlik eden Avrupa, Monnet'in önerisi doğrultusunda Schuman Deklerasyonu ile federasyonu gerçekleştirmek maksadıyla AB'ye giden süreci başlatmıştır (van Middelaar, 2014: 186-188).

2. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN GELİŞİMİ

Modern dünyanın *sui generis* biçimini temsil etmesi bağlamında AB çeşitli birimlere sahip, iç içe geçmiş sistemsel, sektörel ve küresel bir aktör olarak varlığını sürdürmektedir. Çeşitli kurumsal mekanizmalara sahip olduğu, bu kurumsallaşmış yapı içerisindeki ilişkiler bütünü açıkلامada AB'nin ana organlarından biri olan AP'nin gelişiminin bilinmesi elzemdir.

AP, genel olarak her üye ulus devletin parti ideolojilerinin belli başlı gruplarla harmonize edilerek koalisyon ve işbirliği ile üye devlet vatandaşlarının temsiliğini sağlamak amacıyla kurulan AB'nin temel organlarından biridir. AP, 1979 yılında gerçekleşen doğrudan seçimler ile AB'nin demokratik kurumlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir (Franklin ve Hobolt, 2010: 67).

Vatandaşların sesi olarak AB içinde temsil edilme meselesi onu diğer hükümetler arası kurumlardan ayırmakta, kamuoyu gücünü elinde bulundurması ise en büyük avantajlarından biri olmasını sağlamaktadır. Tabi bu durum mevcut söylemsel aktarımlarla kalmayıp uygulamada gerçekleştirilebilir olmasıyla ilişkilendirilebilmektedir. Bu sebeple AP'nin genel özelliklerinden bahsedilebilmesi, yetki ve sorumluluklarının ne olduğu ve ne derecede uygulanabilirliğe ulaştığının bilinmesi adına büyük önem taşımaktadır.

AP, parlamentodaki üyelerin kimliklerini ortak bir paydada buluşturan bir tür takım ruhu oluşumu inşa eden, hem bireysel hem de ulusal kimliklere saygıyı çeşitlilik

yoluyla kazandırmaya çalışan bir platform olarak değerlendirilebilmektedir (Abeles, 1993: 1-2). Çeşitlilik olgusu karşı tarafa olan hoşgörü ve saygının kurulabilmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda AP'nin farklı ideolojileri ve kimlikleri besleyen bir yapı arz ettiğini söylemek mümkündür.

AP 1951 Paris Antlaşması ile Avrupa Konseyi⁶ (1948 yılında oluşturulmaya çalışılan Avrupa Konseyi, insan hakları ve demokrasiyi koruma amacını taşısa da asıl amaç serbest piyasa ekonomisinin iyi işlemesi için Marshall Planı'nı etkin bir şekilde yönetebilmektir) üyesi beş devletin ve Almanya'nın kendi ulusal parlamentolarını Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) içinde daha etkin kılmak amacıyla 78 temsilciden oluşan, danışma kuruluna benzeyen bir yapı olarak kurulmuştur (Guerrieri, 2001: 231-232).

AP kurulurken vatandaşların genel haklarını savunmak ya da bir tür halkların Avrupası yaratımından ziyade ulusal parlamentoların temsili esas alınarak ulus üstü yapı (Yüksek Otorite) dengelenmeye çalışılmıştır. Çünkü Ortak Meclis olarak bilinen AP'nin yasama gücü bulunmamakla birlikte Yüksek Otorite'nin üzerinde yalnızca birtakım kınama oylamalarında bulunma hakkı mevcuttur (Guerrieri, 2001: 232). Bu bağlamda Avrupa entegrasyonunun ilk oluşmaya başladığı yıllardan beri AP'nin Ortak Meclis adıyla varlığından söz etmek mümkün olsa da kapasitesi ve gücünün zayıf olduğu iddia edilebilir niteliktedir.

1957 Roma Antlaşmaları ile AP, çok sınırlı yetkiler kazanmış, örneğin hükümetler AP'yi mevzuat konusunda danışma kurulu olarak görmüşler, istedikleri zaman AP'nin önerilerini göz ardı edebilmişlerdir (Hix ve Hoyland, 2013: 172). 1962 yılında AP ismine geçilmesiyle birlikte, AP'nin ulus üstü yapılanmasında söz konusu birtakım engellerle karşı karşıya kalınmıştır. Bu engeller özellikle kamu harcamaları konusunda yaşanmıştır.

⁶ Avrupa Konseyi, AB'nin kurumlarından farklı olarak hükümetler arası işbirliğini sağlama maksadıyla 1949 yılında resmi olarak yürürlüğe giren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Zirvesi ve Bakanlar Konseyi'nden tamamen farklı bir yapıdadır. Daha önce oluşturulan bu yapı Soğuk Savaş'ın yarattığı Doğu Bloğu'nun etkisini yavaşlatmak, ABD'nin Marshall Planı'nı güvenilir bir biçimde Batı Avrupa'da uygulayabilmek maksadıyla ilk başta on ülkeyi barındırmış (Fransa, Belçika, Hollanda, Birleşik Krallık, Lüksemburg, İtalya, Norveç, İsveç, İrlanda, Danimarka) ve sonradan Türkiye'yi de kurucu üyeler arasına almıştır. Almanya ise Soğuk Savaş'ın yarattığı ikiye bölünmeden ve İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu derin endişeden mütevellit 1950 yılında Batı Almanya olarak kuruma dahil olmuş, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla beraber bir bütün olarak kurumun üye devletlerinden biri arasına girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Öncü ve Cevizliler, 2013: 20-26).

Bilindiği üzere kamu harcamalarının meclis denetimine tabi olma ilkesi Hollanda'nın parlamenter demokrasi tarihine kadar götürülebildiği için özellikle Hollanda ve diğer üye ülkeler kamu harcamaları noktasında AP'nin özerk olmasını savunmuş ancak Fransa bu duruma karşı çıkmıştır (Pinder, 2000: 14).

Charles De Gaulle'nin ulusal egemenliğin devrine karşı gelmesi ve yetki devrine karşı olarak ulus üstü entegrasyon düşüncesini desteklememesi sebebiyle AP, kamu harcamaları konusunda ne tam ulusal parlamento gibi ne de tam ulus üstü bir yapı gibi hareket edebilmiştir (Pinder, 2000: 15). 1960'lar boyunca AP'nin yetkilerinin arttırılmasına yönelik farkındalıkların önü tıkanmış, özellikle Fransa'da kurulan yeni siyasi sistem ve 1962 Cumhurbaşkanlığı görünümündeki cumhuriyet rejimi ulus üstü parlamenter yapıyı zedeler bir görünüme bürünmüştür (Guerrieri, 2001: 234-235).

AP, 1951 Paris Antlaşması ile Ortak Meclis adı altında karşılıklı denetim yetkileriyle donatılsa da 1966 yılında Lüksemburg Uzlaşısı⁷ ile bütçe denetimi hakkı (çok sınırlı bir düzeyde olsa da) kazanmış, 1986 Avrupa Tek Senedi (ATS) ile de işbirliği prosedürü aracılığıyla mevzuatı etkileme yetkisine kavuşmuştur (Rittberger, 2003: 204). 1974 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in de katkıları sayesinde AP üyelerini vatandaşların seçmesi gerektiği tartışılmış ve 1979 yılında ilk kez doğrudan seçimlerin düzenlendiği bir AP oluşturulmuştur (Guerrieri, 2001: 236). Bu bağlamda federalist bakış açısına sahip olan Delors'un da etkisiyle birlikte AP işbirliği prosedürü sayesinde Tek Pazar ve diğer alanlarla ilgili konularda nitelikli çokluk oyu kararının getirilmesiyle birlikte önemli bir etkiye kavuşmuştur (Pinder, 2000: 17).

İmzalanan Maastricht Antlaşması ile ulusal parlamentodakilere benzeyen bir karar alma yetkisi olmaktan ziyade AP daha çok belli alanlarda yetki sahibi bir kurum olarak nitelendirilmiştir (Goetze ve Rittberger, 2010: 38). Maastricht ve Amsterdam

⁷ Lüksemburg Uzlaşısı tarihte önemli bir yer tutmaktadır. Bilindiği üzere kararların Roma Antlaşması'nda belirtilen tarih üzerine oy çokluğu prosedürü ile alınması gündeme gelmiş ve böyle bir yetki devrine hazır olmayan o dönemki Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'nin müzakerelerde Konsey heyetini geri çekmesiyle birlikte sonuçlanan "boş sandalye krizi" meydana gelmiştir. Tüm bunlar yaşanırken Fransa'da bir seçim olmuş ve Charles De Gaulle oyların %55'ini alsa da seçimlerin ilk turunda mutlak başarı gösterememiştir. Bu durum ise Fransızların yarısının "boş sandalye krizinde" De Gaulle'yi desteklemediklerini bizlere göstermiştir. Daha sonra üye devletler ve Fransa'nın Lüksemburg'ta toplanmaları üzerine Lüksemburg Uzlaşısı kabul edilmiştir. Bu uzlaşının önemi kurucu üyelerden birinin istediği zaman Avrupa masasından kalkmadığını, mevcut sandalye krizlerinin işlerlik kazanamayacağını bizlere göstermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (van Middelaar, 2014: 72-76).

Antlaşmaları ile birlikte AP'nin siyasi kontrol yetkileri arttırılmış (Komisyon başkanı seçiminde Parlamento'nun görüşlerinin önemine ilişkin örneğin Santer Komisyonu'nun düşürülmesi, ortak karar alma prosedürünün getirilmesi gibi), AP ve Komisyon arasındaki ilişkiler güçlendirilmiştir (Guerrieri, 2001: 236).

Amsterdam Antlaşması ile vizeler, iltica, göç, kişilerin serbest dolaşımı gibi meseleler AB'nin yetki alanlarına dahil edilerek AP'nin sınır politikalarını şekillendirebilmesi sağlanmıştır (Huber, 2015: 422). Bir diğer ifadeyle vatandaşların üzerindeki etkinin daha belirgin kılınması hedeflenmiştir. Tüm bunlara ek olarak 2000 yılında onaylanan “Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi” ile AB içinde bir değerler topluluğunun önemi vurgulanmış, Avrupa halklarının AP'deki temsilini teşvik etmesi amaçlanmıştır (Guerrieri, 2001: 238). Özellikle 11 Eylül saldırılarının yarattığı güvenlik tehdidi sınırlarda kontrolü sağlamayı gerektirmiş, “Schengen Sınır Kodu”, “Avrupa Dış Sınırlarda Operasyonel İş birliği Yönetimi (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Border/FRONTEX)” bilgi ve verilerin korunması sistemlerinin geliştirilmesi AP'nin yetkilerinin arttırılmasına sebep olmuştur (Huber, 2015: 423).

Lizbon Antlaşması'nın getirdiği Olağan Yasama Usulü ile birlikte AP, Bakanlar Konseyi ile birlikte eşit yasama statüsüne kavuşarak birlikte karar alma mekanizmasında etki düzeyi arttırılan bir kurum haline gelerek parlamento meclisindense daha çok olağan bir federal sisteme benzetilmiştir (Rittberger, 2012: 18). Lizbon Antlaşması ile birlikte karar alma yetkileri genişletilmiş (örneğin iltica, Ortak Tarım Politikası'nın yeniden dağıtım niteliği, genel ekonomik çıkar düzenlemeleri, göçmenlik sorunu gibi), içsel sorunlarda AP'nin daha çok müdahale edebilme kapasitesi arttırılarak AP'nin daha etkin kılınması hedeflenmiştir (McElroy ve Benoit, 2011: 153). Özetlemek gerekirse AP, Birliğin kurulmasından günümüze kadarki geçen sürede antlaşmalar yoluyla şekillenmiş, özellikleri ve görevleri değişerek sürekli gelişmiştir.

3. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN YETKİ VE SORUMLULUKLARINDA AB METİNLERİ

AB, ekonomik olarak bütünleşme yolunu başlatmış olsa da üye devlet mekanizmalarının onayıyla beraber çeşitli hukuksal temellere dayandırılmaktadır. Bu bağlamda antlaşmaların farklılaşmasına ve çeşitlenmesine tanıklık edilmesi AP'nin geçirdiği dönüşümleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. AP'nin genel özelliklerine bakıldığında benzersiz yapısının olduğu, bir başka örneğine daha rastlanılmayan ilk oluşum olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda AP'nin yetki ve sorumluluklarını yasal kılan antlaşmaların varlığı üye ülke vatandaşlarına hukuksal bir zemin oluşturarak AP'yi etkin ve yetkin kılmaktadır.

AP'nin geçirdiği evrimlere bakıldığında AB metinlerinin varlığı kuşkusuz önemli bir yer tutmaktadır. AP'nin ulus üstü yapı olmasının, yetki ve sorumluluklarının artmasının Birliğin gelecekteki görünümüne ve Birliğe olan bakış açısını şekillendirmesindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bu sebeple AP'nin konumlanış biçimini anlamak, AP'nin değer yargılarını temsil eden kavramlara odaklanmak ve AP'nin neye dönüşeceğini kestirmek AB metinlerinden anlaşılabilmektedir. AP reel dünyada vatandaşların tercihlerine bağlı bir yapılanmayı temsil ediyor mu? Peki AP seçmeni kendini ne kadar Avrupalı hissiyatı ile özdeşleştiriyor? AP giderek siyasal bir model olarak mı gelişiyor yoksa ulus üstü vatandaşlık kimliği yerine temsili demokrasinin evrimine mi tanık oluyoruz? Tüm bu soruların cevabı karmaşık ilişkileri tanımlamak ve değişkenler arasında etkili bir korelasyon kurmaktan geçmektedir. Bu bağlamda AP'nin yasal düzlemdeki yerini saptamak ve AP'yi benzersiz kılan özellikleri ile birlikte ele almak cevaplanması zor olan yukarıdaki sorulara bir nebze de olsa açıklık getirecektir.

Kurucu Antlaşmalar ile başlayan ilk adımlar ATS, Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması ve Lizbon Antlaşması ile zamanla gelişerek AP'nin yetki ve sorumluluklarının gözlenmesi adına kanıt niteliğindeki belgeler olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda Birlik içindeki metinlerde bahsedilen hak ve sorumluluklar AP'nin potansiyel olarak ne derecede etkili olduğunu idrak etmemize yardımcı olmaktadır.

3.1.PARİS ANTLAŞMASI İLE ROMA ANTLAŞMALARI'NDA AVRUPA PARLAMENTOSU

AB'nin kurulmasında ve buna bağlı olarak AB'nin ana organlarının kurumsallaşmasında hiç kuşkusuz bazı antlaşmalar önemli bir yer tutmaktadır. 1951 yılında imzalanan ve AKÇT'yi kuran Paris Antlaşması md. 7'ye göre AP, Ortak Meclis (Asamble) adıyla kurulmuştur (Devlet Planlama Teşkilatı, 1993: 11). Bu sebeple AP kararlarının günümüzdeki sorumluluk ve yetkilerine nazaran daha düşük olduğu öne sürülmektedir. Örneğin Paris Antlaşması md 20. ve md. 22'ye bakıldığında AP, danışma niteliği taşımış ve yılda bir defalığına Mart ayında kendiliğinden toplanmış, Bakanlar Konseyi ve Yüksek Otorite tarafından talep edildiği durumlarda ise olağanüstü toplanabilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1993: 18-20).

AP, Paris Antlaşması md. 23'e göre ise başkanlarını kendi üyeleri arasından seçmekle birlikte Yüksek Otorite ve Bakanlar Konseyi'ne toplantılarına katılmasına izin vermiş, ayrıca AP tarafından yöneltilen soruları Yüksek Otorite sözlü ve yazılı olarak cevaplamıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1993: 20). Paris Antlaşması md. 24 ve md. 25'e göre AP'nin üye tam sayısının çoğunluğu ile kendi iç tüzüğünü kabul ettiği, Yüksek Otorite tarafından yöneltilen raporu açık oturumda görüştüğü ve Yüksek Otorite ile ilgili gensoruda üç gün sonra açık oylama yaparak üye tam sayısının çoğunluğu ve kullanılan oyların üçte ikisi ile kabul edildiği zaman Yüksek Otorite'nin istifasına yol açtığı söylenebilir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1993: 21).

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nin kuran birinci Roma Antlaşması'na bakıldığında md. 141'e göre AP kullanılan oyların mutlak çoğunluğu ile karar vermiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1993: 213). Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)'yi kuran ikinci Roma Antlaşması'na bakıldığında ise AP, Başkanı kendi üyeleri arasından seçmiş, Komisyon ve Bakanlar Konseyi istedikleri zaman AP'nin toplantılarına katılabilmiş ve Komisyon AP tarafından sorulan soruları sözlü ya da yazılı cevaplamıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1993: 388). Dolayısıyla Paris Antlaşması'ndaki maddelerin AET'yi kuran birinci Roma Antlaşması ve AAET'yi kuran ikinci Roma Antlaşması'nda da geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.AVRUPA TEK SENEDİ'NDE AVRUPA PARLAMENTOSU

AP için önemli bir antlaşma olan ATS önceki antlaşmaların içeriğinde birtakım değişikliklere neden olmuştur. Örneğin AET md. 49'a göre Bakanlar Konseyi'nin karar alma prosedüründe AP'ye herhangi bir sorumluluk yüklenmemişken ATS ile birlikte Bakanlar Konseyi, Komisyon'un önerisiyle AP ile birlikte işbirliği prosedürü oluşturulmuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı, 1987: 4). Aynı şekilde AET'nin md. 54 56 ve 57'leri incelendiğinde Bakanlar Konseyi'nin tek başına verdiği kararlarda AP de dahil edilerek işbirliği prosedürü uygulamaya konulmuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı, 1987: 4-5).

ATS ile birlikte AP alınan kararlarda değişiklik yapma, geciktirme ve engelleme hakkı kazanarak işbirliği prosedüründe yetki sahibi olmuş ve onay usulü ile yetkileri arttırılmış (yasa tasarısı dışındaki kararlarda), örneğin AB'ye aday olmak isteyen ülkelere onay verilirken AP'nin onayına ihtiyaç duyulmuştur (Akşemsettinoglu, 2020: 165). Bir diğer ifadeyle AP'nin, önceki antlaşmalardaki yetkisi ATS'de arttırılarak alınan kararlarda danışma ve yasama rolü önceki yıllara kıyasla daha etkili kılınmıştır.

ATS md. 8'e bakıldığında AET'deki md. 237'nin değiştirildiğini her Avrupa Devleti'nin Topluluğa üye olacağı zamanda AP'nin onayı olmadan Bakanlar Konseyi'nin oy birliği ile üye devleti kabul edemeyeceği belirtilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 1987: 7). Dolayısıyla ATS, AP'ye onay usulünü getirerek belki de AB (o zamanki adıyla AT)'nin en önemli görevlerinden biri olan üye kabulünde AP'nin karar almasını sağlayarak Birliğin mozaik dokusunun belirlenmesinde rol oynamasını sağlamıştır.

ATS'de md. 7 incelendiğinde ise Bakanlar Konseyi ve AP'nin işbirliği halinde karar alması durumlarında ilk olarak Bakanlar Konseyi nitelikli çoğunluk oyuyla ortak bir tavır benimseyip AP'ye gönderilmiş üç ay içinde müzakerelerde verilen karar Bakanlar Konseyi ve Komisyon'a iletilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 1987: 5-6). Aynı zamanda Komisyon da AP'nin kararlarında değişiklikler sunabilmiş ve Bakanlar Konseyi oy birliği ile kararı kabul edebilmesi düzenlenmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı:1987: 6).

3.3.MAASTRICHT ANTLAŞMASI'NDA AVRUPA PARLAMENTOSU

Maastricht Antlaşması AB için önemli bir mihenk taşı niteliği taşımaktadır. Maastricht Antlaşması md. 8'e göre vatandaşların ulus üstü kimlik kazanabilmesi için vatandaşların serbest dolaşımı, ikamet etmesi gibi konular AB içinde Komisyon'un önerisi üzerine AP ve Bakanlar Konseyi tarafından kararlaştırılmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 11). Md. 8b ile getirilen yükümlülüğe göre uyruğu olmadığı halde üye devletlerden herhangi birinde ikamet eden AB vatandaşı aynı üye devletin vatandaşlarıyla eşit statüde AP seçimlerine katılabilme ve seçilme hakkına nail olmuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 12). Md 8c ve 8d kapsamında ise vatandaşlar uyruğunda olduğu üye ülkenin temsil edilmediği üçüncü devlet topraklarında ilgili üye ülke vatandaşları ile konsolosluk ve diplomatik koşullarından yararlanmakla birlikte üye ülkelerin bütün vatandaşlarının AP'ye şikayette bulunma hakkı mevcuttur (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 12).

Maastricht Antlaşması md. 138a'ya göre ise AP içindeki partilerin ulus üstü yapısına vurgu yapılmış ve vatandaşların siyasi tercihlerinin entegrasyonun ivmesindeki önemine değinilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 60). Ayrıca md. 138e'ye göre parlamento üyeleri, AP seçimlerinden sonra yasama süreci için tekrar seçilebilmiş, vatandaşlar tarafından iletilen şikayetleri inceleyerek rapor hazırlayabilmiş, ayrıca kurum içinde görevlerini layıkıyla yapamazlarsa AP'nin önerisi üzerine Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) tarafından görevlerinden uzaklaştırılmaları kararlaştırılmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 61).

AP Maastricht Antlaşması ile dış politika konusunda da birtakım sorumluluklar devralmıştır. Md. J7'ye göre Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları (ODGP) kapsamında AP'ye danışılması, sürekli bir biçimde AP'ye bilgilendirilme yapılması ve AP, her yıl ODGP'nin yürürlüğe konma ve uygulanma noktasında tartışma platformu olarak görev yapması üzerinde uzlaşmaya varılmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 121). Maastricht Antlaşması kısaca AP'ye Bakanlar Konseyi ile birlikte ortak karar alma yetkisi vermiş onay prosedüründe de Bakanlar Konseyi'ni Komisyon'u onaylama hakkı vererek yetkilerinin arttırılmasını sağlamıştır (Akşemtinoğlu, 2020: 165). Özetlemek gerekirse

AP'nin işleyişi, üyelerinin yetki ve sorumlulukları Maastricht Antlaşması ile birlikte genişlemekte olup, ilgili antlaşmada AP'nin özelliklerinden daha ayrıntılı bahsedilmiştir.

3.4.AMSTERDAM ANTLAŞMASI'NDA AVRUPA PARLAMENTOSU

Amsterdam Antlaşması ile birlikte AP md. 189 ve 190'a göre 700 üyeden oluşup üyelerini beş yıllığına genel oy ile seçmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000: 61-62). Amsterdam Antlaşması md. 192 ve 193 gereğince AP, üyelerinin salt çoğunluğu ile Komisyon'dan talepte bulunmuş, üyelerinin dörtte biri ile de Topluluk kurallarının uygulanmadığına dair iddiaları mahkemeye sunabilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000: 62). Amsterdam Antlaşması md. 195'e göre AP, şikayetleri kabul etmekle görevli bir Ombudsman atayabilme yetkisine kavuşmuştur ve Ombudsman hiçbir kuruluştan emir almayarak tekrardan atanabilmiş, ücretli ya da ücretsiz başka bir işte çalışamaz olup ve her yıl soruşturmaların sonuçları için AP'ye rapor sunmuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000: 63). Amsterdam Antlaşması md. 199'a göre AP, üye tam sayısının çoğunluğu ile kendi iç tüzüğünü kabul etmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000: 64).

Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması'ndan farklı olarak ortak karar alma prosedüründe değişikliklere yol açmıştır. Öncelikle Maastricht Antlaşması'nda uygulanan ikili okuma ile Danışma Komitesi'nde AP ve Bakanlar Konseyi'nin anlaşamaması durumunda Bakanlar Konseyi'nin kontrolü daha baskın olmuş, Amsterdam Antlaşması'nda ise ilk defa yasama söz konusu olduğunda örneğin Tek Pazar ile ilgili konularda Bakanlar Konseyi ve AP arasında işbirliği prosedürü yerine ortak karar alma prosedürü benimsenmiş, kısacası Amsterdam Antlaşması ortak karar alma usulünü AP lehine genişletmiştir (Hix, 2002: 261-262). Bir başka biçimde ifade edildiğinde Amsterdam Antlaşması ortak karar alma yönteminde Bakanlar Konseyi'nin rolünü azaltırken AP'nin rolünün güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Amsterdam Antlaşması kurumsal reformlar niteliğinde olup hükümetlerin birçok değişkene bağlı olarak (örneğin hükümetlerin kolektif kazanç elde edeceği inancı, demokrasi açığını kapatma uğraşısı gibi) gönüllü bir biçimde Avrupa düzeyinde parlamenter demokrasiye geçiş için atılan adımların gelişiminde rol oynamıştır (Hix, 2002: 279). Dolayısıyla Amsterdam Antlaşması AB'nin kurumlarını iyileştirerek

(özellikle AP nezdinde) hedeflerin uygulanabilir olması için kurumsal iyileştirmelerle AB'nin stratejik amaçlarına katkı sağlamıştır.

3.5. NICE ANTLAŞMASI'NDA AVRUPA PARLAMENTOSU

Avrupa birçok alanda farklı entegrasyon ivmesi kazanırken antlaşmaların rolü yadsınmamaktadır. Bu antlaşmalardan biri de Nice Antlaşması'dır. Nice Antlaşması ile birlikte AP'nin ortak karar alma ve onay prosedürleri genişletilmiş ve AP'nin niteliklerinin etki derecesi biraz daha arttırılmıştır (Akşemsettinoglu, 2020:165). Nice Antlaşması daha çok ek protokollerden oluşan birtakım değişim antlaşması olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin genişlemesine ilişkin protokol md. 2'ye bakıldığında AP içindeki temsilci sayısı önceki antlaşmalara kıyasla Belçika'da yirmi iki, Danimarka'da on üç, Almanya'da doksan dokuz, Yunanistan'da yirmi iki, İspanya'da elli, Fransa'da yetmiş iki, İrlanda'da on iki, İtalya'da yetmiş iki, Lüksemburg'ta altı, Hollanda'da yirmi beş, Portekiz'de yirmi iki, Finlandiya'da on üç, İsveç'te on sekiz ve Birleşik Krallık'ta yetmiş iki olmak üzere değiştirilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2003: 26).

Nice Antlaşması genişlemeye ilişkin protokolde md. 2'ye bakıldığında AP'nin temsilci sayısı ortalama 732 olarak belirlenmiş, Katılım Antlaşması ile birlikte 2004-2009 yılı arası dönemde 732 sayısı aşınarak ya da üye sayısının 732'den düşük olması ihtimalinde her üye ülkede temsilci oranlarına ilişkin düzeltme yapılmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2003: 26). Buradaki amacın üye ülkelerin çıkarlarının optimum düzeyde uygulanması için vatandaşların temsiline dayalı AP seçimlerini mümkün olabilecek sayıda tutma kararına olan istek olduğu söylenebilir.

Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'da md. 191 gereğince AP'nin siyasi partilerine toplanan dış fonlardan ulusal partilerin hiçbir şekilde yararlanmaması gerektiği vurgulanmış ve toplanan fonların AP'nin bütün partilerine eşit bir biçimde dağıtılması gerektiğinin altı çizilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2003: 40). Bir diğer ifadeyle AP'deki mevcut siyasi partilerin kendi başlarına bir siyasi oluşumu temsil ettiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Böylece Nice Antlaşması var olan diğer antlaşmalar üzerinde değişiklikler yaparak AP'nin onay usulünü iyileştirerek gelişimine katkı sağlamış ve dinamikleştirmiştir.

3.6. LİZBON ANTLAŞMASI'NDA AVRUPA PARLAMENTOSU

AB için mevcut literatürde son antlaşma olarak bilinen Lizbon Antlaşması⁸ 2007 yılında imzalanmış olup AP'nin günümüzdeki işleyişi ve özellikleri konusunda bilgi vermektedir. Ancak Lizbon'dan önce "Anayasal Antlaşma"⁹ gündeme gelse de antlaşma tam anlamıyla yürürlüğe girmemiştir. Nitekim Habermas o yıllarda yazdığı bir makalesinde anayasa tartışma sürecinin kamusalının simgesi olduğunu belirtmiş, vatandaşların siyasi katılıma ulus üstü bir biçimde kamusal alanda yaşanan tartışmalarla katılabileceğini öne sürerek Maastricht Antlaşması'nın yeterli olmadığı vurgusunu yapmış ve AB'nin ne şekilde ilerleyeceğini siyasal söylemleri kapsayacak olan anayasanın oluşturulmasını savunmuştur (Habermas,2005: 96).

Lizbon Antlaşması'nın ilk olarak önceki antlaşmaları iyileştirip son mertebeye birtakım değişikliklere yol açtığı söylenebilmektedir. Örneğin ABA md. 9D hükümlerine getirilen deklarasyon ile Komisyon Başkanı seçmede AP ve AB Konseyi aynı statüye getirilmiş, dolayısıyla AP seçimlerinin ulus üstü temsiline öneminin arttığı gözlemlenmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 14). Ayrıca Avrupa Birliği Antlaşması md. 9E hakkındaki deklarasyon ile de yeni seçilecek olan Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi için AP ile iletişimin kurulması gerektiği vurgulanmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 14). Hemen ardından getirilen ortak dış güvenlik politikasına ilişkin deklarasyonla birlikte ise AP'nin ve Komisyon'un bu alanda üye devletlerden sonra etkili olduğunun altı çizilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 15).

Lizbon Antlaşması ile birlikte bir marş, slogana, bayrağa ve kutlama gününe sahip olan Avrupa halkları kendi ulus kimlik kültürlerini bir üst kültür olan halklar

⁸ Lizbon Antlaşması esasen iki kısımdan meydana gelmiş olup, birinci kısmını Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması/ABA) oluştururken, ikinci kısmını ise Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma (Roma Antlaşmaları/ABİDA) oluşturmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html, t.y.).

⁹ Başlarda Nice Antlaşması'na bağlı "Avrupa Birliği'nin Geleceği" Deklasonu ile AB'nin kurumlarında ve üye devletlerin ulusal parlamentolarında AB ile ilgili önemli rollerin verilmesi adına birtakım reformların gerekliliği üzerinde durulmuştur. Daha sonradan 2001 yılında Leaken Zirvesi ile birlikte deklarasyon konvansiyon adını almıştır. Konvansiyon tarafından taslağı hazırlanan "Avrupa için bir Anayasa Öngören Antlaşma" 2004 yılında Roma'da imzalanmış, ancak üye devletlerin kendi ulusal anayasalarına göre kabul aşamasına geçildiğinde 2005 yılında Fransa ve Hollanda'nın yaptıkları referandum sonuçları, antlaşmanın uygulanabilirliğini imkansız kılmıştır (Baykal, 2007: 47-49).

topluluğu hissiyatına devretmişlerdir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2007: 26). Aynı zamanda parlamenter bir organa sahip olmaları, Avrupa için seçme ve seçilme hakkına kavuşmalarıyla birlikte AP seçimlerinde rol oynamaları ulus devlet sınırlarının ötesine geçildiği izlenimi yaratabilmektedir. Lizbon Antlaşması ile iyileştirilen ABA md. 14'e göre AP Bakanlar Konseyi ile yasama ve bütçe sorumluluklarını üstlenmekle birlikte aynı zamanda danışma ve siyasi sorumluluklarını da üstlenmiş, üstelik Komisyon Başkanı'nı seçmekle mükellef tutulmuştur (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2011: 9). İlgili maddeye göre AP 751 temsilciden oluşur ve bu temsilciler beş yıllığına gizli oyla seçilirler (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2011: 99).

Lizbon Antlaşması ile iyileştirilen ABA md. 47'ye göre Birlik artık tüzel bir kişiliğe sahip olmuş, md. 48'e göre olağan yasama prosedürü ile birlikte AP antlaşmaların değiştirilmesi için Bakanlar Konseyi'ne öneri sunabilmiş ve Zirve AP'ye ve Komisyon'a danışarak antlaşmaların değişikliğinde bir karara varabilmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2011: 28). Lizbon Antlaşması ile birlikte md. 49 ve 50, AB'ye üye olmak isteyen ya da ayrılmayı düşünen devletleri bağlamakta olup bu konuda da AP'nin bilgilendirilip üye tam sayısının çoğunluğuyla karar verip onay vermesi beklenmiştir (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2011: 30).

Lizbon Antlaşması aynı zamanda ABİDA'da da birtakım iyileştirmeler yapmıştır. Örneğin md. 223'e göre Bakanlar Konseyi özel yasama usulünde de AP'nin onayı olmadan hareket edememiş, md. 224'e göre siyasi partilere ilişkin kuralları da yine aynı şekilde Bakanlar Konseyi ile birlikte özel yasama usulüyle belirlemiş, md. 234'e göre ise AP, Komisyon hakkında güvensizlik önergesinin verilmesi ve oyların üçte ikisinin kabul edilmesi durumunda Komisyon üyelerini toplu olarak istifa etmeye çağırmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2011: 95-98). Dolayısıyla Lizbon Antlaşması AP'ye Bakanlar Konseyi ile eşit statü vererek karar alma süreçlerinin daha demokratikleşmesini sağlamış ve AB içindeki hükümetler arası kurumların karşısında ulus üstü kurumların etkisini güçlendirmiştir. Böylece AP'ye tanınan sınırlı yetkiler zamanla artmış ve nihai olarak Lizbon Antlaşması ile birlikte yetkileri çoğaltılmıştır.

4. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN DİĞER KURUMLARLA OLAN İLİŞKİSİ VE GÖREVLERİ

AP'nin zamanla görev ve sorumlukları artsa da ilk olarak iki işlevinden bahsedilebilmektedir. Bunlardan birincisi öneri işlevi, ikincisi ise kontrol işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öneri işlevinde Bakanlar Konseyi tarafından alınan kararlarda Komisyon ve hükümet görevlilerince yapılan iş birliklerinde sunulacak özel resmi bilgilerin detaylandırılması söz konusu olmaktadır (örneğin Avrupa Konseyi ve Komisyon ile istişare halinde verilen kararlarda, yazılı ve sözlü sorularda, raporlarda öneri işlevi bulunmaktadır), kontrol işlevinde ise alınan kararlar içinde değişiklikler elde etme ya da kararları önleme maksadı (örneğin bütçe prosedürlerinde) söz konusu olmaktadır (Attina, 1990: 558-559).

AP'nin danışma gücünden bahsedildiğinde diğer kurumlarla olan ilişkileri göze çarpmaktadır. Danışma gücü AP'nin belki de en az önemsenen görevleri arasında nitelendirilebilir ancak demokratik kurumlardan bahsederken danışma gücünün katkısı ve etkinliği birçok karar değişikliklerine yol açarak farklı perspektifler sunabilmektedir. Örneğin AP Başkanı, Avrupa Konseyi'ne karşı parlamentonun tutumunu belirten bir konuşma yapma hakkına sahiptir ve her toplantıdan sonra Avrupa Konseyi Başkanı AP'ye bir rapor sunmakla yükümlüdür, Bakanlar Konseyi Başkanı ise altı aylık süre için yürütülecek olan programlarını AP ile genel oturumda paylaşmaktadır (www.europarl.europa.eu, t.y.).

AP, Komisyonu reddetme ve onaylama hakkına sahip olmakla birlikte ABAD'tan Komisyon ve Konsey aleyhinde işlem yapmasını talep edebilir ve Konsey ile beraber hareket ederek mahkemeden ihtisas mahkemeleri kurmasını isteyebilir (www.europarl.europa.eu, t.y.). Avrupa Merkez Bankası (AMB) ile ilgili konularda AP, AMB'nin başkan ve yardımcılarını seçmeden önce Konsey'e danışmanlık yapabilir, Ekonomik ve Parasal İşler Komitesi ile düzenli parasal diyaloga katılabilirken, Sayıştay ile ilgili konularda Sayıştay'ın sunmuş olduğu rapor sayesinde bütçe kararına onay veya ret verebilmektedir (www.europarl.europa.eu, t.y.).

Ayrıca AP, Ombudsman'ı seçerek, istisnai durumlarda ABAD'dan Ombudsman'ı görevden almasını talep edebilir, AP'nin asıl temsil ettiği vatandaşlarla olan ilişkisine

bakıldığında ise herhangi bir vatandaş AP'ye AB hukuku hakkında dilekçe sunabilir ve AP ise konuyla ilgili olarak bir araştırma komisyonu kurabilmektedir (www.europarl.europa.eu, t.y.). Kısacası AP, AB'nin diğer kurumlarıyla olan bazı ilişkilerinde bir tür danışma örneği teşkil etmektedir.

AP'nin bütçe görevine bakıldığında her yıl AB kurumları 1 Temmuz'dan önce bütçe tahminlerini hesaplamaktadırlar ve Komisyon bu tahminleri en geç 1 Eylül'e kadar birleştirip Bakanlar Konseyi ve AP'ye sunmakla mükelleftirler (www.europarl.europa.eu, t.y.). Sunulan taslak en geç 1 Ekim'den önce Bakanlar Konseyi tarafından AP'ye iletilir ve AP de aynı zamanda sunulan tasarımı kendi komiteleriyle tartışır ve nihai olarak tasarı bütçeden sorumlu komiteye teslim edilmektedir (www.europarl.europa.eu, t.y.).

AP, Bakanlar Konseyi'nin sunduğu taslağı onaylarsa bütçe kabul edilmiş sayılmaktadır ancak Bütçe Komitesi'nin istediği değişiklikler mevcutsa bu değişiklikleri genel kurul toplantısında üyelerinin salt çoğunluğuyla 42 gün içerisinde oylama hakkına sahiptir ve Bakanlar Konseyi 10 gün içerisinde bu taslağı onayladığını ifade ederse Uzlaşma Komitesi kurmakla mükelleftir (www.europarl.europa.eu, t.y.). Son olarak Uzlaşma Komitesi üzerinde durulan metinde ortak bir karar alırsa AP ve Bakanlar Konseyi'ne imzalaması için 14 gün süre verir ve nihayetinde AP Başkanı bütçeyi imzaladığında karar resmi olarak onaylanmış sayılmaktadır (www.europarl.europa.eu, t.y.).

AP'nin yasama görevine bakıldığında ise ilk olarak komitelerden birinde görev alan parlamento üyeleri, Komisyon tarafından sunulan yasa metni üzerine bir rapor hazırlar, komite ise bu raporu doğrudan onayladığı gibi üzerinde değişiklik yaparak da onaylayabilmektedir (www.europarl.europa.eu, t.y.). Bu durum yasama usulüne göre değişiklik gösterebilmekte, örneğin danışma prosedüründe (vergilendirme gibi) AP sadece tavsiye niteliğinde bir görüş bildirebilmekteyken ortak karar alma prosedüründe (ekonomik yönetim, göç, enerji, ulaşım, çevre, tüketiciyi koruma gibi konularda) Bakanlar Konseyi AP'ye danışmadan bir karar alamamaktadır (www.europa.eu, t.y.).

Görüldüğü üzere AP zamanla yetkilerini arttırarak AB içinde etkili bir kurum olmayı başarmıştır. Elbette kurulduğu zamandan bu yana değişimi bazen artan ivmeli

bazen de durağan bir yol izlese de özellikle bir parlamento olmasından kaynaklı yasama gücünün bir kısmını elinde bulundurması ve bütçe konusunda artan gücü ile AP'nin, AB içinde vatandaşların sesi olma yolunda giderek artan donanımlara sahip bir yapı olduğunu söylemek mümkündür. AP'nin kurumlar arasındaki etkileşim hızının yayılımıyla birlikte AB vatandaşlarının tercih ettiği parlamento üyeleri ve onların oluşturdukları siyasi gruplar ile komiteler AB'nin karar alma işlevlerinde etkili rol oynamaktadırlar. Böylece değişkenlik gösteren fikirsel atılımların inşası ile AP dinamik bir yapı görünümündedir.

5. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

AP'nin fiziksel yapısına bakıldığında parlamento üyelerinin yasa tasarılarını tartışmak için büyük bir salonda yarım daire (*hemicycle*) şeklinde siyasi gruplarla oturduğu gözlemlenebilmekte, parlamento üyeleri ve danışmanlarına çalışabilmeleri için kendilerine ait bir ofis verilmektedir (Abeles, 1993: 2-3).

AP günümüzde Birleşik Krallık'ın Birlikten ayrılmasından sonra toplamda bir başkan ve üyeleriyle birlikte 705 kişiden oluşmakta ve üyeleri doğrudan ve beş yıllık bir süre dilimi için seçilebilmekte olup, üye devletlerin en az 6 en fazla ise 96 milletvekili ile temsil edilebildiği bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Canbolat, 2011: 181). Üye devletlerin en az 6 ve en çok 96 milletvekili ile temsil edildiği AP'de vatandaşlar oylarını ya kendi ülkelerinde ya da ikamet ettikleri AB üyesi ülkelerinden herhangi birinde kullanabilmekte ve seçim düzenlemeleri ise her üyenin kendi ulusal ölçütlerine göre belirlenmektedir (Akşemsettinoğlu, 2020: 166).

AP seçimlerinde oy kullanma yaşı genelde 18 olarak belirlenirken Avusturya ve Malta'da 16'dır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Bulgaristan, Yunanistan, Lüksemburg ve Belçika'da seçimlere katılım zorunlu tutulurken diğer AB üyesi ülkelerde böyle bir uygulama mevcut değildir (Akşemsettinoğlu, 2020: 166). Vatandaşların seçimlere katılımında esnek bir düzenlemenin olduğu ancak bir tür seçim standardizasyonunun sağlanmadığı görülmektedir. AP'nin genel kurulu Strazburg'da olup, siyasi grup ve komiteleri Brüksel'de toplanırken, sekreteryası Lüksemburg'da ikamet ederek üye ülkelerin vatandaşlarını esas alması için seçilen milletvekillerinin ulusal kimliklerine göre değil benimsedikleri siyasi ideolojilere göre gruplandırıldıkları görülmektedir (www.ab.gov.tr, t.y.).

AP yapısı günümüzde parlamento üyelerine, parlamento başkanına (David Maria Sassoli), 7 siyasi gruba, 27 tane komiteye, 44 delegasyona, bir genel kurul ve sekreteryaya sahiptir (www.europarl.europa.eu, t.y.). AP içindeki komiteler Dış İlişkiler Komitesi, İnsan Hakları Komitesi, Güvenlik ve Savunma Komitesi, Kalkınma Komitesi, Uluslararası Ticaret Komitesi, Bütçe Komitesi, Bütçe Kontrol Komitesi, Ekonomi ve Parasal İşler Komitesi, Vergi Komitesi, İstihdam ve Sosyal İşler Komitesi, Çevre Kamu Sağlığı ve Yiyecek Güvenliği Komitesi, Endüstri Araştırma ve Enerji Komitesi, İç Piyasa ve Tüketiciyi Koruma Komitesi, Ulaşım ve Turizm Komitesi, Bölgesel Kalkınma Komitesi, Tarım ve Kırsal Kalkınma Komitesi, Balıkçılık Komitesi, Kültür ve Eğitim Komitesi, Yasal İşler Komitesi, Sivil Özgürlükler Adalet ve İçişleri Komitesi, Anayasal İşler Komitesi, Kadın Hakları ve Cinsiyet Eşitliği Komitesi, Dilekçeler Komitesi, Dijital Çağda Yapay Zeka Komitesi, Kanseri Yenme Komitesi, AB'nin Demokratikleşme Sürecinde Dezenformasyonla Mücadele Komitesi, Ulaşımında Hayvanları Koruma Komitesi olarak alt başlıklara ayrılmaktadır (www.europarl.europa.eu, t.y.).

AP için komitelerden sonra önemli katkıda bulunan diğer bir yapılanma da delegasyonlardır. Parlamento delegasyonları AB üyesi olmayan ülkelerin milletvekilleriyle bilgi alışverişinde bulunarak ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadırlar (www.europarl.europa.eu, t.y.). Diğer bir ifadeyle delegasyonlar AB'nin komşuluk ilişkilerinde aktif bir rol oynamaktadırlar. Delegasyonların üçüncü ülkeler ile olan ilişkilerinde diplomatik bir usul benimsemeleri AP'nin hem AB içinde hem de AB sınırları dışında temsilini güçlendirdiği söylenebilmektedir.

AP'nin parlamento üyelerine, komitelerine ve siyasi gruplarına bilgi akışında yardımcı olan başka birimler de bulunmaktadır. Örneğin Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi (European Parliament Research Service/EPRS), parlamentonun tarihini araştıran, hatta Floransa'daki Avrupa Birliği Tarihi Arşivleri ile sıkı işbirliği halinde olup parlamento üyelerine ve komitelerine yasama döngüsünde yardımcı olmak için 2013 yılında kurulmuş bir düşünce kuruluşu olarak karşımıza çıkmaktadır (Westlake, 2018: 177). Bu bağlamda ilgili düşünce kuruluşu parlamento içindeki diyalogları canlı tutarak bilginin yayılımını hızlandırmaktadır.

AP'nin içinde aynı zamanda raportörlerin görevi de giderek artmaktadır. Raportörler yasama sürecinde Bakanlar Konseyi ve AP'nin aynı fikirde olmadığı

zamanlarda Uzlaşma Komitesi üyelerine yardımcı olabilmektedir (Yoshinka, McElroy ve Bowler, 2010: 461). Özellikle yapılan erken anlaşmalarda parlamento pazarlıklarında ilk okumaları kimin yapması gerektiğini belirleyen raportörün tarafsız ve analitik düşünen bir karaktere sahip olması kararların şeffaflığında kilit rol oynamaktadır (Yoshinka, McElroy ve Bowler, 2010: 462). Görüldüğü üzere AP'nin yapısal özellikleri oldukça kapsamlı bir yapının incelenmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla AP'nin içinde kümelenmiş ilişkiler bağını daha iyi analiz etmek için seçimler sonucunda oluşturulan siyasi grupların daha kapsamlı incelenmesi elzemdir.

6. AVRUPA PARLAMENTOSU'NDAKİ SİYASİ GRUPLAR

AP'deki siyasi oluşumlar incelendiğinde bir tür koalisyonu çağrıştıran gruplaşmanın mevcut olduğu söylenebilmektedir. Bu gruplaşmada hiç kuşkusuz ideolojik tasarımlar büyük bir rol oynamaktadır. Böylece vatandaşların doğrudan seçtiği parlamenterler ideolojik yakınlıklarına göre zaman zaman diğer partilerle grup oluşturabilmektedir. AP içindeki her parti grubun kendilerine ait bir tüzüğü, resmi ya da gayri resmi düzenlemeleri, bütçesi, daimi kadrosu mevcut olmakla birlikte AP iç tüzüğü tarafından resmen tanınmaktadır ve çeşitlilik içinde bir arada ideolojilerin paylaşımını oluşturmaktadırlar (Attina,1990: 559-560).

AP içindeki ideolojilerin siyasi grup oluşturabilmesi için birtakım koşulları sağlaması gerekmektedir. Örneğin bir siyasi grubun oluşturulabilmesi için öncelikle üye devlet sayısının dörtte biri adına en az yirmi beş milletvekili gerekmektedir daha sonra AP'nin başkanına teslim edilmek üzere bir bildiri hazırlanmaktadır ve bu bildiri teslim edildikten sonra AP içinde siyasi bir grup kurulmuş olur (www.europarl.europa.eu, t.y.). Ayrıca yasama dönemi içinde de çeşitli koalisyonlar kurularak siyasi grup oluşumu sağlanabilmektedir (www.europarl.europa.eu, t.y.). Bu durum bir bakıma yasama sürecinde karar alınırken siyasi grupların etki düzeyini, oluşturulan ideolojik tasarımların karar almadaki etkisini gözler önüne serebilmektedir.

Geçmişten günümüze kadar adları sırasıyla değişse de mevcut AP içindeki partilerin ideolojik yansımaları hemen hemen aynı kalmış ve ulusal parti ideolojilerinden türedikleri söylenebilmektedir. Eğer AP grupları güçlü bir organizasyon olarak hareket ederse parlamenterlere karşı birtakım yaptırım gücüne de sahiptir (Hix, 2002: 690). Bu

bağlamda AP içindeki siyasi grupların parlamenterler üzerinde etkisinin yüksek olduğu iddia edilebilir niteliktedir.

6.1. AVRUPA HALK PARTİSİ (EUROPEAN PEOPLES'S PARTY/EPP)

Avrupa Halk Partisi (European People's Party/EPP) köklerini Avrupa Projesi'nin kurucularından alan Robert Schuman, Alcide De Gasperi ve Konrad Adenauer gibi federal düşünürlerden etkilenererek kurulmuş sağ merkezli bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır (www.epp.eu, t.y.). Daha sonradan EPP ile birleşecek olan Hristiyan Demokratların Avrupa Birliği'nin (European Union of Christian Democrats/EUCD) kökleri ise 1946 yılında Hristiyan Demokratlar tarafından kurulan “Yeni Uluslararası Takımları (Nouvelles Equipes Internationales/NEI)”ye dayandırılrsa da AKÇT ve AET'nin kurulmasıyla birlikte ismi EUCD olarak değiştirilmiştir (www.epp.eu, t.y.). EPP ilk olarak 1976 yılında kurulmuş olup milliyetçilik ideolojisinden ziyade daha çok dini ideolojileri (örneğin tabanı Hristiyan Demokratlara dayanır) ön planda tutmaktadır (Akşemsettinoglu, 2020: 167). Hristiyan demokratların yanı sıra liberal muhafazakarları da bünyesinde bulundurmaktadır (Boyras, Güngörmez ve Kovukçu, 2019: 16-17).

EPP, 2003'te Avrupa düzeyindeki siyasi partilerle ilgili AB yönetmeliği ve bunların finansmanına ilişkin kurallar kapsamında yönetilse de 2007 yılında getirilen son düzenlemeyle birlikte tüm ulusal siyasi partilerin AP seçimleri için kampanya yapmasına izin verilmiş ve böylece yürüttüğü kampanyalarla birlikte AP içindeki en büyük siyasi grup olmuştur (www.epp.eu, t.y.). İlâveten Komisyon'da görev yapanların çoğunlukla EPP'yi desteklediği, (örneğin bir önceki Komisyon Başkanı olan Jean-Claude Juncker EPP üyeleri arasındaydı) gözlemlenmiştir (Boyras, Güngörmez ve Kovukçu, 2019: 17).

EPP, AB üyesi ülkelerin içindeki politika ve dinleri AP yapısı altına sokmaya çalışarak AB'deki çeşitliliğe katkı sağlanacağı görüşündedir, adalet, dayanışma, ılımlı muhafazakarlık ve dayanışma temaları hakim olmakla birlikte sosyal piyasa modelini benimsemektedirler (Akşemsettinoglu, 2020: 167). EPP, AP içinde yüzde 29'luk bir oranı temsil ederek 217 sandalyeye sahiptir, ancak Brexit ile birlikte koltuk sayısı 187'ye düşmüştür ve 2014 yılından beri başkanı Manfred Weber'dir (Boyras, Güngörmez ve Kovukçu, 2019: 16-17). Bu sebeple AP içinde en büyük siyasi grup olarak bilinmektedir.

6.2. SOSYALİSTLER VE DEMOKRATLAR İLERİCİ İTTİFAKI (GROUP OF THE PROGRESSIVE ALLIANCE OF SOCIALISTS AND DEMOCRATS IN EUROPEAN PARLIAMENT/S&D)

“Sosyalistler ve Demokratlar İlerici İttifakı (Group Of The Progressive Alliance Of Socialists And Democrats In European Parliament/S&D)”nin kökleri 1952 yılında Sosyalist Grubun ortaya çıkmasıyla başlasa da aslen Avrupa Sosyalist Partisi ile İtalya’daki sol eğilimli demokratların oylarıyla kurulmuş olup tıpkı EPP gibi AB’nin federal yapıda olmasını desteklemektedirler (Akşemsettinoglu, 2020: 167). S&D’nin günümüzdeki başkanı 2004’ten beri Iratxe Gercia’dır ve 186 temsilciye sahip olsa da Birleşik Krallık’ın AB’den ayrılmasıyla birlikte koltuk sayısı 147’ye düşmüştür (www.europarl.europa.eu, t.y.). S&D, AP içinde ana akım sol ideolojik grubu temsil etmektedir ve 1999 yılında birinciliği EPP’ye kaptırana kadar AP’nin en büyük siyasi grubudur (Boyraz, Güngörmez ve Kavukçu, 2019: 17).

S&D’nin her parti grubunda olduğu gibi birtakım hedefleri mevcuttur. Bu hedefler sırasıyla bireylere hizmet eden adil bir ekonomiyi hayata geçirmek, vergi konularında adil bir biçimde yol katetmek, ekonomide çevreyle uyumlu bir biçimde ilerlemek, bütün Avrupa vatandaşlarına onurlu bir yaşam sunmak, cinsiyet eşitliğini savunarak sosyal dışlanmayla mücadele etmek, neo faşist ve aşırı sağ rejimlerle mücadele ederek demokrasiyi korumak, özel tüketimi korumak, Avrupa çapında ilerici güçleri mobilize etmek, göçmen politikalarında dayanışma sağlamak ve Avrupa dışında da güçlü ortaklıklar kurmaktır (www.socialistsanddemocrats.eu, t.y.). Görüldüğü üzere S&D’nin, AP için önemli bir siyasi grup olduğu ve AP’nin güçlenmesine, diğer kurumların yanında giderek daha etkili olmasına kısacası AB’nin bütünleşmesinde kilit bir rol oynayan siyasi grup olduğu söylenebilmektedir.

6.3. AVRUPA MUHAFAZAKARLAR VE REFORMİSTLER GRUBU (EUROPEAN CONSERVATIVES AND REFORMISTS/ECR)

“Avrupa Muhafazakarlar ve Reformistler Grubu (European Conservatives and Reformists/ECR)”, 2009 yılından beri faaliyet gösteren, eş başkanları Ryszard Legutko ve Raffaele Fitto olan ve 61 temsilciye sahip bir AP siyasi grubu olarak karşımıza çıkmaktadır (www.europarl.europa.eu, t.y.). Adından da anlaşılacağı üzere muhafazakar kesime hitap eden ECR ulusal bakımdan milliyetçi ve kapalı bir duruş sergilerken, iktisadi yönden liberal akımı benimsemekte ve AB’nin federatif dokusuna karşı çıkmaktadır (Boyraz, Güngörmez ve Kavukçu, 2019: 17). ECR’nin ilk hedefleri arasında iş dünyası ile etkili iletişimler örerek serbest ticareti Avrupa’nın tümünde yaygınlaştırmaktır (www.ecrgroup.eu, t.y.).

ECR’yi diğer siyasi gruplardan ayıran özelliği ise euro gerçekçilik olgusunu varsaymasıdır, çünkü ECR’ye göre AB bütünleşmesine karşı olanlar ve olmayanlar arasındaki bölünmeden ziyade AB’nin ortak çıkarları savunan uluslararası bir işbirliği platformu olarak hareket etmesini savunmaktadırlar (Akşemsettinoglu, 2020: 169). Bu bağlamda vatandaşlara ve vergi mükelleflerine daha somut faydalar sunan daha esnek ve ekonomik açıdan daha canlı bir AB hedeflemektedirler (www.ecrgroup.eu, t.y.). Yeni bir alternatif iddia attıklarını ileri sürseler de ulusal kimliklerin kaybolacağı korkusuyla hareket eden ECR’nin anti federal talepleri gerçekte AB’ye karşıt ve karşıt olmayanlar arasındaki çekişmede onların da rol aldığını gözler önüne sermektedir.

ECR aynı zamanda tüm üye devletlerin Brüksel’de eşit bir şekilde temsil edilmesini talep ederek, terör ve göç krizleriyle mücadelede AB’yi rekabetçi olmaya teşvik etmektedir (www.ecrgroup.eu, t.y.). Kısacası ECR’nin sağ merkezli bir parti olması milliyetçilik duygularıyla hareket etmesine neden olmakta, böylece AB’nin bütünleşme ivmesinin yavaşlamasını ve daha çok uluslararası arenada hükümetler arası rol almasını teşvik etmektedirler.

6.4. AVRUPA'YI YENİLE (RENEW EUROPE GROUP)

Başkanı Dacian Cioloş olan “Avrupa’yı Yenile (Renew Europe)”, günümüzde 98 üyeyi temsil etmesi sebebi ile AP siyasi grupları arasında üçüncü büyük siyasi parti grubudur (www.europarl.europa.eu, t.y.). 2019 seçimleriyle beraber kurulan Avrupa’yı Yenile’nin kökleri 1947 yılında “Liberal Enternasyonel’e” kadar götürülse de Liberal Demokrat Grubu ve Avrupa Liberal Demokratları adlarını alarak zamanla çeşitlenmiş sırasıyla kurulan Avrupa Liberal ve Demokrat Partileri ve Avrupa Liberalleri ve Demokratları İttifakı adlarını alarak Avrupa’yı Yenile adıyla AP’nin siyasi grupları arasında yer almıştır (Akşemsettinoglu, 2020: 168). Görüldüğü üzere AP içindeki siyasi gruplarının adları sürekli değişebilmekte ve çeşitli ortaklıklar kurulabilmektedir.

Muhafazakar ve sosyalist düşüncelerin AP içinde yetersiz olduğunu savunan Avrupa’yı Yenile, 2015 yılında imzalanan Paris İklim Antlaşması’na atıfta bulunarak antlaşmanın uygulanması için çaba sarfedeceklerini dile getirmektedir (www.reneweuropengroup.eu, t.y.). Bu bağlamda dünyada sürdürülebilirlik kalkınma açısından daha hassas ve dengeli bir biçimde hareket edeceklerini belirtmişlerdir. Avrupa’nın bazı bölgelerinde demokrasi ve hukukun üstünlüğünün tehlikede olduğunu düşünen Avrupa’yı Yenile, anti milliyetçilik duygularını savunmaktadır (www.reneweuropengroup.eu, t.y.). Bir diğer ifadeyle AP’nin geleneksel parti ideolojilerinden kurtulması gerektiğini savunarak vatandaşlara farklı bir pencere açma gayretinde oldukları ileri sürülebilir niteliktedir.

Avrupa’yı Yenile’nin diğer amaçlarına bakıldığında Avrupa’yı tekrardan yenilemek, vatandaşların yeteneklerine yatırım yaparak Avrupa’nın iç pazarının potansiyelini ortaya çıkartmak, ekonomik büyümede çevresel sürdürülebilirlik, adil rekabet ilkeleriyle hareket etmek olduğu iddia edilebilir (www.reneweuropengroup.eu, t.y.). Bir diğer ifadeyle Avrupa’yı Yenile, merkezde bir siyasi ideolojiye sahip olması sebebiyle AP içinde uzlaştırıcı bir rol üstlenmiş, demokratik ilkeler ile hareket etmenin karşılıklı saygı prensibinde mümkün kılınacağını düşünerek genel olarak AP içinde ortada duran bir siyasi grup olarak varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

6.5. KİMLİK VE DEMOKRASİ (IDENTITY AND DEMOCRACY/ID)

Başkanları Marco Zanni olan Kimlik ve Demokrasi (Identity and Democracy/ID), günümüzde 76 üyeye sahip olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (www.europarl.europa.eu, t.y.). 2019 seçimlerinden önce Avrupa Ulusları ve Özgürlük Grubu adıyla bilinen ID, ulus ve uluslararası kavramlara saygı duyularak AB'nin ulus üstü kimliğini sorgulamaktadır böylece kimliklerin korunması için AP içinde etki düzeyini arttırmaya çalışmaktadır (Akşemsettinoglu, 2020: 169). Dolayısıyla ID, belirli ulusal yapılanmaların AB içinde herhangi bir kimlik kaybına uğramaması için çaba göstermektedir.

ID'nin temel ilkelerinden biri ulus üstü yapılanmanın reddedilmesidir çünkü ID, devletlerin ve halkların egemenliğinin uluslararasıdaki işbirliğine dayandığına inanmaktadır (www.idgroup.eu, t.y.). İlkelerinden bir diğeri olan göç karşıtlığı tutumuyla Avrupa halklarının korunmasına yönelik faaliyetlerin hızlandırılmasını savunmaktadır (www.idgroup.eu, t.y.). Bir diğere ifadeyle Avrupa içinde yaşayan toplulukların belli başlı özelliklerini korumak adına verdikleri göç karşıtlığı söylemleri ID'nin temel prensiplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. ID, üye halkların çeşitliliğini savunurken birbirlerinin kendine özgü ekonomik, sosyal, kültürel ve bölgesel modellerini savunmaya çalışmaktadır ve böylece Avrupa içindeki farklı siyasi projeleri desteklemektedir (www.idgroup.eu, t.y.). Bu sebeple de kültürün tüm siyasi eylemlerin temeli olduğunu ve yalnızca kültürel ve bilimsel bir pedagojinin vatandaşta siyasi bir bilinç geliştirmeye yardımcı olabileceğine inanmaktadır (www.idgroup.eu, t.y.).

Kültüre yüklenen çok anlamlılık ile birlikte ID, Avrupa halklarının bütünleşmesinden ziyade daha da farklılaşmasını savunarak AP'nin üyeler arası işbirliği platformuna dönüşmesini desteklemektedir. Gerek AP içinde gerekse de Avrupa devletlerinin kendi ulusal partileri içinde ırkçı ve aşırı sağ popülist söylemlerin artış hızı herkesin bildiği ve tedirgin hissettiği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. AP içindeki bu tarz oluşumların AP'ye ciddi anlamda zarar verdiği açıktır ve AB'nin genel değerleri ile bağdaşmaktan öte AB'yi kısıtlamaktadır.

6.6. YEŞİLLER VE AVRUPA ÖZGÜR İTTİFAKI (GROUP OF THE GREENS/EUROPEAN FREE ALLIANCE GREENS/EFA)

AP içinde 67 üyeye ev sahipliği yapan Yeşiller ve Avrupa Özgür İttifakı (Group Of The Greens/European Free Alliance Green/EFA) isminden de anlaşılacağı üzere AP içindeki çevre dostu bir siyasi gruptur ve eş başkanları sırasıyla Ska Keller ve Philippe Lamberts'tir (www.europarl.europa.eu, t.y.). Greens/EFA olarak bilinen grup özellikle 1992 Rio Zirvesi'nde büyük bir rol oynayarak Kyoto Protokolü'nün imzalanmasına etkide bulunmuştur ayrıca 1995 yılında Fransa'nın nükleer tesislerini protesto ederek farkındalık yaratmıştır (Akşemsettinoglu, 2020: 168). Bu bağlamda Greens/EFA'nın çevre aktivistleri ile sıkı işbirliği yaptığı söylenebilir niteliktedir.

Greens/EFA daha çok İskoç ve Katalanya'dan oy almaktadır ve birçok konuda merkez sol görüş kesime hitap etmektedir (Boyraz, Güngörmez ve Kavukçu, 2019: 18). Başka bir açıdan bakıldığında İskoç ve Katalanya'dan ağırlıklı oy olması çevreci özelliğinin yanı sıra azınlık haklarının savunucusu da olduğunu da göstermektedir. Greens/EFA'nın temel ilkelerine bakıldığında iklim değişikliklerinde kalıcı iyileştirmelere destek verme, temiz ulaşım araçlarını kullanma, yenilenebilir enerjilerden yararlanma, biyoçeşitliliği devamlı kılma, tarım ve balıkçılık faaliyetlerinde çevre ile eşgüdümlü bir biçimde hareket etme şeklinde söylenebilmektedir (www.greens-efa.eu, t.y.).

Greens/EFA'nın ekonomi hedeflerine bakıldığında işsizlikle mücadele ve vergide adaleti sağlamak istediklerini, demokrasi hedeflerine bakıldığında ise şeffaflığı desteklediklerini, kadın haklarını savunduklarını ve vatandaşlık kavramının AP içinde bütün kesimleri kapsamasını savunduklarını görmekteyiz (www.greens-efa.eu, t.y.). Greens/EFA'nın genel olarak AB değerleriyle uyum içinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda AP içindeki konumlanışı Birliğin lehine olduğu özellikle son AP seçimlerindeki başarısıyla vatandaşların da Greens/EFA'yı desteklediklerini gözler önüne seren bir kanıt niteliğindedir. Dolayısıyla belki de gelecekteki AP seçimlerinde oylarını daha fazla arttırarak AP içinde etkili bir siyasi grup olarak varlığını sürdürmesi, AB'nin daha çevre dostu politikalar üretmesini sağlayacaktır.

6.7. AVRUPA BİRLEŞİK SOLU/NORDİK YEŞİL SOL (CONFEDERAL GROUP OF THE EUROPEAN UNITED LEFT-NORDIC GREEN LEFT GUE/NGL)

AP içindeki siyasi grupların yedincisi ise Avrupa Birleşik Solu/Nordik Yeşil Sol (Confederal Group Of The European United Left-Nordic Green Left GUE/NGL)'dir. GUE/NGL'nin AP içindeki koltuk sayısı 39'dur ve başkanları Manon Aubry ve Martin Schirdewan'dır (www.europarl.europa.eu, t.y.). İlk olarak 1989 yılında Yunanistan, İspanya, İtalya ve Danimarka'nın bir araya gelmesiyle birlikte kurulmuş, başka bir Avrupa hedefleriyle yola çıkmış ve günümüzdeki GUE/NGL ismine kavuşmuştur (Akşemsettinoglu, 2020: 169).

Adlarından anlaşılacağı üzere konfederal bir yapıyı destekleyen GUE/NGL, konfederalizmin AB üyelerinin kimlik ve çeşitliliğine saygı duymak ve onları korumak anlamına geldiğini savunmaktadırlar ve AB'yi birleştiren unsurların uluslararası dayanışmaya bağlı, sosyal olarak eşitlikçi, barışçıl ve sürdürülebilir bir entegrasyon vizyonuna sahip olduklarını dile getirmektedirler (www.guengl.eu, t.y.). Bu bağlamda GUE/NGL'ye göre AB'nin birçok insanın yaşama koşullarını iyileştirebilir bir güç olmasını sağlamak ve AB'ye belli bir siyasi irade yetkisinin verilmesi için çabalamak temel hedefleri arasındadır (www.guengl.eu, t.y.).

GUE/NGL'nin sol merkezli bir ideolojik tasarımla özdeşleştiği, AP'nin değerlerinin ancak kendi hedefleri doğrultusunda uygulandığı sürece AB'nin güçleneceği yönündeki savlarıyla diğer siyasi gruplarda olduğu gibi AP'ye çeşitli görüşler sunmaktadır. Daha çok sosyal ve güvenlik uygulamalarının iş ve eğitim fırsatlarındaki iyileştirilmeleri hedefleyen GUE/NGL, kadın-erkek eşitliği, kültürel değişim ve çeşitliliği savunarak AP içindeki aşırı sağ ve ırkçı ideolojilere karşı çıkmaktadırlar (www.guengl.eu, t.y.).

Özetlemek gerekirse AP'nin son seçimlerinden itibaren AP'de faaliyet gösteren yedi siyasi grup mevcuttur ve bu gruplar tıpkı ulusal meclislerdeki gibi kendilerine ait bir ideolojinin içinde taraftarlarını toplarlar ve parti geleneklerine uygun olarak stratejik hedeflerini öne sürerler. Görüldüğü üzere siyasi grupların incelenmesi AP içindeki düşüncelerden bazılarının taban tabana zıt olduğunu göstermiştir. Farklı ideolojilerin tek

bir platformda toplanması ve tartışılması demokrasi rejimlerinde fikirlerin gelişimine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla bu mevcut durumun AP içinde düşüncelerin paylaşılması adına demokrasi arenası sunduğu iddia edilebilir niteliktedir

7. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN ULUSAL PARLAMENTOLAR İLE OLAN BENZERLİK VE FARKLILIKLARI

AB'nin kompleks yapısından kaynaklanan karmaşık ilişkiler bağı AP'ye etki ederek onu ulusal parlamentolardan ayırmakta, çoğunluk ve muhalefet arasındaki diyalektiğin yokluğuna sebep olmaktadır (Guerrieri, 2001: 237). Bir diğer ifadeyle AP yapısının, siyasi çekişmelerde ve kontrol denge mekanizmalarında ulusal parlamentolara kıyasla daha zayıf olduğu öne sürülebilir niteliktedir. Ancak yine de ulusal hükümetlerde olduğu gibi AP yasama gücüne sahiptir, AB zorunlu olmayan harcama kalemlerinde değişiklik kararları alabilir, Komisyon başkanını görevden alabilir, bütçe tartışmalarında kilit bir aktör haline gelebilir (Hix, Noury ve Roland, 2003: 2). Bu bağlamda AP'nin diğer AB kurumları gibi zaman zaman yetki ve sorumlulukları hızlanan ve durağan bir ivme göstermiştir.

Her ne kadar tam bir federal ya da ulus devlet formunun şekillendirdiği salt parlamentoya benzeyen bir AP'nin varlığından söz etmek zor olsa da federal bir yapıyı anımsatması bazı özelliklerinden kaynaklanmaktadır. İlk olarak güçlü komiteleri bünyesinde barındırması sebebiyle yürütmeden özerk bir yasama gücü olma özelliği (benzerlik kıyaslaması yapılırsa ABD'deki Kongre), ikinci olarak ise parlamento içindeki parti gruplarına sağlanan müzakerelerde tartışma gücüne sahip olması (benzerlik kıyaslaması yapılırsa Birleşik Krallık'taki Avam Kamarası) AP'nin federatif dokusuna zemin hazırlamaktadır (Dann, 2003: 550). Özellikle AP, ABD'deki Kongre ile kıyaslandığında nispeten disiplinsiz taraflarla eşleştirilmiş komiteleriyle güven oylamasına dayalı hükümetin yokluğu konusunda benzerlikler gösterse de seçimlere düşük katılım oranı ve seçimsel bağının zayıflığı, parlamento üyelerinin iki kimlikli hale bürünmesi büyük farklılıklara sahip olmasına yol açmaktadır (Yoshinaka, McElroy ve Bowler, 2010: 458).

Bir parlamentonun müzakere platformu biçiminde uyumlanabilmesi, Kıta Avrupası'nda ideal olan bir durum olarak algılanmakta ve önemi toplumdaki farklı görüşleri tek bir paydada yansıtabilmesinden kaynaklanabilmekteyken, çalışan bir meclise sahip olması ise hükümetten ayrı görüşlerin de bulunabileceği yasama ve yürütme arasındaki konumlanışıyla kamuoyu tartışmalarına pencere açmasıyla mümkün kılınabilmektedir (Dann, 2003: 556).

AP, ulusal parlamentolarla kıyaslandığında benzerlik kurulabildiği gibi aynı zamanda ulus üstü yapıya sahip olması denge değişimi fraksiyonlarında AP'yi mevcut sistemin dışında tutarak ona benzersiz bir yapı kazandırmaktadır. Bu sebeple AP'yi AB'nin bir organı olmasına itafen dünya sisteminin değişmez yapı taşları olarak görülen ulusal yapılanmaları transformasyona zorlayan küreselleşmenin başat aktörlerinden biri olduğu varsayımı ileri sürülebilir niteliktedir.

AP'nin seçilen parlamento üyeleri hem ulusal parti üyesi mensubu hem de AP içindeki parti grubu üyesi olması, seçim bölgelerinin ulusal sınırları aşındırmaması (parlamento üyelerinin kendi ülkelerini de temsil ettiği gerçeği), AP'nin benzersiz özellikleri arasındadır (Hix, Noury ve Roland, 2006: 494-495). Ancak seçilen parlamento üyeleri AP içinde bir taraftan kendi ulusal menfaatlerini gözetirken diğer taraftan da Avrupalı kimliğiyle hareket etmeleri gerektiği için dualite sorunsalıyla karşılaşmaktadır. Bu sebeple AP içindeki parti siyaseti iki farklı rekabetle karakterize edilip, AP'deki siyasi gruplar ulusal ideolojik görüşler temelinde yasama rekabetinin birimleri haline gelebilmektedir (McElroy ve Benoit, 2011: 152). Dolayısıyla parlamento üyelerinin ulusal kimliklerini ve ulus üstü kimliklerini doğru zamanda kullanılabilmesi ve bu kimliklerin arasında uygun tercihler verebilmesinin epey zor olabileceğinin altını çizmek gerekir.

Parlamento üyelerinde iki kimlik olgusu, vatandaşlar için de söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda bazı araştırmacılara göre AP seçimleri ikinci dereceden seçimler olarak görülmektedir. AP seçimlerinin ulusal seçimlere göre daha az katılımı gerçekleşmesi, AP içindeki küçük partilerin siyasi katılımı daha fazla görünür olabileceği varsayımı, oy pusulalarında geçersiz oy oranlarının daha yüksek çıkması ve hükümet partilerinin karşılaştırmalı incelendiğinde daha dezavantajlı olduğu kanısı gibi

sebepler değerlendirildiğinde AP'nin ikinci dereceden seçimler olarak görüldüğü söylenebilmektedir (Reif ve Schmitt, 1980: 9-10).

AP'nin farklı milletlerden oluşan bir tür üst kimliğe ulaşma çabasının dualite sorunun yanında uluslararası ilişkilerdeki değişen dengelere (örneğin Soğuk Savaş sonrası kurulan dünya düzenine uyum sağlama) rağmen olduğu iddia edilebilir niteliktedir. Bu sebeple özellikle 2004 AB genişlemesi ile birlikte bir zamanlar Sovyetlerin etki ettiği Doğu Avrupa'yı da bünyesine alan AB, AP'nin Avrupalılaşma yolundaki adımlarını daha temkinli atmasını sağlamıştır. AP, adeta ulus üstü bir girişimci rolü üstlenerek üye devlet vatandaşlarına ve üye olması muhtemel devletlere yukarıdan aşağı olarak kolektif hafızada uyumu yakalayabilmeyi hedeflemiştir (Milosevic, 2017: 894).

AP içindeki siyasi ideolojilere bakıldığında ise ulusal parlamentolara benzeyen ideolojilerin hakim olduğu söylenebilmektedir. AP tıpkı ulusal parlamentolarda olduğu gibi klasik olarak sağ ve sol ideolojileri benimseyen partilere ev sahipliği yapmaktadır (Hix ve Noury, 2009: 159). Bir diğer ifadeyle parlamentoya seçilen milletvekillerinin oluşturduğu siyasi gruplar diğer ulusal parlamentodaki koalisyon yapılanmalarında olduğu gibi sağ ve sol ideolojilere göre belirlenmektedir. Ayrıca AP içindeki gruplar parlamento iç tüzüğü tarafından kurumun yaşamı için gerekli yapılar olarak tanınırken aynı zamanda her bir grubun resmi ya da resmi olmayan düzenlemeleri vardır ve bünyelerinde onlara yardımcı olmaları için birçok personelleri mevcuttur (Attina, 1990: 559-560).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİ VE SİYASİ KAMUSAL ALAN İLİŞKİSİ

1. AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN ULUS DEVLET SİYASİ KAMUSAL ALANINDAN ULUS-ÜSTÜ SİYASİ KAMUSAL ALANINA DOĞRU DÖNÜŞÜMÜ

AP içinde siyasi bir kamusal alandan bahsedilebilmesinin mümkün olabilmesi için AP'nin nasıl ve ne şekilde tanımlandığının bilinmesi gerekmektedir. AP'nin yapısı itibariyle ulus devletleri bünyesinde barındıran bir platform mu olduğu yoksa ulus-üstü bir yapıyı mı temsil ettiği karmaşası AP'nin ne olduğunun epey tartışmalı bir bilmece olduğunu gözler önüne sermektedir. Mevcut karışıklığın ana faktörünün AB'nin dinamik yapısından kaynaklandığını söylemek mümkündür. AP, parlamento üyeleriyle birlikte AB vatandaşlarının sözcüsü olarak temsili demokrasi ile yönetilmekte, ulus devlet parlamentoları gibi politika oluşturmak adına siyasi rekabet ve çatışmanın karakterize edildiği bir arena olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla Bakanlar Konseyi ile birlikte ortak yasa koyucu haline gelerek yasama sürecindeki işlevi AP'nin giderek öneminin artmasını sağlamaktadır (Cini, 2019: 324).

AB içinde yer alan kurumların ilk oluşumlarından bu yana geçirdikleri dönüşümler hesaba katıldığında AP'nin hem ulus hem de ulus üstü kimlikle hareket eden vatandaşlara sahip olması konunun daha net analiz edilebilmesine kolaylık sağlayacaktır. Bu bağlamda AP içinde siyasi bir kamusal alandan bahsedilirken hem ulus devlet kimliği ile hareket eden bireyleri hem de AB vatandaşı olarak AP seçimlerinde oy kullanan bireylerin var olduğu gerçeğinin altının çizilmesi elzemdir (Bknz. İkinci Bölüm, Başlık 7.). Dolayısıyla AP'nin yapısı tanımlanırken hem ulusal hem de ulus-üstü kimliğe sahip olduğu gerçeğinden yola çıkılarak AP'nin hem ulus devlet formuna ait siyasi kamusal alanı hem de ulus-üstü siyasi kamusal alanı temsil ettiği iddia edilebilir niteliktedir.

Habermas'ın siyasi kamusal alan tanımının Avrupa ulus devletlerini kapsadığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda AP ile ilişkilendirilebilmesi, Habermas'ın tezine ekleme yapmakla mümkün olabilecektir. Bu bağlamda Habermas'ın siyasi kamusal

alanı AP gibi bir yapı içerisinde zamanla dönüşüp ulus üstü siyasi bir kamusal alan haline geldiği öne sürülebilmektedir. Habermas’a göre siyasi bir kamusal alanın oluşması için meşru iktidarın iletişimsel yollardan beslenmesi ve medyanın kitlelere seslenişindeki eleştirel rasyonel tutum son derece önemlidir. Ona göre siyasi kamusal alan sadece hukuk güvencesiyle ele alınmamalı ayrıca özgürlüğe yatkın bir halkın oluşturduğu siyasal kültüre de ihtiyaç duymaktadır (Habermas, 2018: 50-51). Bir diğer ifadeyle siyasi kamusal alan oluşturulurken mevcut sistemin yeterli olabilme kapasitesini tartışan Habermas’a göre etkin ve verimli bir siyasi kamusal alanın özgürleştirici ve rasyonelleştirici özellikleri dikkate değerdir. Bu tanımdan yola çıkıldığında AP’nin ulus üstü siyasi kamusal alanı için benzersiz bir örnek oluşturduğu varsayımıyla iz düşümleri takip edilebilir. Çünkü AP’ye bakıldığında hem üye devlet vatandaşı olarak hem de AB vatandaşı olarak bireyler AP’nin siyasi gruplarının oluşmasında oy kullanarak AB’nin siyasi kamusal ayağının kitlesel gücünü oluşturmaktadırlar.

2. AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİ

AB içinde AP seçimlerinin varlığı vatandaşların temsili noktasında büyük önem taşımaktadır. Seçimlerdeki oy oranlarının niteliği, verilen yüzdelerin değişkenliği katılımı ölçmekte ve vatandaşların AP içindeki siyasi kamusal alana olan dahilini betimleyebilmektedir. Bu bağlamda AB üyesi ülkelerin AP seçimleri sayesinde temsil edilen taraflar arasında ulusal ve AB düzeyindeki bağlantıları kavrayabilmesi sağlanmakta, vatandaşların dahil olabildiği bir tür özel bağlantı kurulabilmektedir ve bu bağlantı iki düzeyde gerçekleşir; birincisi dolaylı olarak vatandaşlar ulusal düzeyde kendi hükümetlerini seçerek AB’nin diğer kurumlarına temsili bir biçimde katılırlar, ikinci süreçte ise doğrudan katılım yoluyla AP içindeki parti gruplarının oluşumunu belirleyerek yine temsili bir biçimde katılırlar (Casado-Asensio ve Lefkofridi, 2011: 162). Buradan anlaşılacağı üzere AB içinde vatandaşların önemi büyüktür. Çünkü vatandaşların AB’nin bütün kurumlarını inşa eden süreçlerde ulusal ve ulus üstü düzeyde olsun temsili bir biçimde oy kullanarak AB’deki karar alıcıları belirledikleri gözlemlenebilmektedir.

AB vatandaşı perspektifinden meseleye bakıldığında siyasi kamusal alanın içinde varlık gösterebilmelerinin en iyi örneğinin AP içindeki katılımlarla sağlanacağı iddia edilebilir niteliktedir. Peki Avrupa vatandaşları siyasi kamusal alan olarak tanımlanabilen

AP içinde gerçekte ne derece etki potansiyeline sahipler? Bu soruyu mümkün mertebede cevaplayabilmek adına parlamento seçimlerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla seçimlerdeki katılım oranlarının yıllara göre incelenmesi hem yeni katılan üye ülkelerin reflekslerini hem de vatandaşların AP içindeki temsilinin ölçülmesi adına elzemdir.

2.1. 1979 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

1979 yılında gerçekleştirilen AP seçimleri vatandaşların siyasi kamusal alan olarak temsil edilebilmeleri için oldukça önemli bir seçim olarak karşımıza çıkmaktadır. Petrol krizine bağlı yaşanan ekonomik bozulmalar, uluslararası para sisteminin çökmesi, AB'ye üye olması oldukça çalkantılı olan Birleşik Krallık'ın istemsiz tavır ve tutumlarına rağmen AP seçimlerinin hem ilk kez düzenlenmesi hem de bugüne kadar en yüksek katılımla gerçekleşmesi, vatandaşların sesi olma noktasında önemli bir temsili sağlamıştır (Akşemsettinoglu, 2020: 170). Bu bağlamda uluslararası sistemde yaşanan ekonomik ve siyasi bunalımların yer aldığı bu dönemde AP'nin doğrudan seçimlere gitmesi vatandaşların temsilini sağlaması bakımından AP'nin gelişimi için katalizör etkisi yaratmıştır.

Tablo 2. 1979 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Sosyalist Parti (Socialist Group/S)	112	%27.32
Avrupa Halk Partisi Grubu (Group of the European People's Party/PPE)	108	%26.34
Avrupa Demokratik Grubu (European Democratic Group/ED)	63	%15.37
Komünist ve Müttefikler Grubu (Communist and Allies Group/COM)	44	%10.73
Liberal ve Demokratik Grup (Liberal and Democratic Group/L)	40	%9.76
Avrupa İlerici Demokratlar Grubu (Group of European Progressive Democrats/DEP)	22	%5.37
Bağımsız Grupların ve Üyelerin Teknik Koordinasyon ve Savunma Grubu (Group for Technical Coordination and	11	%2.68

Defence of Independent Groups and Members/CDI)		
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/NI)	10	%2.44

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1979-1984/constitutive-session/, t.y.)

Tablo 2. İncelendiğinde Sosyalist Parti'nin AP seçimlerinde en çok oy alarak ilk sırada yer aldığı gözlemlenmektedir. Buna göre vatandaşların katılımda tercih ettikleri parti grubuna bakıldığında merkez solu benimseyen sosyal devlet tabanlı bir birliği destekledikleri sonucuna varılabilmektedir.

Tablo 3. Üye Ülkelerin 1979 Yılı Seçimlerine Katılım Oranları

Ülkeler	1979 yılındaki katılım oranı
Belçika	%91.36
Lüksemburg	%88.91
İtalya	%85.65
Almanya	%65.73
İrlanda	%63.61
Fransa	%60.71
Hollanda	%58.12
Danimarka	%47.82
Birleşik Krallık	%32.35
Toplam Katılım Oranı	%61.99

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/, t.y.)

Tablo 3. İncelendiğinde üye ülkelerin seçimlere katılım oranlarının yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda AP seçimlerine katılım oranı en yüksek olan ülkenin Belçika, en düşük olan ülkenin de Birleşik Krallık olduğu izlenceden anlaşılabilmektedir. Ayrıca 1979 seçimleri Tablo 3'te belirtildiği gibi toplam %61.99 ile AP seçimleri tarihi boyunca en fazla katılım olması açısından önemli bir yer tutmaktadır. Birleşik Krallık'ın düşük katılım göstermesinin önemli bir nedeni Thatcher'in ifadelerinden AP'yi parlamentodan ziyade *assembly (ortak meclis)* olarak betimlemesi örnek verilebilmektedir. Konuşmalarında Birleşik Krallık'taki parlamentolarından farklı olduğunu vurgulayan Thatcher kendi vatandaşlarına yönelik yaklaşımı AP'nin etkili olmadığı izlenimini yaratmıştır (van Middelaar, 2014: 37-49). Tüm bu yaşanan krizlere rağmen 1979 seçimleri ilk olması sebebiyle vatandaşların sesi olma noktasında önemlidir.

2.2. 1984 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

1984 yılında düzenlenen AP seçimlerine bakıldığında siyasi atmosfer içerisinde yer alan dinamiklerin baş aktörü AB'nin bizzat kendisidir. Entegrasyonun ivmesine yönelik çabalar AB'nin iktisadi olarak yükselişe geçmesine sebebiyet vermiştir. Bu dönemde AB nezdinde neoliberal politikaların kurumlaştırılmasının önü açılmıştır ve bu tarihten itibaren neoliberal politikalar AB'nin düzenini oluşturmaktadır. Örneğin Fiat, Phillips ve Volvo markalarının önde gelen isimlerinin oluşturduğu 1983'te kurulan Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası (ASYM) ile birlikte AB neoliberal politikaların işleyişini hızlandırmıştır (Carchedi, 2009: 58). Bir diğer ifadeyle ekonomik entegrasyona ağırlık veren AB, bu dönemde dünyada bölgesel anlamda rekabetçi yanını korumaya yönelik tutumlar sergilemiştir.

Tablo 4. 1984 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Sosyalist Parti (Socialist Group/S)	130	%29.95
Avrupa Halk Partisi Grubu (Group of the European People's Party/PPE)	110	%25.35
Avrupa Demokratik Grubu (European Democratic Group/ED)	50	%11.52
Komünist ve Müttefikler Grubu (Communist and Allies Group/COM)	41	%9.45
Liberal ve Demokratik Grup (Liberal and Democratic Group/L)	31	%7.14
Avrupa Demokratik İttifak Grubu (Group of the European Democratic Alliance/RDE)	29	%6.68
Gökkuşáğı Grubu: Yeşil-Alternatif Avrupa Bağlantıları Federasyonu, Agelev-Ecolo, Avrupa Topluluğı Üyeliğine Karşı Danimarka Halk Hareketi ve Avrupa Parlamentosu'nda Avrupa Özgür İttifakı (Rainbow Group: Federation of the Green-Alternative European Links, Agelev-Ecolo, the Danish People's Movement against Membership of the European Community and the European	20	%4.61

Free Alliance in the European Parliament/ARC)		
Avrupa Hakları Grubu (Group of the European Right/DR)	16	%3.69
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/NI)	7	%1.61

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1984-1989/constitutive-session/, t.y.).

Tablo 4. İncelendiğinde bir önceki seçimlerde olduğu gibi oyların en çoğunu alan Sosyalist Parti olmuştur. Bir önceki oy oranını arttıran Sosyalist Parti merkez solu temsil ettiği için bu bağlamda vatandaşların ilk seçimlerde daha çok merkez sol yanlısı bir tutum sergiledikleri söylenebilmektedir. Oyların en azını ise Bağımsız Üyeler almıştır ancak bu durum her parlamentoda rastlanabilecek bir olgudur.

Tablo 5. Üye Ülkelerin 1984 Yılı Seçimlerine Katılım Oranları

Ülkeler	1984 yılındaki katılım oranı
Belçika	%92.09
Lüksemburg	%88.79
İtalya	%82.47
Yunanistan	%80.59
Almanya	%56.76
Fransa	%56.72
Danimarka	%52.38
Hollanda	%50.88
İrlanda	%47.56
Birleşik Krallık	%32.57
Toplam Katılım Oranı	%58.98

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/, t.y.)

Tablo 5. İncelendiğinde toplam katılımın %58.98 olduğu ve bir önceki seçime göre katılımın azaldığı söylenebilmektedir. Oyların yüksek çoğunluğunun geldiği ülkeler Belçika, Lüksemburg ve İtalya olurken bu dönem yeni üye olan Yunanistan'ın ise oy verme oranının yüksek olduğu görülmektedir. Birleşik Krallık bu seçimde de en az katılım gösteren ülke olmuştur. Özetle bir önceki seçime kıyasla 1984 seçimlerine olan katılımın azaldığı gözlenmiş, AB'nin neoliberal politikalara ağırlık verdiğinin altı çizilmiştir.

2.3. 1989 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

1989 yılında yapılan seçimlerde siyasi kamusal alanın yapısı incelendiğinde AP'nin Ortak Meclis adıyla kurulduğu ilk tarihten beri aynı ideolojileri benimsediği öne sürülebilmektedir. Bu bağlamda politik grupların ulus-üstü bir kimlik kazanabilmesi için mecliste alfabetik sıraya göre oturulması ve liberaller, sosyal demokratlar, Hristiyan demokratlar şeklinde ayrılıp grup oluşturulması öne sürülmüştü (van Middelaar, 2014: 369). Böylece bütün seçimlere bakıldığında parti gruplarının neden ideolojilere göre belirlendiği anlaşılabilmektedir. Ancak yine de ulus-üstü oluşumu için uygulanan düzenlemelerin yeterli olmadığı Tablo 6.'dan anlaşılabilmektedir.

Tablo 6. 1989 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Sosyalist Parti (Socialist Group/S)	180	%34.75
Avrupa Halk Partisi Grubu (Group of the European People's Party/PPE)	121	%23.36
Liberal ve Demokratik Reformist Grup (Liberal and Democratic Reformist Group/LDR)	49	%9.46
Avrupa Demokratik Grubu (European Democratic Group/ED)	34	%6.56
Avrupa Parlamentosu'nda Yeşil Grup (The Green Group in the European Parliament/V)	30	%5.79
Avrupa Birleşik Sol Grubu (Group for the European United Left/GUE)	28	%5.41
Avrupa Demokratik İttifak Grubu (Group of the European Democratic Alliance/RDE)	20	%3.86
Avrupa Hakları Grubu (Group of the European Right/DR)	17	%3.28
Sol Birlik (Left Unity/CG)	14	%2.70
Avrupa Parlamentosu'nda Gökkuşağı Grubu (Rainbow Group in the European Parliament/ARC)	13	%2.51
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/NI)	12	%2.00

Kaynak: (

Tablo 6. incelendiğinde AP içinde Sosyalist Parti'nin kamusal alanı genişlemeye devam etmiştir. Oyların %34.75'ini alan merkez sol partisi parlamentoda başat aktör olarak varlığını sürdürmektedir. Diğer taraftan parlamentoda oyların %23.36'sını alarak Hristiyan demokratlar ikinci, oyların %9.46'sını alarak liberaller üçüncü sıraya yerleşmişlerdir.

Tablo 7. Üye Ülkelerin 1989 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları

Ülkeler	1989
Belçika	%90.73
Lüksemburg	%87.39
İtalya	%81.07
Yunanistan	%80.03
İrlanda	%68.28
Almanya	%62.28
İspanya	%54.71
Portekiz	%51.10
Fransa	%48.80
Hollanda	%47.48
Danimarka	%46.17
Birleşik Krallık	%36.37
Toplam Katılım Oranı	%58.41

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/, t.y.)

Tablo 7.'ye bakıldığında katılım oranının yüksek olduğu ülkeler bir önceki seçimde olduğu gibi Belçika, Lüksemburg ve İtalya'dır. Birliğe yeni katılan İspanya ve Portekiz'e bakıldığında ise sırasıyla %54.71 ve %51.10 oy oranlarına sahip oldukları görülmektedir. 1989 seçimleri de bir önceki seçime kıyasla katılımında düşüşe geçmiştir.

2.4 1994 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

Soğuk Savaş'ın bitişi, Sovyetler Birliği'nin dağılışına bağlı birçok devletin ortaya çıkışı, Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi gibi olguları göz önünde bulundurduğumuzda 1994 seçimlerini yorumlayabiliriz. 1994 yılındaki seçimler incelendiğinde ilk defa Hristiyan Demokratlarla Muhafazakarların işbirliği yaptığı gözlenmiş, bir önceki seçimle paralel olarak merkez sol partinin oy oranının diğer gruplara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Akşemsettinoglu, 2020: 173).

Tablo 8. 1994 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu (Group of the Party of European Socialist/PSE)	198	%34.92
Avrupa Halk Partisi Grubu (Group of the European People's Party/PPE)	156	%27.51
Avrupa Liberal, Demokrat Reform Partisi Grubu (Group of the Liberal, Democrat Reform Party/ELDR)	44	%7.76
Avrupa Birleşik Solu Konfedere Grubu (Confederal Group of the European United Left/GUE)	28	%4.94
İleri Avrupa Grubu (Forza Europa Group/FE)	27	%4.76
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/NI)	27	%4.76
Avrupa Demokratik İttifak Grubu (Group of the European Democratic Alliance/RDE)	26	%4.59
Avrupa Parlamentosu'ndaki Yeşil Grup (The Green Group in European Parliament/V)	23	%4.06
Avrupa Radikal İttifak Grubu (Group of the European Radical Alliance/ARE)	19	%3.35
Avrupa Uluslar Grubu-Koordinasyon Grubu (Europe of Nations Group-Coordination Group/EDN)	19	%3.35

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1994-1999/constitutive-session/, t.y.)

Tablo 9. incelendiğinde katılımın en fazla ravet gördüğü ülkelerin bir önceki seçime göre değişmediği gözlenmiştir. Ancak gözle görülür bir biçimde Portekiz'in katılım oranının azaldığı söylenebilmektedir. Kısaca bu seçimde değişen dünya düzenine vurgu yapılmış, Soğuk Savaş'ın verdiği gerilim ortadan kalksa bile vatandaşların bir önceki seçime kıyasla daha az katılım gerçekleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 9. Üye Ülkelerin 1994 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları

Ülkeler	1994
Belçika	%90.66
Lüksemburg	%88.55
İtalya	%73.60
Yunanistan	%73.18

Almanya	%60.02
İspanya	%59.14
Danimarka	%52.92
Fransa	%52.71
İrlanda	%43.98
Birleşik Krallık	%36.43
Hollanda	%35.69
Portekiz	%35.54
Toplam Katılım Oranı	%56.67

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/ , t.y.)

2.5. 1999 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

1999 yılı seçimlerinin diğer önceki seçimlerden bir farkı bulunmaktadır. Tablo 10'a bakıldığında ilk dört seçimden beri oy oranlarını ilk sırada tutmayı başaran merkez sol partisi (ismi sürekli değişse de) PSE oy oranını düşürerek ikinci sıraya düşmüştür. Hristiyan Demokratların tabanını kapsayan EEP-ED ise seçimlerden birinci çıkarak ilk sıraya yerleşmiştir. Bu bağlamda AB vatandaşlarının ideolojik döngüsünün başladığı kitlesel bazda Hristiyan Demokratların yükselişe geçtiği öne sürülebilir niteliktedir.

Tablo 10. 1999 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Avrupa Halk Partisi ve Avrupa Demokratları Grubu (Group of the European People's Party and European Democrats/EEP-ED)	232	%37.06
Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu (Group of the Party of European Socialists/PSE)	180	%28.75
Avrupa Liberal, Demokrat Reform Partisi Grubu (Group of the Liberal, Democrat Reform Party/ELDR)	50	%7.99
Yeşiller Grubu/Avrupa Serbest İttifakı (Group of the Greens/European Free Alliance/Verts-ALE)	48	%7.67
Avrupa Birleşik Konfederal Solu/Nordik Yeşil Sol (Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left/GUE/NGL)	42	%6.71

Ulusların Avrupası için Birlik Grubu (Union for Europe of the Nations Group/UEN)	31	%4.95
Bağımsız Üyeler Teknik Grubu-Karma Grup (Technical Group of Independent Members-mixed group/TDI)	18	%2.88
Demokrasilerin ve Çeşitliliklerin Avrupası Grubu (Group for a Europe of Democracies and Diversities/EED)	16	%2.56
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/Ni)	9	%1.00

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1999-2004/constitutive-session/, t.y.)

Tablo 11'e bakıldığında ilk defa Yunanistan'ın oy kullanmada İtalya'nın önüne geçtiği gözlenmiştir. Seçimler başladığından beri düşük katılım gösteren Birleşik Krallık'ın 1999 yılında daha da azaldığı söylenebilmekte ve AB çapında diğer seçimlere nazaran toplam katılımın daha da düştüğü belirtilebilir. Ayrıca yeni katılan üyelere bakıldığında Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılım oranlarındaki düşüş de hesaba katılmalıdır. Özetle 1999 seçimleri de önceki seçimlerde olduğu gibi katılımı düşürmüştür.

Tablo 11. Üye Ülkelerin 1999 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları

Ülkeler	1999
Belçika	%91.05
Lüksemburg	%87.27
Yunanistan	%70.25
İtalya	%69.76
İspanya	%63.05
Danimarka	%50.46
İrlanda	%50.21
Avusturya	%49.40
Fransa	%46.76
Almanya	%45.19
Portekiz	%39.93
İsveç	%38.84
Finlandiya	%30.14
Hollanda	%30.02
Birleşik Krallık	%24.00

Toplam Katılım Oranı	%49.51
-----------------------------	---------------

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/, t.y.)

2.6. 2004 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

2004 seçimlerine geçmeden önce dünyada yaşanan 11 Eylül saldırısına değinmek yararlı olacaktır. Çünkü 2001 tarihinde ABD'ye düzenlenen saldırı, 2004'te Madrid'e düzenlenen saldırı ve 2005'te Londra'ya düzenlenen saldırı, AP içindeki aşırı sağ radikal partilerin yükselişe geçtiğini açıklamamız için iyi bir örnek teşkil etmektedir (Akşemsettioglu, 2020: 175). 11 Eylül'ün diğer bir yönü ise AP'nin siyasi kamusal alanı içinde farklı bir kamuoyu oluşturmasıdır. Bilindiği üzere "Bush Doktrini" sebebiyle üye ülkeler arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Örneğin İspanya Başbakanı'nın savaş taraftarı söylemlerine ek olarak AB'li meslektaşlarını bilgilendirmeden Bush'a olan sadakatini açıklaması ve buna karşılık 15 Şubat 2003 tarihinde sokağa çıkan kitlelerin (Londra, Berlin, Madrid, Roma, Barselona ve Paris'te) bu duruma olan tepkileri vatandaşların istediği zaman siyasi kamusal alan yaratabilme potansiyellerini ortaya çıkarmıştır (Habermas, 2020: 42). Bu bağlamda bir anlamda aşırı sağ parti gruplarına imkan tanıyan 11 Eylül saldırıları bir yandan da savaş karşıtı söylemleri protesto eden kitleleri harekete geçirerek Avrupa nezdinde kitlesel bir tür siyasi kamusal alanın oluşmasına yol açmıştır. Ancak Avrupa vatandaşlarının 2004 seçimlerine katılımı incelendiğinde AP'yi siyasi kamusal alan olarak görmedikleri, seslerini bu platformda duyurmadıkları katılımın düşüklüğünden gözlenebilmektedir.

Tablo 12. 2004 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Avrupa Halk Partisi ve Avrupa Demokratları Grubu (Group of the European People's Party and European Democrats/EEP-ED)	268	%36.61
Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu (Group of the Party of European Socialists/PSE)	200	%27.32
Avrupa için Liberaller ve Demokratlar İttifakı Grubu (Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe/ALDE)	88	%12.02
Yeşiller Grubu/Avrupa Serbest İttifakı (Group of the	42	%5.74

Greens/European Free Alliance/Verts-ALE)		
Avrupa Birleşik Konfederal Solu/Nordik Yeşil Sol (Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left/GUE/NGL)	41	%5.60
Bağımsızlık Demokrasi Grubu (Independence/Democracy Group/IND/DEM)	37	%5.05
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/NI)	29	%3.96
Ulusların Avrupası için Birlik Grubu (Union for Europe of the Nations Group/UEN)	27	%3.69

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2004-2009/constitutive-session/, t.y.)

Tablo 13 incelendiğinde yeni katılan üyeler Malta ve Kıbrıs'ın¹⁰ yüksek bir katılımı ile oy verdikleri görülebilmektedir. Toplam on ülkenin¹¹ katılımıyla birlikte oldukça yüksek bir genişleme gösteren AB'nin toplam katılım oranı önceki seçimlere göre en düşük seviyededir. Özetle 2004 seçimleri aslında vatandaşların AP'yi tam olarak kamusal alan olarak görmediği gerçeğiyle yüzleştirmektedir. Kitlelerin 11 Eylül olayları karşısındaki tutumlarını parlamento içine taşımamaları katılımın azlığı ile ölçülebilmektedir. Sonuç olarak 2004 seçimleri de önceki seçimler ile kıyaslandığında katılımın azaldığı gözlenmiştir.

Tablo 13. Üye Ülkelerin 2004 Yılına Göre Katılım Oranları

Ülkeler	2004
Lüksemburg	%91.35
Belçika	%90.81
Malta	%82.39
Kıbrıs	%72.50
İtalya	%71.72
Yunanistan	%63.22
İrlanda	%58.58
Litvanya	%48.38
Danimarka	%47.89
İspanya	%45.14

¹⁰ Kıbrıs'ın dünya sisteminde tartışmalı bir statüde olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Türkiye, adanın kuzey bölümünü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKÇT) olarak muhatap almaktadır (Günar, 2020: 99).

¹¹ AB'ye yeni katılan üye ülkeler Kıbrıs, Malta, Litvanya, Letonya, Çekya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Polonya ve Macaristan'dır.

Almanya	%43.00
Fransa	%42.76
Avusturya	%42.43
Letonya	%41.34
Finlandiya	%39.43
Hollanda	%39.25
Portekiz	%38.60
Birleşik Krallık	%38.52
Macaristan	%38.50
İsveç	%37.85
Slovenya	%28.35
Çekya	%28.30
Estonya	%26.83
Polonya	%20.87
Slovakya	%16.97
Toplam Katılım Oranı	%45.47

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/, t.y.)

2.7. 2009 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

2009 yılındaki seçimlerden önce dünyada baş gösteren 2008 ekonomik krizinin¹² AB'ye birçok etkisi olmuştur. Bu bağlamda Lizbon Antlaşması ile birlikte ekonomik yönetişimde AP'nin ortak karar alma mekanizmasının güçlenmesiyle birlikte 2008

¹² 2008 Ekonomik krizinin temel sebeplerine bakıldığında ilk olarak 1929 yılında gerçekleşen Wall Street iflası sonrası yaşananlar örnek gösterilebilmektedir. Krizin üstesinden gelebilmek için 1933 yılında Glass-Steagall Kanunu çıkarılmıştır. Kanuna göre bankalar işlevlerine göre yatırım ve ticari bankası olarak ayrılmıştır. Ancak ABD'de yönetime Ronald Reagan'ın, Birleşik Krallık'ta ise Margaret Thatcher'ın gelmesi uygulanan politikaların yönünü değiştirmiştir. Neoliberal politikalara ağırlık veren iki yönetici de artan oranlı vergileri azaltmayı, devlete ait yapıların özelleştirilmesini sağlayarak serbest piyasayı yeniden teşvik etmişlerdir. Hatta kendi fikirlerini tüm dünyaya Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası aracılığıyla yayma girişimlerinde bulunmuşlardır. Böylece Reagan'dan sonra yönetime gelen Bill Clinton da Glass-Steagall Kanunu'nu tamamen yürürlükten kaldırmıştır. Sonuç olarak bankalar arasındaki ayrım ortadan kalkmış ve bankalar fazladan risk alarak kaldıraç oranlarını yükseltmişlerdir. Geri ödeme yapması imkansız durumda olan bireylere bile verilen yüksek faizli konut kredileri adeta finansal spekülasyona bağlı bir balonun şişmesi gibi tüm dünyayı etkisi altına almıştır. ABD'de Lehman Brothers ve Bear Sterns gibi bankalar iflas bayraklarını çekmişlerdir. Kaldıraç oranını fazla yükseltmeyen Kanada hariç genel olarak AB ülkeleri ve ABD ile birlikte tüm dünya krizden etkilenmiş, ancak bu krizin faturasını kamu harcamalarının kısıtlanması ve kemer sıkma politikaları ile beraber artan işsizlik sorunuyla mücadele eden vatandaşlar daha fazla ödemiştir (Brazier, 2019: 163-168). 2008 krizi AB'nin gerçekte neo liberal politikalarla yürütüldüğünü buna bağlı olarak demokratik yapıdan öte daha çok teknokratik yapıyı andırdığını ve AP'nin krizde etkisizleştirilmesine paralel olarak vatandaşların katılımından uzak bir demokrasi olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla AP içerisinde müzakereci demokrasinin varlığına şüpheyle bakılmıştır (Günar, 2021: 345-346).

ekonomik krizin sarsıcı etkilerinin önlenmesinde AP'ye önemli roller düşmüş, kararların etkili alınmasında katkı payının olduğu belirtilmiştir (Meissner ve Schoeller, 2019: 1080). Dolayısıyla AP, Komisyon'dan ekonomik yönetim ve ticaret politikasında rapor isteme hakkına sahip olarak kararların alındığı evreden itibaren dahil olabilme kapasitesiyle sadece yasama süreci değil ticaret konularında da önemli roller üstlenmiştir (Meissner ve Scholler, 2019: 1080). Mevcut sorunlarla yüzleşen AB vatandaşları 2009 yılında Tablo 14'e göre en fazla oyu EPP'den yana kullanmış, ikinci olarak merkez sol görüşteki sosyalistleri, üçüncü olarak ise liberalleri tercih etmiştir.

Tablo 14. 2009 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Avrupa Halk Partisi (Group of the European People's Party/EPP)	265	%36.01
Avrupa Parlamentosu'nda Sosyalistlerin ve Demokratların İlerici İttifakı Grubu (Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament/S&D)	184	%25.00
Avrupa için Liberaller ve Demokratlar İttifakı Grubu (Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe/ALDE)	84	%11.41
Yeşiller Grubu/Avrupa Serbest İttifakı (Group of the Greens/European Free Alliance/Greens/EFA)	55	%7.47
Avrupa Muhafazakarlar ve Reformistler Grubu (European Conservatives and Reformists Group/ECR)	54	%7.34
Avrupa Birleşik Konfederal Solu/Nordik Yeşil Sol (Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left/GUE/NGL)	35	%4.76
Avrupa Özgürlük ve Demokrasi Grubu (Europe of freedom and democracy Group/EFD)	32	%4.35
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/NI)	27	%3.67

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2009-2014/constitutive-session/_t.y)

Tablo 15'e bakıldığında Danimarka'nın bir önceki seçimlere göre katılımındaki oranının arttığı söylenebilmektedir. Ayrıca yeni üyelerin kabulü ile (Bulgaristan ve

Romanya) daha da genişlemelerine rağmen toplam katılımın %42.97'ye düştüğü gözlenmiştir.

Tablo 15. Üye Ülkelerin 2009 Yılına Göre Katılım Oranları

Ülkeler	2009
Lüksemburg	%90.76
Belçika	%90.39
Malta	%78.79
İtalya	%66.47
Danimarka	%59.54
Kıbrıs	%59.40
İrlanda	%58.64
Letonya	%53.70
Yunanistan	%52.54
Avusturya	%45.97
İsveç	%45.53
İspanya	%44.87
Estonya	%43.90
Almanya	%43.27
Fransa	%40.63
Bulgaristan	%38.99
Finlandiya	%38.60
Portekiz	%36.77
Hollanda	%36.75
Macaristan	%36.31
Birleşik Krallık	%34.70
Slovenya	%28.37
Çekya	%28.22
Romanya	%27.67
Polonya	%24.23
Litvanya	%20.98
Slovakya	%19.64
Toplam Katılım Oranı	%42.97

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/, t.y.)

2.8. 2014 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

2014 seçimlerine bakıldığında AB'ye kuşku duyan parti gruplarının yükselişe geçtiği ve yabancı düşmanlığının giderek arttığı gözlenmiştir (Aras, 2017: 18). Bu bağlamda AB'ye karşı olan tarafların AP içinde oylarını arttırmaları kaleyi içten fethetme yöntemi olarak açıklanabilmektedir. Bu partilerin oy oranlarının artmasının nedenleri arasında ekonomik krizin devam eden etkileri, 2010 yılı itibariyle patlak veren Arap Baharı sonrası yaşanan göç hareketleri AB vatandaşlarının dışarıya karşı "öteki" olarak davranması örnek gösterilebilmektedir (Aras, 2017: 23-24).

2014 parlamento seçimlerinde yetki ikamesi¹³ (subsidiarity) hususundan bahsedilmesi, seçimlerin analizini güçlendirecektir. Bu bağlamda şuana kadar "Turuncu Kart" uygulaması hiç gerçekleşmemiş olsa da "Sarı Kart" uygulaması AB tarihinde üç kez uygulanmıştır. İlk kez 2012 yılında ev içi çalışmaları ve grev hakları için uygulanmış, 2013 yılında Komisyon'un bağımsız bir Avrupa savcılık ofisi oluşturmak için başlattığı girişime ve son olarak 2016 yılında Komisyon'un işçi ilanına ilişkin direktifin gözden geçirilmesi önerisine "Sarı Kart" verilmiştir. Komisyon ise 2012 yılında yaşanan olayda tasarıyı geri çekmiş, ancak son iki olayda yaşananlarda ihlal yapılmadığı gerekçesiyle tasarılarında herhangi bir değişiklikte bulunmamıştır (Viola, 2019: 4). AP üyeleri vatandaşlarının üye ülkelerinin ulusal parlamenterlerini daha yakından takip etmesi ve onlara daha fazla güvenmesi varsayımlarından yola çıkılarak AP üyelerinin ulusal parlamenterlerle yakın işbirliğinde olmak istemesi yaşanan olaylara sebep olarak

¹³ Yetki ikamesi AB için söz konusu bazı durumlarda üye devletlerin kendi yerel alanlarındaki kararların alınmasında çözümsüzlük yaşaması halinde AB'nin devreye girmesini tanımlamaktadır. Bu bağlamda ABA'nın madde 5 üçüncü bendinde öngörülen durumlarda yetki ikamesinin AB düzeyinde mi yoksa yerel düzeyde mi uygulanabilmesi için hem katmanlı yetki ilkesi hem de orantılılık ilkesi benimsenmiştir. Lizbon Antlaşması'nda ABA'nın madde 5 üçüncü bendine iki protokol daha eklenmiş ve Protokol 1, daha çok ulusal parlamentoların rollerine odaklanırken, Protokol 2 ise katmanlı yetki ikamesi ve orantılılık ilkelerine odaklanmıştır. Böylece erken uyarı mekanizması ile AB mevzuatı hususunda ulusal parlamentolara daha kolay bilgi ulaştırma amacı hedeflenmiştir. Erken uyarı mekanizması ile Komisyon yasa tasarısını üye devletlerin ulusal parlamentolarına teklifi incelemeleri sekiz hafta süre içinde sunar ve her bir ulusal parlamentonun iki oyu (iki meclisli ülkelerin bir oyu vardır) vardır. Eğer ulusal parlamentolar tasarıya üçte bir oy oranıyla karşı olduklarını açıklarlarsa Komisyon tasarıyı geri çekme zorunluluğu olmamakla birlikte tekrardan gözden geçirir ve literatürde bu duruma "Sarı Kart" denilmektedir. Eğer gerekçeli görüşler oyların çoğunluğunu temsil ettiği durumlarda ise AB'nin olağan yasama prosedürü kapsamına girer ve Komisyon teklifi yeniden gözden geçirip değiştirmeli aksi takdirde kararını gerekçelendirmelidir. Literatürde bu duruma "Turuncu Kart" denilmektedir (Lopatka, 2019: 26-28).

gösterilebilmektedir (Viola, 2021: 2). Dolayısıyla yetki ikamesi süreçlerinde yaşananlar ulusal parlamentoların etkisinin hala yüksek olduğunu göstermiştir.

Tablo 16. 2014 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Avrupa Halk Partisi (Group of the European People's Party/EPP)	221	%29.43
Avrupa Parlamentosu'nda Sosyalistlerin ve Demokratların İlerici İttifakı Grubu (Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament/S&D)	191	%25.43
Avrupa Muhafazakarlar ve Reformistler Grubu (European Conservatives and Reformists Group/ECR)	70	%9.32
Avrupa için Liberaller ve Demokratlar İttifakı Grubu (Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe/ALDE)	67	%8.92
Avrupa Birleşik Konfederal Solu/Nordik Yeşil Sol (Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left/GUE/NGL)	52	%6.92
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/NI)	52	%6.92
Yeşiller Grubu/Avrupa Serbest İttifakı (Group of the Greens/European Free Alliance/Greens/EFA)	50	%6.66
Avrupa Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Grubu (Europe of Freedom and Direct Democracy Group/EFDD)	48	%6.39

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2014-2019/constitutive-session/, t.y.)

Tablo 16.'ya bakıldığında AP içinde yer alan EEP'nin ve S&D'nin düşüşe geçerken ECR'nin oy oranlarını arttırdığı gözlenebilmektedir. Tablo 17. incelendiğinde diğer seçimlerde olduğu gibi Belçika ve Lüksemburg'un sırasıyla %89.64 ve %85.55 oy oranlarıyla yüksek bir katılımı ellerinde tuttukları söylenebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken mesele Birliğe sonradan dahil olan Malta ve Yunanistan'ın kurucu üyelere nazaran daha fazla oy kullandıklarının altının çizilmesidir. Bu sebeple AB'ye sonradan üye olan düşük gelirli ülkelerden katılımı yüksek olanların AP'den

beklentilerinin yüksek olduğu öne sürülebilmekte, bu ülkelerin vatandaşlarının kendi ülkelerindeki rahatsızlıkları burada gösterme çabası içerisinde oldukları izlenimi oluşmaktadır. Sonuç olarak bu dönemde yaşananlar göz önünde bulundurulduğunda vatandaşların hala ulusal parlamentolara daha çok güvendikleri ortadadır. Dolayısıyla 2014 seçimleri ve önceki seçimler düşünüldüğünde vatandaşlar ulusal parlamentolarının onlara sunduğu kamusal alana AP'nin sunduğu kamusal alandan ziyade daha fazla yanıt vermişlerdir.

Tablo 17. Üye Ülkelerin 2014 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları

Ülkeler	2014
Belçika	%89.64
Lüksemburg	%85.55
Malta	%74.80
Yunanistan	%59.97
İtalya	%57.22
Danimarka	%56.32
İrlanda	%52.44
İsveç	%51.07
Almanya	%48.10
Litvanya	%47.35
Avusturya	%45.39
Kıbrıs	%43.97
İspanya	%43.81
Fransa	%42.43
Finlandiya	%39.10
Hollanda	%37.32
Estonya	%36.52
Bulgaristan	%35.84
Birleşik Krallık	%35.60
Portekiz	%33.67
Romanya	%32.44
Letonya	%30.24
Macaristan	%28.97
Hırvatistan	%25.24
Slovenya	%24.55
Polonya	%23.83

Çekya	%18.20
Slovakya	%13.05
Toplam Katılım Oranı	%42.61

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/, t.y.)

2.9. 2019 PARLAMENTO SEÇİMLERİ ANALİZİ

2019 seçimlerinin önceki seçimlerin sorunlarıyla birlikte hesaba katılması ve son düzenlenen AP seçimleri olarak yer alması nedeniyle birçok bakımdan önemli bir seçim olduğu söylenebilmektedir. Üye ülkelerin kendi ulusal partilerinde yükselişe geçen aşırı sağcı partilerin varlığı, Brexit¹⁴ süreci 2019 seçimlerindeki oy oranlarına yansımıştır (Boyras, Güngörmez ve Kavukçu, 2019: 19). Tablo 18. incelendiğinde AP'nin iki büyük parti grupları olan EEP ve S&D'nin ilk sıralarda olduğu, ancak sağcı partilerin tekrardan yükselişte olduğu buna ek olarak çevreci olarak bilinen EFA'nın oy oranlarını yükselttiği gözlenmiştir.

Tablo 18. 2019 Yılında Seçilen AP Parti Gruplarının Oy Oranları

Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasi Gruplar	Avrupa Parlamentosu'nda kazanılan koltuk sayısı	Toplam oy oranı
Avrupa Halk Partisi (Group of the European People's Party/EPP)	182	%24.23
Avrupa Parlamentosu'nda Sosyalistlerin ve Demokratların İlerici İttifakı Grubu (Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament/S&D)	154	%20.51
Avrupa'yı Yenile (Renew Europe group/Renew Europe)	108	%14.38
Yeşiller Grubu/Avrupa Serbest İttifakı (Group of the Greens/European Free Alliance/Greens/EFA)	74	%9.85

¹⁴ Bilindiği üzere David Cameron ile gündeme gelen Brexit çıkmazı 23 Haziran 2016 yılında Birleşik Krallık genelinde yapılan referandum ile Birlikten çıkılmasını ifade etmek için kullanılmaktadır (Aras ve Günar, 2018: 94-96). Akabinde 14 Kasım 2018'de kabul edilen ayrılma belgesini Theresa May'in kabineden bir türlü geçirememesi sebebiyle halkın hükümete duyduğu güven krizleri May'in istifasıyla sonuçlanmıştır (Boyras, Güngörmez ve Kavukçu, 2019:19). Bu sebeple 2019 seçimlerine güven krizleriyle giren Birleşik Krallık'ın durumu ilgi çekicidir. Daha sonradan Başbakan Boris Johnson'un öncülüğünde 31 Ocak 2020'de resmi olarak ayrılmasıyla sonuçlanan Brexit süreciyle beraber Birleşik Krallık, AP içindeki koltuk sayısını kaybederek AB'ye veda etmiştir (DW, 2020). Dolayısıyla Birleşik Krallık sınırları içinde yaşayan vatandaşlar ulus üstü siyasi kamusal alanda kendilerini temsil eden parlamento üyeleriyle birlikte AP'nin sesi olma hakkından mahrum bırakılmışlardır.

Kimlik ve Demokrasi (Identity and Democracy/ID)	73	%9.72
Avrupa Muhafazakarlar ve Reformistler Grubu (European Conservatives and Reformists Group/ECR)	62	%8.26
Bağımsız Üyeler (Non-attached Members/NI)	57	%7.59
Avrupa Birleşik Konfederal Solu/Nordik Yeşil Sol (Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left/GUE/NGL)	41	%5.46

Kaynak: www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2019-2024/, t.y.)

Tablo 19 incelendiğinde karşımıza ilk defa önceki seçimlere nazaran katılımın arttığı gözlenmektedir. Bu duruma gençlerin sandık başına gitme oranlarının yükseldiği örnek gösterilebilmektedir (Akşemsettinoglu, 2020: 178). Dahası Yeşiller Grubu'na destek verenin gençler olduğu düşünüldüğünde AP'nin siyasi kamusal alanına gençlerin yönelmesi AP için önemli bir mihenk taşı niteliğindedir. Ancak bütün seçimler incelendiğinde katılımın ortalamanın altı ya da ortalamaya yakın (%40-50 civarı) bir seyir izlediği ve yüksek olmadığı sonucuna varılmaktadır. Bu sebeple AP içindeki katılımın genel anlamda düşük kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla doğrudan seçimlerin yapıldığı ilk yıldan beri üye ülkelerin hepsinin AP'ye yönelik tutumlarındaki farklılar kurumun ulus-üstü yapısının sorgulandığı sonucuna varılabilir.

Tablo 19. Üye Ülkelerin 2019 Yılı Seçimlerine Göre Katılım Oranları

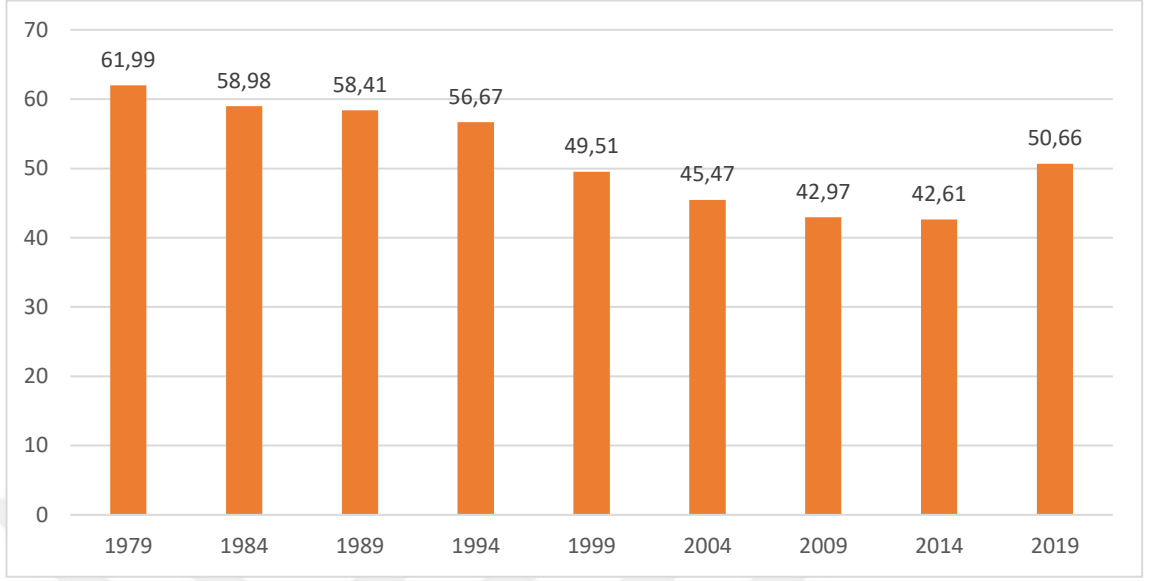
Ülkeler	2019
Belçika	%88.47
Lüksemburg	%84.24
Malta	%72.70
Danimarka	%66.08
Almanya	%61.38
İspanya	%60.73
Avusturya	%59.80
Yunanistan	%58.69
İsveç	%55.27
İtalya	%54.50
Litvanya	%53.48
Romanya	%51.20

Fransa	%50.12
İrlanda	%49.70
Polonya	%45.68
Kıbrıs	%44.99
Macaristan	%43.36
Hollanda	%41.93
Finlandiya	%40.80
Estonya	%37.60
Birleşik Krallık	%37.18
Letonya	%33.53
Bulgaristan	%32.64
Portekiz	%30.75
Hırvatistan	%29.85
Slovenya	%28.89
Çekya	%28.72
Slovakya	%22.74
Toplam Katılım Oranı	%50.66

Kaynak: (www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/, t.y.)

3. AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİNE OLAN DÜŞÜK KATILIMDA KAMUSAL ALAN ETKİSİ VE DEMOKRASİ AÇIĞI KORELASYON İLİŞKİSİ

AP'nin demokrasi talebinde bulunan üye devlet hükümetlerine, siyasi gruplara, özel sivil toplum kuruluşlarına, birliğin sınırları içindeki bütün vatandaşlara ya da üçüncü üye ülke vatandaşlarına tam manada demokrasi arzı sunabilen bir AB kurumu olup olmadığı yoruma açık ve geniş perspektifle değerlendirilebilecek bir tartışma konusudur. Katılımın düşüklüğü hesaba katıldığında demokrasi açığının olduğunu öne süren taraflara göre AP müzakere ve seçim konularında demokratik açıdan zayıftır. Grafik 1. incelendiğinde seçimlerin ilk yapıldığı tarihten bu yana katılımın zamanla azaldığı bu çalışmada söylenebilmektedir. Çünkü ilk seçimlerden bu yana katılım oranları incelendiğinde, zamanla 2019 AP seçimleri hariç genel bir düşüş gözlenmektedir. Bu tez bütün AP seçimlerini analiz etmesinden mütevellit genel atmosferi araştırmaktadır. Dolayısıyla 2019 seçimlerindeki artış önümüzdeki seçimlerin henüz gerçekleşmemiş olması sebebiyle çalışmanın içinde istisna olarak değerlendirilebilmektedir.

Grafik 1. Yıllara Göre AP Seçimlerine Olan Katılım Yüzdeleeri

Kaynak: (<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/>, t.y.)

AP içinde yaşanan demokrasi açığı tartışmalarında kimi araştırmacılara göre ulusal parlamentoların etkisinin hala devam etmesi, AP'deki parti gruplarının siyasi yozlaşma, hesap verilebilirliğin görece düşük kalması ve buna bağlı olarak vatandaşların gerçekte ne kadar temsil edilebildiğinin sorgulanmasıdır, dolayısıyla Avrupa'nın demokrasiyi en iyi şekilde temsil ettiği örneklemesinin bir tür sahtekarlığa dönüştüğünü, seçmenler ve partiler arasında ya da özel ve kamusal alanda birbirine geçmiş sivil toplum ve üye devletlerin birliğe dair inancının kırılmasına sebebiyet vererek AB karşıtı söylemlerin artmasına imkan tanımıştır (de Beus, 2001: 285). AP'ye bu açıdan bakıldığında seçmenlerin mağduriyetinin haklılığı göz önünde bulundurulsa da meseleye çift taraflı bakıldığında vatandaşlığın tanımının bir kez daha yapılması gerekliliği konuya açıklık getirecektir.

Vatandaşlık, bireyleri korumaya yönelik devletlerin oluşturduğu yasalardan ve haklardan yararlanan öznelerin hem hakkı hem de sorumluluğunu kapsamaktadır. Bu bağlamda oy kullanma hakkı bireyin en nihayetinde kamusal alanda kendini gösterebilmesi açısından ehemmiyet taşımaktadır. Ancak oy kullanma hakkı tarihte sanıldığı kadar kolay kazanılmamış, özellikle kadınların daha çok mücadele vermesi gerektiği gözlenmiştir. Birleşik Krallık'ta 1832 yılında çıkarılan seçim reformu daha fazla erkeğin oy kullanmasını sağlasa da kadınlar dışarıda bırakılmıştır. 1869 yılına gelindiğinde Elizabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony'un kurdukları "*Revolution*"

sayesinde Wyoming eyaleti ilk defa kadınların da oy kullanabildiği yer olmuş, daha sonradan Yeni Zelenda’da da uygulamaya başlanmıştır (Brazier, 2019: 133-134). Dolayısıyla yıllar süren mücadele ile birlikte kadınlar¹⁵ seçimlerde erkeklerle eşit muamele görmek için kendi haklarını kazanmış ve seçimlerde kamusal alana dahil olmuşlardır.

Madalyonun diğer yüzüne bakıldığında Thomas Humphrey Marshall’ın ortaya attığı vatandaşların oy verme sorumluluğu bilinci esefle önemlidir (Benhabib, 2018: 154-155). Oy vermek bu bağlamda sorumluluk işlevi yükleyerek bireylerin siyasi kamusal alanda tartışabilme, olaylara çözüm sunabilme, siyasi bilinci besleyebilme gibi dinamikleri tetiklemektedir. Bu sebeple AP’deki yıllara göre gözlemlenen düşüşte katılımı vatandaşların sorumluluk bilincinin bir nebze eksik kaldığı olgusu da vatandaşlara yönelik bir eleştiri olarak yöneltilebilir. Böylece soruna iki taraftan bakıldığında AP seçimlerine yönelik düşük katılımın nedenlerine tarafsız bir tutumla yaklaşılabilir. Ayrıca vatandaşlık sorunlarına ilişkin evrensel insan hakları ve vatandaşlıktan çıkarma meseleleri ile ilgili konularda çalışmalarını sürdüren Seyla Benhabib’e göre AB sadece kendi üye devlet vatandaşlarını koruması ve üçüncü ülke vatandaşlarına siyasi kamusal alan yaratmaması noktasında da eleştirilmektedir (Benhabib, 2018: 154-155).

Tablo 20. 2009 AP Seçimlerine Katılan Vatandaşların Oy Verme Sebepleri

SEBEPLER	ORANLAR
Daima oy kullandığım için.	%40
Bir vatandaş olarak oy vermek görevim olduğu için.	%47
Kendime yakın bulduğum siyasi partileri desteklemek için.	%24
AB’yi desteklediğim için.	%16
Kendimi Avrupalı ya da Avrupa vatandaşı olarak görüyorum.	%13
Seçim sonuçlarını değiştireceğime olan inancımdan dolayı oy kullanıyorum.	%19
Hoşnutsuzluğumu dile getirmek için.	%11
Ulusal hükümetimi onaylamadığımı göstermek için.	%5
Ulusal hükümetimin yanında olmak için.	%9
AB’den hoşnut olmadığımı dile getirmek için.	%2

¹⁵ Kadınların oy kullanması konusunda önemli araştırmaları bulunan Marry Wolstonecraft, özellikle siyasal ve sivil alanların dışına atılan kadınların topluma kazandırılması gerektiğinin altını çizmiştir. Daha çok ev işleri yapması beklenen kadınların siyasi haklarının olduğunu belirtmiş ve kamusal alanda itibar görmelerinin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Wollstonecraft, 2020: 250).

Avrupa meselelerine ilgi duyduğum için.	%5
AB'nin günlük hayatımızda oynadığı role olan inancımın dolayı oy kullanırım.	%6
Avrupa Komisyonu başkanı seçimine etki etmek için.	-
Yapılan seçim kampanyalarından bilgilendirilip oy kullanma ihtiyacı hissettim.	%5
Oy vermek zorunlu olduğu için.	%2
Diğer sebepler	%1
Bilmiyorum.	%1

Kaynak: European Parliament, “2014 post-election survey European Elections 2014 Analytical Overview”

Tablo 20. incelendiğinde oy kullanan vatandaşların neredeyse yarısının seçimleri bir görev olarak gördüğü, diğer yarısının ise konuyla ilgili çeşitli şikayetlerini dile getirme ihtiyacı taşıdığı söylenebilir.

Tablo 21. 2009 AP Seçimlerine Katılmayan Vatandaşların Oy Vermeme Sebepleri

SEBEPLER	ORANLAR
Seçim zamanı sağlık problemlerim vardı.	%7
Tatildeydim.	%10
Herhangi bir işle meşguldüm.	%10
Boş zamanımı seçime harcamak yerine ailemle geçirmek istedim.	%5
Oy kartının kaydı ya da oy kartıyla ilgili başka sorunlarla uğraşmak istemedim.	%3
Genel olarak politikaya duyduğum güvensizlik ve memnuniyetsizlik	%28
Politikayla ilgilenmiyorum.	%17
Avrupa meseleleriyle ilgilenmiyorum.	%9
Bir kurum olarak AP'den genel olarak memnun değilim.	%8
AB'ye karşıyım.	%4
AP seçimleri hakkında bir bilgiye sahip değilim.	%10
Oy vermenin seçim sonuçlarını değiştireceğine inanmıyorum.	%17
Ya çok nadir oy kullanırım ya da hiç kullanmam.	%10
Seçimlerin nerede yapılacağını bilmiyorum.	%2
Seçim kampanyalarının kamu tartışmalarına kapalı olduğunu düşünüyorum.	%6
Diğer sebepler	%6
Bilmiyorum.	%3

Kaynak: European Parliament, “2014 post-election survey European Elections 2014 Analytical Overview”

Tablo 21. incelendiğinde ise oy vermeyen vatandaşların daha çok politikaya duyduğu güvensizlik, ilgisizlik ve seçimlerde oy kullanmanın sonuçları değiştirmeyeceğine duyduğu inanç gelmektedir. Daha sonra ise çeşitli sebeplere bakıldığında genel olarak seçimlere zaman harcamak yerine başka şeylerle meşgul olma,

insani sorunlar gelse de vatandaşların az bir kısmının seçim kampanyalarında kamu tartışmalarının yokluğuna dair inancı ilgi çekicidir.

Tablo 22. 2014 AP Seçimlerine Katılan Vatandaşların Oy Verme Sebepleri

SEBEPLER	ORANLAR
Daima oy kullandığım için.	%41
Bir vatandaş olarak oy vermek görevim olduğu için.	%41
Kendime yakın bulduğum siyasi partileri desteklemek için.	%22
AB'yi desteklediğim için.	%14
Kendimi Avrupalı ya da Avrupa vatandaşı olarak görüyorum.	%13
Seçim sonuçlarını değiştireceğime olan inancımın dolayı oy kullanıyorum.	%12
Hoşnutsuzluğumu dile getirmek için.	%11
Ulusal hükümetimi onaylamadığımı göstermek için.	%10
Ulusal hükümetimin yanında olmak için.	%9
AB'den hoşnut olmadığımı dile getirmek için.	%7
Avrupa meselelerine ilgi duyduğum için.	%6
AB'nin günlük hayatımızda oynadığı role olan inancımın dolayı oy kullanırım.	%6
Avrupa Komisyonu başkanı seçimine etki etmek için.	%5
Yapılan seçim kampanyalarından bilgilenip oy kullanma ihtiyacı hissettim.	%4
Oy vermek zorunlu olduğu için.	%2
Diğer sebepler	%3
Bilmiyorum.	%0

Kaynak: European Parliament, “2014 post-election survey European Elections 2014 Analytical Overview”

Tablo 22. incelendiğinde 2014 yılındaki AP seçimlerinin 2009 yılındaki AP seçimleriyle hemen hemen aynı sebepleri kapsadığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Oy kullanan vatandaşların büyük çoğunluğu oy vermenin sorumluluğuna dair inançla hareket etmiştir.

Tablo 23. 2014 AP Seçimlerine Katılmayan Vatandaşların Oy Vermeme Sebepleri

SEBEPLER	ORANLAR
Seçim zamanı sağlık problemlerim vardı.	%7
Tatildeydim.	%10
Herhangi bir işle meşguldüm.	%13
Boş zamanımı seçime harcamak yerine ailemle geçirmek istedim.	%6
Oy kartının kaydı ya da oy kartıyla ilgili başka sorunlarla uğraşmak istemedim.	%4
Genel olarak politikaya duyduğum güvensizlik ve memnuniyetsizlik	%23
Politikayla ilgilenmiyorum.	%19

Avrupa meseleleriyle ilgilenmiyorum.	%10
Bir kurum olarak AP'den genel olarak memnun değilim.	%8
AB'ye karşıyım.	%3
AP seçimleri hakkında bir bilgiye sahip değilim.	%7
Oy vermenin seçim sonuçlarını değiştireceğine inanmıyorum.	%14
Ya çok nadir oy kullanırım ya da hiç kullanmam.	%10
Seçimlerin nerede yapılacağını bilmiyorum.	%2
Seçim kampanyalarının kamu tartışmalarına kapalı olduğunu düşünüyorum.	%3
Diğer sebepler	%7
Bilmiyorum.	%2

Kaynak: European Parliament, “2014 post-election survey European Elections 2014 Analytical Overview”

Tablo 23. incelendiğinde ise bir önceki 2009 seçimlerine kıyasla benzerlik kurulabildiği söylenebilmektedir. 2014 AP seçimlerinde oy vermeyen vatandaşların sebepleri daha çok politikaya duyulan güvensizlik, bilgisizlik ve ilgisizlik olarak belirtilmiştir.

Tablo 24. 2019 AP Seçimlerine Katılan Vatandaşların Oy Verme Sebepleri

SEBEPLER	ORANLAR
Daima oy kullandığım için.	%28
Bir vatandaş olarak oy vermek görevim olduğu için.	%44
Kendime yakın bulduğum siyasi partileri desteklemek için.	%21
AB'yi desteklediğim için.	%22
Kendimi Avrupalı ya da Avrupa vatandaşı olarak görüyorum.	%26
Seçim sonuçlarını değiştireceğime olan inancımdan dolayı oy kullanıyorum.	%23
Hoşnutsuzluğumu dile getirmek için.	%14
Ulusal hükümetimi onaylamadığımı göstermek için.	%17
Ulusal hükümetimin yanında olmak için.	%18
AB'den hoşnut olmadığımı dile getirmek için.	%14
Adayımı desteklemek için.	%14
Avrupa Komisyonu başkanı seçimine etki etmek için.	%10
Yapılan seçim kampanyalarından bilgilenip oy kullanma ihtiyacı hissettim.	%6
Hiçbiri.	%11
Diğer sebepler	%4
Bilmiyorum.	%2

Kaynak: European Parliament, “Closer to the Citizen, Closer to the Ballot Eurobarometer Survey 91.1 of the European Parliament A Public Opinion Monitoring Study”, 2019: 49.

Tablo 24. incelendiğinde önceki seçimlerde olduğu gibi vatandaşların daha çok oy vermeyi sorumluluk olarak görmesi listenin başında gelmektedir. Ancak diğer

sebeplere bakıldığında örneğin seçim kampanyalarından bilgilenererek seçime katılma oranı önceki seçimlerde olduğu gibi düşük bir orandadır. Bu sebeple vatandaşların seçim kampanyalarından verimli bir geri dönüş alamadığı söylenebilir.

Tablo 25. 2019 AP Seçimlerine Katılmayan Vatandaşların Oy Vermeme Sebepleri

SEBEPLER	ORANLAR
Boş zamanım yok ya da meşgul olduğum şeyler benim için oy vermekten daha önemli.	%11
Politik sisteme duyduğum güvensizlik.	%30
Politikayla ilgilenmiyorum.	%15
AP'nin vatandaşların sorunlarıyla yeteri kadar ilgilendiğine inanmıyorum.	%23
AB'ye karşıyım.	%6
AP seçimleri hakkında yeterince bilgilendirilmedim.	%19
Oy vermenin seçim sonuçlarını değiştireceğine inanmıyorum.	%33
Seçimlerin nerede yapılacağını bilmiyorum.	%6
Hiçbiri.	%30
Genel olarak seçimlerde oy kullanmam.	%8
Diğer sebepler	%7
Bilmiyorum.	%4
AP'nin oynadığı rol ile ilgili yeteri kadar bilgiye sahip değilim.	%19

Kaynak: European Parliament, “Closer to the Citizen, Closer to the Ballot Eurobarometer Survey 91.1 of the European Parliament A Public Opinion Monitoring Study”, 2019: 53.

Tablo 25. incelendiğinde 2019 yılında gerçekleştirilen seçimlerde oy kullanmayan vatandaşların cevapları genel olarak ilgisizlik, güven, bilgisizlik ve seçim sonuçlarının değişeceğine dair inançsızlığı gösterilebilmektedir. Bu bağlamda vatandaşların oy kullanmama sebeplerine genel çerçeveden bakıldığında vatandaşların kamusal tartışmaların içinde ne kadar aktif olabildiklerini sorgulatmaktadır. Çünkü hem vatandaşlar nezdinde hem de gerek AP'nin içindeki siyasi parti grupları nezdinde incelendiğinde müzakerelerin etkili olabilmesi adına verimli tartışmaların olabileceği bir kamusal alana ihtiyacın olduğu iddia edilebilir niteliktedir.

Konuyu Habermas'ın siyasi kamusal alanı ile birleştirdiğimizde ise ortaya ilginç bakış açıları çıkmaktadır. Bu tartışma konularıyla birlikte Habermas'ın siyasi kamusal alan tanımından yola çıkılarak varılan sorun ise AP içinde demokrasi açığının var olduğudur. Siyasi kamusal alan ister ulus devlet temelli ister ulus üstü olsun rasyonel eleştiri yapabilen öznelerin varlığına muhtaçtır. Fakat ulus üstü özellik taşıması bakımından AP siyasi kamusal alanda daha önemlidir. Çünkü Habermas'a göre uluslararası bir kurumun bürokratik engelleri bulunmaktadır ve AB'nin bürokratik

niteliği sebebiyle karar almada demokrasi açığına yol açmaktadır (Habermas, 2002: 29). Rasyonel eleştiri yapabilme yetkisinin ortadan kaybolması ise demokrasi açığının önemli sebeplerinden biri olarak görülebilmektedir. Bu sebeple ulus üstü siyasi kamusal alan olarak benzersiz yapıdaki AP seçimlerine katılımın düşüklüğü demokrasi açığı ile yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla AP'nin demokrasi açığı sorunu yetersiz bir siyasi kamusal alana imkan tanınması ölçüsünde AB'nin etkili işleyişine gölge ederek kurumlar arası ilişkilerde ve AB'nin bütün siyasi kamusal alanlarını işlevsiz hale getirme noktasında AB'yi önemli bir çıkmaza sürüklemektedir.

4. AVRUPA PARLAMENTOSU SEÇİMLERİNİN KAMUSAL ALAN İÇİNDE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ PARADİGMASIYLA İNCELENMESİ

AP seçimleri ele alınırken AP'nin işleyişindeki demokratik süreçlerden bahsetmek yararlı olacaktır. İlk olarak müzakereci demokrasiyle kastedilen mana vatandaşlar ve parti grupları arasında gerçekleşen iletişimin demokratik bir arenada müzakereci bir tutumla tartışılmasını ima ederek nihai olarak siyasi kurumlar tarafından karara bağlanmasını ifade etmektedir (Crespy, 2014: 82). Habermas'ın müzakereci demokrasi ile açıklamaya çalıştığı anlam ise haksız politikaları önleyici alternatif görüşlerin beslenmesi ve bireyler arasında eşit ve özgür bir ortamın inşa edilerek temeli sağlam argümantasyonlarla bir diğer ifadeyle savlarla tartışmaya girilmesidir (Wiklund, 2005: 285). Ancak bu şekilde gerçekleştirilen tartışmalar ile müzakereci demokrasinin güçlü etkisinden bahsetmek mümkün olabilmektedir. Böylelikle müzakereci argümanlar sağlam örgütlenmelere yol açarak parlamentonun güçlü inşası ile Avrupa'nın kamusal alanını oluşturabilir ve vatandaşların kamusal yolla müzakereci bir tutum izleyerek demokrasinin gelişmesine katkıda bulunabilirler (Bohman, 2004: 316).

2019 yılına kadar AP seçimleri incelendiğinde azalan bir katılım AP'nin meşruiyetini tehlikeye atmaktadır (Crespy, 2014:82). Dahası AB içinde yönetişimden bahsedildiğinde demokratik süreçlerin teknokratik doğası nedeniyle elit tabanlı diyalogların ön planda tutulduğu müzakereci bir demokrasi anlaşılmalıdır (Crespy, 2014: 82). Habermas demokratik elitizmin önüne geçebilmek amacıyla kamusal iletişimin müzakereye dayalı olması gerektiğini savunmuş iradeye dayalı halkın güçlü iletişiminin

gerekliliği üzerinde durmuştur (Habermas, 2018: 49). Bu noktada tabandan gelen muhalif seslerin dışlanması AP içindeki müzakereci demokrasi anlayışını baltaladığı iddia edilebilir niteliktedir. Anlatılanlardan yola çıkıldığında AB vatandaşlarının düşük katılım gösterdiği AP'nin gerçek manada tam çalışır müzakere yeteneğinden dışlanmış bir siyasi kamusal alanı temsil ettiği söylenebilmektedir. Çünkü vatandaşların temsilinin giderek sorgulandığı seçimlerde AP'nin demokrasi açığını ortaya çıkararak siyasi kamusal alanın işlevsizleşmesine neden olmaktadır.

5. HABERMAS'IN ÇÖZÜM ÖNERİSİ: YÖNLENDİRİCİ ALENİYETTEN ELEŞTİREL ALENİYETE GEÇİŞ

Günümüzde siyasi partiler, hükümetler, kamu görevlileri, şirketler, özel kuruluşlar, kısacası bütün sosyal aktörler medyayı halkı etkilemek için etkili bir kanal olarak görmektedirler (Laursen ve Valentini, 2015: 27). Medyanın gücünün etkileyici rolü AP için de önemli bir araç olarak kullanılmasını sağlamaktadır. AP'nin medya gücünden bahsedildiğinde karşımıza beş farklı AP temelli kaynağın basın ile oluşturduğu bağlantı çıkmaktadır. İlk olarak AP başkanın basın servisi, ikincisi siyasi grupların basın büroları, üçüncüsü bireysel olarak açıklama veren parlamento üyeleri ve onların personelleri, dördüncüsü AP'nin bütün üye devletlerin başkentlerinde oluşturduğu bilgi ofisleri ve sonuncusu AP'nin merkezi olan Brüksel'deki basın ofisidir (Laursen ve Valentini, 2015: 32).

Tablo 26. Avrupa Parlamentosu'nun Medya Gücünü Kullanmasındaki İletişim Mantiğı

Profesyonel Roller	İlgi Alanları	Taktikler	Gerekli Bilgiler
Yayıcılık yapmak	AP'nin görünürlüğünü arttırmak	AP'nin manşet olabilmesi adına haberleri daha çekici hale getirmek	Medya mantığını doğru kullanabilme kapasitesi ve gündem olan haberlerin takibe alınması
	AP'nin imajını değiştirmek	AP'nin zaferini, gücünü ve etkisini vurgulamaya çalışmak	AB'nin üç büyük kurumlarını ve dahası AB'nin kurumsal çerçevesinin haberlerini takibe alabilmek
Tarafsız bilgi sağlamak	Haberi ilgi çekici hale getirerek gündemde tutmayı sağlamak ve haberin asıl kaynağının çekiciliğini korumak	Bilginin doğru, tarafsız ve güvenilir olmasını sağlamaya çalışmak	AP'deki siyasi süreçlerin takibi ile birlikte kamusal değerler arasındaki bağlantılardan yola çıkılarak sonuç odaklı yaklaşımlar

Kaynak: Laursen ve Velantini, 2015: 37.

Tablo 20'ye bakıldığında AP'nin medya gücünün kullanımında etkili çalışmalar yürüten basın sözcülerinin rolleri, ilgi alanları, taktikleri ve AP'nin reklamının daha iyi yapılabilmesi için gerekli olan bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkılarak AP'yi tanıtmada parti gruplarının ve parlamento üyelerinin stratejik bir yöntemle seçimlerde kullanılan taktikler aracılığıyla medyanın gücünü kullandıkları iddia edilebilir niteliktedir. Böylece vatandaşların duygu ve düşüncelerini ifade edebilme kabiliyetinin temsili olarak gösterildiği AP içindeki parti grupları, kamusal alan olarak vatandaşları belli bazı noktalarda manipüle ederek medyayı kullanmaktadırlar.

AP seçimlerine yönelik medyanın etkisine düşük katılım eklemlendiğinde her üye devletin ulusal medyasında AB ile ilgili haberlere değinilirken birtakım farklılıklara sahip olduğu gözlenmektedir. Kimi ülkelerde AP ile ilgili olan haberler manşet olabilirken kimi ülkelerde AP haberlerine yönelik ilgisiz kalınabilmektedir (Laursen ve Valentini, 2015: 31). Bu noktada AB içinde yer alan üye ülkelerin farklı ulusal devlet yapılanmalarının, kültürel değişkenliklerinin, oy verme yaşlarının, siyasete yönelik sorumluluk bilinçlerinin farklı olmaları nedeniyle birlik içerisinde etkili çalışan siyasi kamusal alanın zayıflığı göze çarpmaktadır (Machill, Beiler ve Fischer, 2006: 60). İlaveten vatandaşların seçimlerdeki oy kullanma ve oy kullanmama sebepleri incelendiğinde kampanyalardan verimli bilgi alamadığı da hesaba katıldığında söz konusu medyanın manipülatif etkisinin daha etkili olabileceği söylenebilir.

AP'nin günümüzde yetki ve sorumlulukları ilk kurulduğu zamanlara kıyasla artsa da AP'nin basında haber olabilmesi diğer kurumlara kıyasla daha az yer kaplamaktadır. Çünkü AP'nin basın konusu olabilmesi için genelde seçimlerin beklenmesi, vatandaşların AP hakkında bilgi sahibi olabilme kapasitesini etkilemektedir. Dahası seçim kampanyalarının kısa tutulması ve ulus-üstü siyasetin ulusal sorunların gündelik pratiklerine kurban edilmeleriyle birlikte vatandaşların AP'deki parti gruplarına yönelik ideolojik tutumları ve katkıları azalmaktadır (Gattermann, 2013: 437). Böylece vatandaşlar sadece parti gruplarının onlara sunduğu reklam kampanyaları ölçüsünde hareket etmekte ve düşük bir katılımı AP seçimlerinde yer almaktadırlar. Bu durum bizi Habermas'ın kamusal alan kavramını yeniden ele almamızı gerekli kılmaktadır. Çünkü çözüm buradadır.

Habermas'ın idealize ettiği siyasi kamusal alan perspektifinden bakıldığında vatandaşların AP içinde kamuoyu gücünün zayıflığı katılım oranlarına bakılarak anlaşılabilir. Eleştirel rasyonel tutumdan uzak bırakılan vatandaşlar AP içindeki katılıma düşük oranlarla dahil olabilmektedirler. Böylece vatandaşlar ulusal seçimlere kıyasla AP seçimlerini göz ardı edebilmekte AP'deki siyasi parti gruplarının siyaset yapma olgusunu kendi öz yaşamlarıyla ilgili olarak algılamadıklarını örtülü bir biçimde belirtmektedirler (Clark, 2014: 340).

AP içindeki seçimler incelendiğinde Habermas'ın siyasi kamusal alan kavramı birtakım yol çizelgeleri sunmaktadır. Bu çalışmanın ortaya attığı tez, AP seçmenin eleştirel ve rasyonel bir bilinçle oy kullanmadığı, dolayısıyla Avrupalı siyasi kültürel bilincin metalaştırılmasına sebebiyet verdiğidir. Habermas'ın *“Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü”* adlı eserinin 1962 yılında yazıldığı gerçeğı göz önünde bulundurulduğunda eserde geleceğe dair öngörölü bir yaklaşımın mevcut tasviri bulunduğu için (örneğin kitle iletişim araçlarına atfedilen önemli roller, sosyal devletin konumlanışındaki çarpıklıklar, bireylerin kültür tüketicilerine dönüşmeleri vs.) günümüz neoliberal politikalarının AP seçmeni üzerindeki etkisini açıklayabilmektedir. Bu bağlamda seçmen olarak herhangi bir AB vatandaşı neoliberal politikalar yüzünden bir nevi tüketici haline gelmiş, seçimlerde ortak bir siyasi eylem gerçekleştirme amacından ziyade pasif önelere dönüşerek partilerin onlara sunduğı hizmete tüketim mantığıyla cevap vermeye başlamışlardır (Han, 2020: 19-20). Bir diğeri ifadeyle mevcut iktisadi sistem içerisinde vatandaşlar ve siyasi partiler arasındaki diyaloglar siyasi olmaktan öte arz-talep döngüsündeki paradigmlar tasviriyle betimlenebilmektedir.

Habermas'ın aleniyet ilkesi ise tam da bu noktada AP'nin parti grupları ile vatandaşlar arasındaki bağlantıda önemle üzerinde durulması gereken bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Habermas seçim kampanyalarında kullanılan kitle iletişim araçları ve medyanın manipölasyonu konusunda bizlere vatandaşların kamusal alanda temsil edilebilmesinin ne derece etkili olabileceğı üzerinde sorularak sorarak vatandaşların yönlendirildiğı bir siyasi kamusal alan içerisinde bilinçsizce hareket ettiğini vurgulamıştır (Habermas, 2018: 54). Bu bağlamda aleniyet ilkesinin yönlendirici ve eleştirel olmak üzere ikiye ayrıldığını ve birbirleriyle devamlı rekabet halinde olduklarını öne süren Habermas'a göre vatandaşların rasyonel bir tutum sergileyebilmeleri ve

seçimlere katılımda öz benliklerini ifade edebilmeleri için eleştirel aleniyetin baskın gelmesi gerektiğini çözüm önerisi olarak sunmuştur (Habermas, 2018: 380-381). özüm olarak AP'deki parti gruplarının manipülatif tavır ve tutumlarından vazgeçmesi bireyler nezdinde eleştirel bilincin önünü açarak vatandaşların sorumluluk bilincini kuvvetlendirecek, halkın AB vatandaşı olarak ulus-ştü kimlikle hareket etmesini kolaylaştıracak ve ulus-ştü siyasi kamusal alanın benzersiz örneği olarak AP, dünya siyasetinde varlığını sürdürecektir.

SONUÇ

Habermas'ın kamusal alana bakış açısı kavramın beşeriyete dahil her alanı kapsadığını söylemek mümkündür. Ancak tezin temel amacı AP seçimlerine olan düşük katılımı açıklamak olduğu için Habermas'ın siyasi kamusal alan kavramı ile AP seçimlerinin analizinin yapılabileceği olgusu iddia edilebilir niteliktedir. Demokrasi açığı sorununu AB içinde başka açılardan almak da mümkündür. Bu bağlamda literatürde birçok çalışma mevcuttur. Ancak kamusal alan kavramı ile açıklamak kavramın literatürde daha fazla alanı besleyebilmesi adına, çalışma AP'deki düşük katılımı kamusal alan kavramı ile açıklamıştır. Habermas'ın kamusal alanı burjuvayı temel alarak onun değişimine odaklanmış, geçirdiği evrimleri incelemiştir. Habermas'a göre her yerde eleştirel ve özgür düşünceler tartışma ortamı bulursa bir tür kamusal alan oluşabilir. Bu bağlamda AP içindeki siyasi parti grupları ve genel olarak AP siyasi kamusal alan olarak nitelendirilebilir. Çalışma bu hipotez döngüsünde hareket ederek Habermas'ın kamusal alan kavramını incelemiş, AP'yi çok boyutlu ele almış ve son olarak AP'deki düşük katılımı kamusal alan kavramıyla açıklamaya çalışmıştır.

Tezin birinci bölümünde Habermas'ın kamusal alan kavramı açıklanarak hangi ilkeleri benimsediği üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Avrupa Parlamentosu'nun Avrupa Birliği içerisindeki gelişimi ele alınarak mevcut kurumsal yapı içerisinde Parlamento'ya ilişkin rollerin değerlendirilmesi ve Avrupa Parlamentosu'nun ulus-üstü bir yapı içerisinde demokrasiyi temsiline yönelik tartışmalara yer verilmiştir. Ulus-üstü ve kendine has (*sui generis*) bir yapı olan Avrupa Birliği'nde demokrasi kavramı her zaman tartışla gelmiş bu tartışmaların doruk noktası 2000'li yıllar olmuştur.

2000'li yıllar ile birlikte Avrupa Birliği içerisinde “Qua Vadis EU” “Avrupa Birliği Nereye Gidiyor” tartışmaları başlamış, bu tartışmalar Avrupa Birliği düzeyinde bir Anayasal metnin hazırlanma sürecine başlanmasına neden olmuş, 2005 yılında kabul edilen Anayasal Antlaşma metninin (Avrupa Birliği İçin bir Anayasa Teşkil Eden Antlaşma) Fransa ve Hollanda tarafından reddedilmesi AB'de siyasi bir kriz ardından ise 2009 yılında Lizbon Antlaşması'nın kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. AB bugün Lizbon Antlaşması olarak bilinen Antlaşma üzerinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda Lizbon Antlaşması'na kadar evrilen süreç işlenmiştir. Son bölümde ise Habermas'ın “kamusal alan” kavramı ile seçimlerdeki düşük katılımlı seçimler incelenmiştir ve

Avrupa Birliği için oldukça elzem yorumlamalarda bulunan Habermas'ın çözümlerinin uygulanması gerekliliği ispatlarla gözler önüne serilmiştir. Buna bağlı olarak çalışmada birtakım bulgulara ulaşılmıştır.

AP ilk olarak iktisadi, hukuki, tarihsel, sosyolojik açılardan incelenebilir. Çünkü AP'yi disiplinler arası ele almak hem AP'nin çok boyutlu incelenmesini sağlamış hem de Habermas'ın daha net anlaşılmasını olanaklı kılmıştır. Habermas kamusal kavramını nasıl disiplinlerarası incelediyse AP, ideolojik, tarihsel, sosyolojik, hukuki ve iktisadi boyutlarla incelenerek kamusal taşıyıp taşımadığı tartışılmıştır. İkinci olarak AP incelendiğinde sadece ulus üstü değil aynı zamanda hala ulusal tarafının da olduğu gözler önüne serilmiştir. Bu bağlamda parlamento üyelerinin iki kimlikli rolleri vatandaşlar üzerinde de bir çekince oluşumunu sağlamaktadır. AP'nin hem ulusal düzeyde hem de ulus üstü siyasi kamusal alanı temsil ettiği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla bu bulgulardan mütevellit AP'nin bir geçiş parlamentosu olduğu ulusal ve ulus üstü değişimi aynı anda yaşadığı ve evrildiği sonucuna ulaşılabilir. Üçüncü olarak AP'ye olan düşük katılım incelenmiştir. Bu sebeple demokrasi açığı gözle görülür düzeyde yüksektir.

Dördüncü olarak demokrasi açığında Habermas'ın yönlendirici aleniyet etkisi vatandaşlar üzerinde etkilidir. Vatandaşlar adeta siyasi partilerin onlara seçimde sunduğu hizmet nezdinde bilgilenebilmektedir ve kitle iletişim araçlarının yanlış kullanımıyla seçimdeki davranışları bu gidişattan etkilenmektedir. Beşinci olarak mevcut durumda AP'nin daha çok teknokratik bir yapıya sahip olduğu gerçeği de unutulmamalıdır. Bir diğer ifadeyle seçimlerin iki öznesi olan vatandaşlar ve partiler arasında kurulan bağın dolaylı olmasıdır. Dolaylı duruma neden olan ise elitlerin hala Avrupa sahnesinde çok etkili olması sebep olarak gösterilebilir. Bu biçimiyle müzakereci demokrasilerin yerine halkın gerçek bir katılımı yerine daha çok düşük katılımlı, teknokratik yöneticilerin elinde olan bir Avrupa profili görünümü çizmektedir. Son olarak ve bu çalışmanın varmak istediği sonucumuz ise vatandaşların seçimlere eleştirel rasyonel bir tutumda katılamadığı olgusudur. Bir diğer ifadeyle seçimlerde tarafsız bir biçimde müzakere edilerek verilmiş seçim kararlarından yoksun bir AP göze çarpmaktadır. Çözüm olarak Habermas'ın kamusal alan kavramına geri dönülüp eleştirel aleniyete geçiş yapılması elzemdir. Ayrıca vatandaşlara seçimlere katılımdaki sorumluluk bilincinin aşılması da mühim bir meseledir. Dolayısıyla seçimlerde hangi partiye oy vereceğini eleştirel ve rasyonel bir

tutumla dile getirebilen bireylerin varlığı ilk önce AP içinde vuku bulacak ve AP içindeki demokrasinin daha çok işlerlik kazanması sağlanacak, zamanla AB'nin diğer kurumlarını da besleyecektir.

KAYNAKÇA

- ABELES, M. (1993) "Political Anthropology of a Transnational Institution: The European Parliament", **French Politics & Society**, Volume 11, Issue 1, ss. 1-19.
- AKBABA, S. (2013) "Post-National Dimension in the European Union and Euroscepticism: The Case of Eurosceptic Party Groups in the European Parliament" Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi, A.B.E.**, İstanbul.
- AKŞEMSETTİNOĞLU, G. (2020) "Avrupa Parlamentosu Seçimlerinde 40 yıl:1979-2019", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21, Issue 1, ss. 163-185.
- AMIRADAKIS, M. J. (2019) "Habermas, Mass Communication Technology And The Future Of the Public Sphere", **South African Journal of Philosophy**, Volume 38, Issue 2, ss. 149-165.
- ARAS, İ. (2017) "2014 Avrupa Parlamentosu Seçimleri", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, ss. 1-32.
- ARAS, İ.; A. GÜNDAR (2018) "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, ss. 90-110.
- ATTINA, F. (1990) "The Voting Behaviour of the European Parliament Members and the Problem of the Europarties" **European Journal of Political Research**, Volume 18, ss. 551-579.
- Avrupa Tek Senedi**, Çeviren: Meltem Cansever, Eylül, İstanbul, İktisadi ve Kalkınma Vakfı:43, 1987.
- BAĞCI, M. (2010) "Avrupa Parlamentosu Seçimlerine Düşük Katılımın Nedenleri" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Bahçeşehir Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.
- BAYKAL, S. (2007) "Reform Antlaşması ve Getirdikleri: Kurumsal Yapı Çerçevesinde Genel Bir Değerlendirme", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, ss. 45.67.
- BENCHIMOL A. (2001) "The Cultural Politics Of The Habermasian Public Sphere: A Re-examination Of The Modernity/ Postmodernity Debate In Its National, Social And Political Contexts", **The European Legacy**, Volume 6, Issue 4, ss. 471-490.
- BENHABIB, S. (2018) **Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**, 4. bs., İstanbul, İletişim Yayınları.

- BENSON R. (2009) "Shaping The Public Sphere: Habermas And Beyond", **Am Soc**, Volume 40, ss. 175–197.
- BEREND, I. T. (2015) **20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi**, Çeviren: Serpil Çağlayan, 3. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- BERNSTEIN, S. (1948) "Saint Simon's Philosophy and History", **Science and Society**, Volume 12, Issue 1, ss. 82-96.
- BLANCO J. J. (2019) "The Evolution Of The Public Sphere", **Kybernetes** Volume 49, Issue 9, ss. 2201-2219.
- BOHMAN, J. (2004) "Expanding Dialogue: The Internet, The Public Sphere And Prospects For Transnational Democracy" **Democracy Online The Prospect For Political Renewal Through The Internet**, Ed.: Peter M. Shane, 1.bs., Routledge, 2004, ss. 131-155.
- BOTTOMORE, T. (2016) **Frankfurt Okulu ve Eleştirisi**, 2.bs. İstanbul, Say Yayınları.
- BOYRAZ, H. M., O. GÜNGÖRMEZ, F. O. KAVUKÇU (2019) "2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri", **SETA Yayınları**, Sayı 283, bs.: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul. ss. 7-33.
- BRAZIER, C. (2019) **Dünya Tarihi**, Çeviren: Kübra Kelebekoğlu, 2.bs., İstanbul, Sel Yayıncılık.
- BUSCHMAN, J. (2019) "The Public Sphere Without Democracy: Some Recent Work In LIS", **Journal Of Documentation**, Volume 76, Issue 3, ss. 769-783.
- Cambridge Dictionary**, (t.y.), "Çevrimiçi" <https://dictionary.cambridge.org/tr/> Erişim 02/06/2021
- CANAYAZ, M. (2015) "Voter Turnout in the 2009 European Elections: Media Coverage and Media Exposure as Explanatory Factors", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Sabancı Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.
- CANBOLAT, İ. S. (2011) **Avrupa Birliği ve Türkiye Uluslararası Sistemle Ortaklık**, 5. bs., Bursa, Alfa Aktüel Yayınları.
- CARCHEDI, G. (2009) **Başka Bir Avrupa İçin Avrupa'nın Ekonomik Bütünleşmesinin Sınıf Tahlili**, Çeviren: Mustafa Topal, İstanbul, Yordam Kitap.
- CASADO-ASENSIO J.; Z. LEFKOFRIDI (2011) "Representation In The European Union: Congruence Between Citizens And Elites In The European Parliament's Two-Level Setting", **Perspectives on European Politics and Society**, Volume 12, Issue 2, ss. 161-179.

- CASSEGARD, C. (2014) "Contestation And Bracketing: The Relation Between Public Space And The Public Sphere", **Environment and Planning D: Society and Space**, Volume 32, ss. 689 – 703.
- CHAMBERS, S. (2020) "Truth, Deliberative Democracy, And The Virtues Of Accuracy: Is Fake News Destroying The Public Sphere?", **Political Studies**, ss. 1 –17.
- CINI, M. (2019) "Institutional Change In The European Parliament: Balancing Legislative Ethics And Parliamentary Independence", **The Journal of Legislative Studies**, Volume 25, Issue 2, ss. 314-330.
- CLARK, N. (2014) "Explaining Low Turnout In European Elections: The Role Of Issue Salience And Institutional Perceptions In Elections To The European Parliament", **Journal of European Integration**, Volume 36, Issue 4, ss. 339-356.
- CLEMENS, E. S. (2010) "Democratization And Discourse: The Public Sphere And Comparative Historical Research", **Social Science History**, Volume 34, Issue 3, ss. 373-381.
- COULDRY, N.; T. DREHER (2007) "Globalization And The Public Sphere Exploring The Space Of Community Media İn Sydney", **Global Media and Communication**, Volume 3, Issue 1, ss. 79–100.
- CRESPY, A. (2014) "Deliberative Democracy And The Legitimacy Of The European Union:A Reappraisal Of Conflict", **Political Studies**, Volume 62, Issue S1, ss. 81–98.
- ÇINAR, M. U. (2017) "Rousseau ve Kant ile Avrupa’da Kalıcı Barışa ve Avrupa Birliği’ne Dair", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Volume 16, Issue 1, ss. 61-80.
- ÇULHA ZABCI, F. (1997) "Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi, S.B.E.**, Ankara.
- DAHLBERG, L. (2005) "The Habermasian Public Sphere: Taking Difference Seriously?", **Theory and Society**, Volume 34, ss. 111–136.
- DANN, P. (2003) "European Parliament and Executive Federalism: Approaching a Parliament in a Semi-Parliamentary Democracy", **European Law Journal**, Volume 9, Issue 5, ss. 549-574.
- DE BEUS, J. (2001) "Quasi-National European Identity And European Democracy", **Law and Philosophy**, Volume 20, Issue 3, ss. 283-311.
- DELLALOĞLU, B. F. (1997) "Toplumsal Yapının Yeniden Biçimlenmesi Habermas Üstüne Bir Araştırma", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Mimar Sinan Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.

- Devlet Planlama Teşkilatı (1993) **Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET)**, Ağustos, Ankara.
- DİNÇ, C.; B. KARATAŞ (2020) “Avrupa Entegrasyonu”, **Avrupa Birliği Kurumlar ve Politikalar**, Ed. C. Dinç, 1.bs., Ankara, Nobel, ss. 17-46.
- DOWNEY, J.; S. MIHELJ, T. KÖNIG (2012) “Comparing Public Spheres: Normative Models And Empirical Measurements”, **European Journal of Communication**, Volume 27, Issue 4, ss. 337 –353.
- DUELUND, P. (2010) “Jürgen Habermas, The Structural Transformation Of The Public Sphere: An Inquiry Into A Category Of Bourgeois Society”, **International Journal of Cultural Policy**, Volume 16, Issue 1, ss. 26-28.
- DW, 2020, “Çevrimiçi” <https://www.dw.com/tr/ve-saatler-kald%C4%B1-britanya-ayr%C4%B1%C4%B1yor/a-52209781> Erişim Tarihi 19/02/2020
- ECR PARTY, (t.y.), “Çevrimiçi” <https://ecrparty.eu/> Erişim 20/02/2020
- European Parliament, (t.y.), “Çevrimiçi” <https://www.europarl.europa.eu/portal/en> Erişim 18/02/2020
- European Parliament, (t.y.), “Çevrimiçi” http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2014/post/post_2014_survey_analytical_overview_en.pdf Erişim 21.12.2021
- European Parliament, (t.y.), “Çevrimiçi” <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer/closer-to-the-citizens-closer-to-the-ballot> Erişim 22.12.2021.
- epp european people’s party, (t.y.), “Çevrimiçi” <https://www.epp.eu/> Erişim 21/02/2020
- FELEK, Ç. (2018) “Small States in the European Union: Political Representation in the European Parliament and the Council of the European Union” Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, S.B.E.**, Ankara.
- FINLAYSON, J. G. (2005) **Habermas**, Çeviren: Talat Kılıç, 1.bs., Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- FINNEGAN, C. A.; J. KANG (2004)” “Sighting” The Public: Iconoclasm And Public Sphere Theory”, **Quarterly Journal of Speech**, Volume 90, Issue 4, ss. 377-402.
- FRANKLIN, M. N.; S. B. HOBOLT (2011) “The Legacy of Lethargy: How Elections to The European Parliament Depress Turnout”, **Electoral Studies**, Volume 30, ss. 67-76.

- GARNHAM, N. (2007) "Habermas And The Public Sphere", **Global Media and Communication**, Volume 3, Issue 2, ss. 201–214.
- GATTERMANN, K. (2013) "News About The European Parliament: Patterns And External Drivers Of Broadsheet Coverage", **European Union Politics** Volume 14, Issue 3, ss. 436–457.
- GAYNOR, N.; A. O'BRIEN (2017) "Community Radio, Democratic Participation And The Public Sphere", **Irish Journal of Sociology**, Volume 25, Issue 1, ss. 29–47.
- GIDDENS, A. (2018) "Jürgen Habermas", **Çağdaş Temel Kuramlar**, Der.: Quentin Skinner, 3.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 157-178.
- GIMMLER, A. (2001) "Deliberative Democracy, The Public Sphere And The Internet", **Philosophy and Social Criticism**, Volume 27, Issue 4, ss. 21–39.
- GOETZE, S.; B. RITTBERGER (2010) "A matter of habit? The sociological foundations of empowering the European Parliament", **Comparative European Politics**, Volume 8, Issue 1, ss. 37–54.
- GROSS, A. G. (2006) "Habermas, Systematically Distorted Communication, And The Public Sphere", **Rhetoric Society Quarterly**, Volume 36, Issue 3, ss. 309-330.
- GUERRIERI S. (2001) "The development of the role of the European Parliament, Parliaments", **Estates & Representation**, Volume 21, Issue 1, ss. 229-238.
- GUE/NGL **The Left In The European Parliament**, (t.y.), "Çevrimiçi"
<https://left.eu/the-group/> Erişim 15/02/2020
- GÜNAR, A. (2020) "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti'nin) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs Sorununa Etkisi", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 37, ss. 95-118.
- GÜNAR, A. (2021) "2008 Finansal ve Ekonomik Kriz Sonrası Avrupa Birliği'nde Demokrasi", **Güncel Gelişmeler Kapsamında Avrupa Birliği ve Demokrasi Demokratik Meşruiyet Tartışmaları**, Ed., D. Saygın ve S. Bardakçı Tosun, 1.bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, ss. 325-353.
- GUNARATNE, S. A. (2006) "Public Sphere and Communicative Rationality: Interrogating Habermas's Eurocentrism", **Journalism and Mass Communication Monographs**, Volume 8, Issue 2, ss. 93-156.
- HABERMAS, J. (2002) **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Çeviren: Medeni Beyaztaş, 1.bs., İstanbul, Bakış Yayınları.
- HABERMAS, J. (2004) "Kamusal Alan", **Kamusal Alan**, Ed: M. Özbek, Hil Yayın, İstanbul. ss. 95-103.

HABERMAS, J. (2005) “Avrupa’nın Neden Bir Anayasa’ya İhtiyacı Var?”, Çeviren: Selen Göbelez, **CONATUS Çeviri Dergisi**, Sayı 3, ss. 95-108.

HABERMAS, J. (2018) **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çeviren: Tanıl Bora, Mithat Sancar, 15. bs., İstanbul, İletişim Yayınları.

HABERMAS, J. (2019) “**İdeoloji**” **Olarak Teknik ve Bilim**, Çeviren: Mustafa Tüzel, 10.bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

HABERMAS, J. (2019) **İletişimsel Eylem Kuramı**, Çeviren: Mustafa Tüzel, 1.bs., İstanbul, Alfa.

HABERMAS, J. (2019) **İnsan Doğasının Geleceği**, Çeviren: Kaan H. Ökten, 1.bs., İstanbul, Alfa.

HABERMAS, J. (2020) **Bölünmüş Batı**, Çeviren: Dilman Muradoğlu, 3.bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

HAN, B. (2020) **Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri**, Çeviren: Haluk Barışçan, 3.bs. İstanbul, Metis Yayınları.

HARVEY, D. (2017) **Marx, Sermaye ve İktisadi Aklın Cinneti**, Çeviren: Esin Soğancılar, 1. bs. İstanbul, Sel Yayıncılık.

Hazırlayan: Cenk Bolayır, **Amsterdam Antlaşması “Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları”**, Haziran, İstanbul, İktisadi ve Kalkınma Vakfı:162. (2000).

Hazırlayan: Sema Gencay Çapanoğlu ve Esra Uyanusta, **Avrupa Birliği Antlaşması Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmalar ve İlgili Bazı Kararları Değiştiren Nice Antlaşması**, Haziran, İstanbul, İktisadi ve Kalkınma Vakfı:174, (2003).

Hazırlayan: Can Baydarol, **Avrupa Birliği’ni Kuran Antlaşma Maastricht Antlaşması**, İstanbul, İktisadi ve Kalkınma Vakfı, (t.y.).

HIX, S. (2002) “Constitutional Agenda-Setting through Discretion in Rule Interpretation: Why the European Parliament Won at Amsterdam”, **British Journal of Political Science**, Volume 32, Issue 2, ss. 259-280.

HIX, S.; B. HOYLAND (2013) “Empowerment of the European Parliament”, **Annu. Rev. Polit. Sci.**, Volume 16, ss. 171–89.

HIX, S.; A. NOURY (2009) “After Enlargement: Voting Patterns in the Sixth European Parliament”, **LEGISLATIVE STUDIES QUARTERLY**, XXXIV, ss. 159-175.

- HIX, S.; A. NOURY, G. ROLAND (2003) "Politics Like Any Other: Dimensions of Conflict in the European Parliament", Second Annual meeting of the European Consortium for Political Research, Marburg, Germany, ss. 1-35.
- HIX, S.; A. NOURY, G. ROLAND (2006) "Dimensions of Politics in the European Parliament", **American Journal of Political Science**, Volume 50, Issue 2, ss. 494-511.
- HOHENDAHL, P. (1979) "Critical Theory, Public Sphere and Culture. Jürgen Habermas and His Critics", **New German Critique**, Issue 16, ss. 89-118.
- HOHMANN, H. (1998) "Rhetoric in the Public Sphere and the Discourse of Law and Democracy", **Quarterly Journal of Speech**, Volume 84, Issue 3, ss. 358-370.
- HOVE, T. (2009) "The Filter, the Alarm System, and the Sounding Board: Critical and Warning Functions of the Public Sphere", **Communication and Critical/Cultural Studies**, Volume 6, Issue 1, ss. 19-38.
- HUBER, K. (2015) "The European Parliament as an Actor in EU Border Policies: Its Role, Relations with Other EU Institutions, and Impact", **European Security**, Volume 24, Issue 3, 420-437.
- IDENTITY AND DEMOCRACY PARTY**, (t.y.), "Çevrimiçi"
<https://www.idgroup.eu/> Erişim 25/02/2020
- JACOBSON, T. (2017) "Trending Theory Of The Public Sphere", **Annals of the International Communication Association**, Volume 41, Issue 1, ss. 70-82.
- JESSOP, B. (2008) **Devlet Teorisi Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak**, Çeviren: Ahmet Özcan, 1. bs., Ankara, Epos Yayınları.
- JENSEN, I. (2001) "Public Relations And Emerging Functions Of The Public Sphere: An Analytical Framework", **Journal of Communication Management**, Volume 6, Issue 2, ss. 133-147.
- JINRONG, H.; Z. ENYI (2011) "On Virtual Public Sphere And Network Citizen Participation", **International Conference on Multimedia and Signal Processing**, ss. 346-349.
- JOHNSON, P. (2001) "Habermas's Search For The Public Sphere", **European Journal of Social Theory**, Volume 4, Issue 2, ss. 215-236.
- KLEINSTUBER, H. J. (2001) "Habermas And The Public Sphere: From A German To A European Perspective", **Javnost - The Public**, Volume 8, Issue 1, ss. 95-108.

- KU, A. S. (2000) "Revisiting The Notion Of "Public" In Habermas's Theory—Toward A Theory Of Politics Of Public Credibility", **Sociological Theory**, Volume 18, Issue 2, ss. 216-240.
- LAURSEN, B.; C. VALENTINI (2015) "Mediatization And Government Communication: Press Work In The European Parliament", **The International Journal of Press/Politics**, Volume 20, Issue 1, ss. 26 –44.
- LONESCU, G. (1973) "Saint-Simon Politics of Industrial Societies", **Government and Opposition**, Volume 8, Issue 1, ss. 24-47.
- LOPATKA, R. (2019) "Subsidiarity: Bridging the Gap Between the Ideal and Reality", **European View**, Volume 18, Issue 1, ss. 26-36.
- MARX, K.; F. ENGELS (2017) **Alman İdeolojisi**, Çeviren: Emir Aktan, 2. bs. Ankara, Alter Yayıncılık.
- MACHILL, M.; M. BEILER, C. FISCHER (2006) "Europe-Topics in Europe's Media The Debate About The European Public Sphere: A Meta-Analysis of Media Content Analyses", **European Journal of Communication**, Volume 21, Issue 1, ss. 57–88.
- Merriam-Webster**, (t.y.), "Çevrimiçi", <https://www.merriam-webster.com/dictionary/public%20opinion>, Erişim 28.09.2021.
- McCORMICK, J. P. (2015) **Weber, Habermas ve Avrupa Devletinin Dönüşümü Anayasal, Sosyal ve Uluslararası Demokrasi**, Çeviren: Ferit Burak Aydar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- McELROY, G.; K. BENOIT (2011) "Policy positioning in the European Parliament", **European Union Politics**, Volume 13, Issue 1, ss. 150–167.
- MEISSNER, K. L.; M. G. SCHOLLER (2019) "Rising despite the polycrisis? The European Parliament's strategies of self-empowerment after Lisbon", **Journal of European Public Policy**, Volume 26, Issue 7, ss. 1075-1093.
- MILOSEVIC, A. (2017) "Back to the Future, Forward to the Past: Croatian Politics of Memory in the European Parliament", **Nationalities Papers**, Volume 45, Issue 5, ss. 893-909.
- MİNDEK, C. (2008) "Avrupa Birliği'nde Demokrasi Açığı Sorunu ve Avrupa Parlamentosu" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.
- NATHANS, B. (1990) "Habermas's "Public Sphere" in the Era of the French Revolution", **French Historical Studies**, Volume 16, Issue 3, ss. 620-644.

- ÖNCÜ, A. S.; E. CEVİZLİLER (2013) “Avrupa Bütünleşmesi İçin Önemli Bir Adım: “Avrupa Konseyi” ve Türkiye’nin Konsey’e Üyeliği Meselesi”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 13, ss. 15-44.
- PARKER, S. F.; M. W. Austin (2011) **Coffee Philozophy for Everyone Grands for Debate**, United Kingdom, Willey-Blackwell.
- PINDER, J. (2000) “Steps Towards a Federal European Parliament”, **The International Spectator**, Volume 35, Issue 1, ss. 13-20.
- POLLİNGER, E. H. (1943) “Saint-Simon, the Utopian Precursor of the League of Nations”, **Journal of the History of Ideas**, Volume 4, Issue 4, ss. 475-483.
- PRICHARD, A. (2007) “Justice, Order and Anarchy: The International Political Theory of Pierre-Joseph Proudhon (1809– 1865)”, **Millennium: Journal of International Studies**, Volume 35, Issue 3, ss. 623-645.
- RAYMOND, G. (2018) **Eleştirel Teori Habermas ve Frankfurt Okulu**, 3. bs., Çeviren: Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- REIF, K.; H. SCHMITT (1980) “Nine Second-Order National Elections-A Conceptual Framework for the Analysis of European Elections Results”, **European Journal of Political Research**, Volume 8, ss. 3-44.
- renew europe, (t.y.), “Çevrimiçi” <https://www.reneweuropengroup.eu/> Erişim 26/02/2020
- RITTBERGER, B. (2003) “The Creation and Empowerment of the European Parliament”, **JCMS**, Volume 41, Issue 2, ss. 203-225.
- RITTBERGER, B. (2012) “Institutionalizing Representative Democracy in the European Union: The Case of the European Parliament”, **JCMS**, Volume 50, Issue 51, ss. 18-37.
- SCHIPPER, F.; E. Van der VLEUTEN (2008) “Trans-European network development and governance in historical perspective”, **Network Industry Quarterly**, Volume 10, Issue 3, ss. 5-7.
- S&D, (t.y.), “Çevrimiçi” <https://www.socialistsanddemocrats.eu/> Erişim 23/02/2020
- TURAN, Ö. (2004) “The Triangle of Publicness, Communication and Democracy in Habermas’s Thought” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ortadoğu Teknik Üniversitesi, S.B.E.**, Ankara.
- T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, (t.y.), “Çevrimiçi” <https://www.tdk.gov.tr/tdk/> , Erişim 02/06/2021
- T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011) **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma**, Ankara.

T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.ab.gov.tr/> , Erişim 06/10/2020

T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, (t.y.), “Çevrimiçi”
https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html Erişim 19/01/2020

THE GREENS/EFA in the European Parliament, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.greens-efa.eu/en/> Erişim 27/02/2020

ÜNLÜ, A. (2020) “Habermasçı Kamusal Alanın İmkanı: Sosyal Medya Üzerine”,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniveristesi, S.B.E.**, Ankara.

VAN MIDDELAAR, L. (2014) **Avrupa: Bir Geçiş Süreci Bir Kıta Bir Birliğe Nasıl Dönüştü?**, Çeviren: Bilal Çölgeçen, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

VIOLA, D. M. (2021) “National Parliaments in the EU: Synergy Under the Subsidiarity Principle?”, **E-International Relations**, ss. 1-8.

WESTLAKE, M. (2018) “Conclusions: the European Parliament – Coming of Age”,
The Journal of Legislative Studies, Volume 24, Issue 1, ss. 173-178.

WHEELER, B. R. (1995) “Democratic Pluralism or Pluralist Democracy: Jürgen Habermas's Theory of Constitutional Morality and its Institutions”, **German Politics & Society**, Volume. 13, Issue 3, ss. 66-80.

WIKLUND, H. (2005) “In Search of Arenas for Democratic Deliberation: a Habermasian Review of Environmental Assessment”, **Impact Assessment and Project Appraisal**, Volume 23, Issue 4, ss. 281-292.

WOLLSTONECRAFT, M. (2020) **Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi**, Çeviren: Deniz Hakyemez, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

YATAĞAN, A.G. (2016) “Avrupa Parlamentosu’nda Siyasi Gruplar: Oluşum, İşleyiş ve Partilerin Geleceği Tartışmasındaki Yerleri” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, S.B.E.**, Isparta.

YILDIRIM, E. (2007) “Avrupa Bütünleşmesinin Düşünsel Temelleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi, S.B.E.**, İstanbul.

YOSHINIKA A.; G. MCELROY, S. BOWLER (2010) “The Appointment of Rapporteurs in the European Parliament”, **LEGISLATIVE STUDIES QUARTERLY**, XXXV, Volume 4, 457-486.

2019 European election results, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1979-1984/constitutive-session/> Erişim 29/01/2021

- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1984-1989/constitutive-session/> Erişim 03/01/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim 02/01/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim 02/01/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1989-1994/constitutive-session/> Erişim 03/03/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim 04/03/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1994-1999/constitutive-session/> Erişim 04/03/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim 05/03/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/1999-2004/constitutive-session/> Erişim 06/03/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim 06/03/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2004-2009/constitutive-session/> Erişim 07/03/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim 07/03/2021
- 2019 European election results**, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2009-2014/constitutive-session/> Erişim 07/03/2021

2019 European election results, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.euoparl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim
07/03/2021

2019 European election results, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.euoparl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2014-2019/constitutive-session/> Erişim 07/03/2021

2019 European election results, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.euoparl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim
07/03/2021

2019 European election results, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.euoparl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2019-2024/> Erişim 07/03/2021

2019 European election results, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.euoparl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim
07/03/2021

2019 European election results, (t.y.), “Çevrimiçi”
<https://www.euoparl.europa.eu/election-results-2019/en/turnout/> Erişim
08/08/2021